

CEZAR PETRESCU

*Scrisorile
unui răzeș*

CEZAR PETRESCU

***Scrisorile
unui răzeș***

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Predoslovie	5
În podgoria de odinioară	10
Năluca	14
Moara lui Iliuț	20
Râsul	28
Dacia Felix	49
Isaac	61
Valsul Rozelor	79
Printre merii sălbătăciți	102
Fiul câmpurilor	105
Povestea lui Moș Toma	110
Prietenul meu Jan	116
Fugarul	132
Doi dascăli	138
Balul	142
Ion	149
Zair	154
Socoteala	175
Întoarcerea eroului	183
Lângă o piatră veche de hotar	188
Pe Arieș în sus	195
Triptic basarabean	201
Vera Arcadieвна	206
Stejarul de pe culme	209

PREDOSLOVIE

Iunie 17. Poiana Negrei

ERA o încăpere scundă, cu pereții rombici vecină cu cerul; vara încropită de arșiță, în Decemvrie sguduită de viscol.

V'aduceți aminte? Stăpânul acelor zidării fortificate cu beton, săpând temelia, ținuse cu sgârcenie să nu piardă nici un ungher din fâșia pământului îngust, și clădirea se înălțase în văzduhuri triungiulară, ca un bot de navă. Acolo sus, la al patrulea rând, în colțul cel mai ascuțit unde se despicau vânturile, am descoperit cabina aceea în care cu o săptămână înainte o femeie își luase zilele. Fusesse o trecătoare neînsemnată prin viață; o femeie fără vârstă și fără frumusețe, strecurată în tălăzuirea mulțimii în vestminte fumurii, nevăzută și mistuită de suferințe de nimeni luate în seamă. Nu se știa bine de unde venise, nici ce tănuite dureri curmase cu ceașca de băutură omorîtoare. Deșertându-i moștenirea ei săracă, pentru a face loc și mai puținului avut, cu care poposisem în cetatea plină de larmă, proprietarul se tânguise doar că a rămas păgubit cu plata câtorva luni și iscusit, îmi lăsase să pricep că această îngăduială nu-mi va fi și mie acordată.

Iar umbra moartei necunoscute se desfăcù după aceea multă vreme din unghere, târziu, când noaptea potolià vaetul oraşului. Prin somn, îşi plecà faţa ei nevăzută deasupra pernelor, misterioasă mă cercetà deaproape; nu-i zăream chipul şi totuşi îl presimţeam de o nemărginită tristeţe, purtându-mi visurile în ținutul împăcărilor veşnice, unde sufletul eliberat flutură ca o pasăre albă.

Cu această tovărăşie de întunecoase vedenii îmi pornisem acolo vieaţa, şi n'a fost anevoie de înţeles de ce oraşul vostru, din cele dintâi ceasuri, nu-mi mai părù o vale a desfătărilor.

Dar aţi venit voi, aducând îndată îndrăzneală şi înveselire. Cutia strâmtă a cămării s'a umplut de furtunoase desbateri şi siguranţa tutupor biruinţelor a fost atât de vehement demonstrată cu pumnul în masă, încât înfricoşată, umbra moartei s'a furişat din fostu-i lăcaş, rătăcind aiurea, în adăposturi mai paşnice.

Deacolo, dela fereastra deschisă în înălţimi, seara, când se aprindeà colierul luminilor dealungul zidurilor sure, urmăriaţi jos furnicarea mulţimii şi sufletele vi-se încărcau de toate nădejtile. În puhoirea fără odihnă a străzii, vă trudiaţi privirea să descoperiţi fraţii voştri necunoscuţi; eroi cari vă înduioşau sufletele, tineri înfriguraţi şi famelici ce-au visat pe cărţile lui Balzac, pe cari Capitala îi chemase din somnolenţa târgurilor tihnite şi din cătune cu bisericuţa mucedă, ispitiţi de pilda lui Rastignac, Rubempré ori Rafael de Valentin. Îi recunoşteaţi după paşii grăbiţi cu care străbăteau strada. După nepăsarea cu care, singurateci în mijlocul mulţimilor, îşi purtau glorios, ca viteze trofee de bătalie, vestmintele lor roase şi de mult înfruntând vremelnicia modelor. Spre dânşii înduioşarea voastră coborà ca o desmierdare. Vă regăseaţi. Vă

numărați. Înverșunarea voastră își oțeliă armătura. Erați legiune. Erați legați printr'o ascunsă franc-masonerie.

Cetatea vă stă acolo, la picioarele voastre, clocoțind de ispite și gata să îngenunche. Eră nevoie numai s'o îmblânziți, ca pe-o fiară care învață să se târâie supusă, când știe în mână biciul temut, cu plumbi.

Pe mine, spasmul acela necurmat mă obosiă. Fără vrere, îmi desprindeam coatele amorțite dela fereastra voastră și-mi găsiam odihnă ochilor, dincolo, la celălalt pervaz, deschis către alte priveliști. Era altă ferestruie, care privia peste acoperișuri de tablă cenușie, peste cartiere sărace și prăfuite, spre marginea orașului, peste plasa încurcată de șine a gării, unde veșnic poposiă și plecă un tren. Dar prin culisele afumate ale zidurilor, se întrevedeă un colț de câmp; o șuviță îngustă, verde și atât de departe, că mă îndoiam ades de adevărata ei ființă, că-mi păreă uneori o amăgire a ochilor, un ostrov ireal, *fata morgana* a sufletului sugrumat de ziduri fierbinți și însetat de răcoarea pajiștilor. La ferăstruia aceea, lângă peretele cu tencuiala grunzoasă, se chinuia să ajungă spre cer un copac crescut în pământul sguros. Avea frunzele colbăite, crengile noduroase și torturate; arșița asfaltului și umbra uscată a zidurilor, îi înnăbușise într'atâta seva puțină în trunchiul sclerozat, că-mi păruse din cea dintâi zi un copac-martir. Nici nu s'ar fi putut spune fără șovăială ce copac anume va fi fost. Poate un savant ar fi găsit un prilej rar, să studieze cu istețime din închirceala frunzelor, din convulsia încâlcită a crengilor, desnădăjduita încăpățânare de viață a arborilor smulși pădurii. Seara, când frunzele abia îndrăzniau să susure timid, la o adiere nesimțită, copacul îmi părea că suspină.

Vă amintiți apoi?

După ani, camera mea nu mai fu încăpătoare îndestul pentru fabuloasele voastre planuri. Vă risipeați. Rămâneam singur. În urmă. În cuvintele voastre, după o strângere moale de mână, străbatea o fugară compătimire. Mă dovedisem cu aripi prea scurte, pentru sborul vostru îndrăzneț. Și poate vă întrebați de n'ar fi fost mai bine să fi rămas în sătucul acela — despre care vă povesteam — cu cântec de cristei în diminețile cu cer cristalin. Fusesse o iarnă cu zăpada murdară pe uliți, cu întunecările grăbite de neguri. Deasupra acoperișului erau trei gratii de fier ruginit, cu cești albe de porțelan în care se adunaseră par'că, înnodate, toate sârmele de telefon ale orașului. În coardele acelea întinse, se văitase toată iarna viscolul. Și nopțile îmi păruseră oprite pe loc, fără sfârșit. Din nou singurătatea mi-o cercetase moarta necunoscută. Din nou își plecă în întunerec, peste obrazul meu, fața nevăzută, în care deslușeam cu spaimă o întrebare ce însemna un îndemn.

Iar la începutul primăverii, într'o dimineață, în zorii plumburii încă, am auzit în strada adormită scârțâitul dureros al carelor. A fost ca o chemare desnădăjduită a câmpurilor. În lumina vânăta se înșiră convoiul cu poveri. Acoperind gemătul osiilor, se înălțau glasurile cărașilor și ele îmi sunară trist, ca un plânset de acasă.

N'am închis ochii. La fereastră dinspre șes am așteptat soarele. Vântul dimineții aducea răsuflatul răcoros al ogoarelor. În pâcla albăstrie acoperișurile se înălțau fără număr, geometrice și monotone, ca mii și mii de temnițe cu obloanele trase, care peste un ceas aveau să-și deschidă porțile și să-și trimită condamnații la osânda cea silnică. Ce căutam acolo? Ce așteptam? Din gară un tren pufni un

nor alb și porni grăbit peste câmpuri. Se vedeà acolo un lan crud înverzit. Strălucià departe o luncire de ape. Copacul de lângă zid își tremură ramurile și n'am știut de-a fost gemătul meu ori suspinul frunzelor.

Mai erà nevoie de-o hotărîre?

În căsuța de bârne, cu mușcate la fereastră și adăpostită de nukul străbun, sub care am visat și eu odinioară să cuceresc lumea, m'am întors atunci obosit și cuminte. În răzeșia părintească, ecoul glasurilor voastre ajunge acum înnăbușit, ca din alte lumi, ca vuetul îndepărtatelor furtuni, ce mor sub norii albi, la orizont. Asfințitul mă prinde ades cu o carte pe genunchi. Livada cântă de zumzetul albinelor. Porumbeii cu picioarele de mărgean coboară să ciugulească grăunțele din mână-mi.

Ce-aș mai dori?

Ați vrut câteva însemnări din sihăstria asta.

Mă tem că vor însemnà desamăgiri, dela cele dintâi file.

ÎN PODGORIA DE ODINIOARĂ

CÂND am ajuns sus, soarele se stingea fără putere. Vântul îngrămădiă nori fumurii pe culmile rotunde. Eră o lumină turbure, cu ceasul nehotărît. Din înălțimi stau gata să curgă stropii de ploaie. Și nu se deslușia de-i început de ziuă, ori cele dintâi întunecimi ale asfințitului.

Acolo, la gardul cu vreascurile rupte, la podețul putred și la poarta strâmbă și dată în lături a pustiu, m'am oprit cu răsuflarea tăiată; poate de urcușul prea repede, poate de amintirea lucrurilor moarte. Un cățelandru alb m'a întâmpinat cu larmă dușmănoasă. Din fund, de sub prunii bătrâni și cu crengile răsucite, moșneagul grăbi către mine săltându-și pe umeri sumanul sur.

Ca întotdeauna întâlnirea noastră se petrecu sgârțită în vorbe. Paznicul livezii secătuită de rod și al viei păraginite, e ursuz și surd iar drumul meu pe nevestite-i părù și de astădată încă un semn de neîncredere și o iscodire vicleană de stăpân. Deaceea m'a purtat tăcut la cele trei clăi de fân, clădite cu trei jucării netede, în dosul cramei cu ferestrele sparte. Îmi arată cei din urmă pomi

noduroși cari mai rodiau fructe pipernicite, și iarăși mă duse, cu gând de muștrare, la casa bătrânească, cu dranița mucedă și cu pereții coșcoviți, din care cărămizile desgolite arătau răni roșii. Aici paznicul mă întrebă din ochi. I-am ocolit privirea. I-am strigat ceva, la întâmplare, în urechea surdă, pentru a-i strămuta gândul în altă parte.

De ani nenumărați întâlnirea noastră sfârșia la fel. Păragina în care lăsam să se macine gospodăria moștenită îi părea cea din urmă nelegiuire cu putință. Și nu pierdeă prilej să mi-o amintească, dușmănos. Nu-l puteam îmbună. Nu-i cunoșteam nici o patimă care să-l ademenească. Țigare nu pusese în gură, nici rachiu. Singuratec și posomorât, colindă via pustiiță, ca un strigoi credincios țințirimului. Noaptea, când în toate viile cu rodul pârguit trosneau împușcăturile paznicilor, ieșia și el cu pușca la pândă, între puținii butuci cu aguridă. Dar fără folos își ascuția auzul slab să prindă urme de pași. Cine eră nebunul să râvnească cele câteva chiorchine acre? Și cartușele ruginau în țevile de oțel înnegrit.

Așa am rămas amândoi fără să rostim cuvânt, în fața casei cu obloanele trase.

Dintr'un cuib cenușiu de rândunele sub streășină, spânzurau câteva fire de paie legănate de vânt. Ochii noștri întârziau fără vrere acolo. Rânduneaua de mult se călătorise. Culcușul căptușit cu puf cald, îl moștenise o căsnicie gureșă de vrăbii.

Iar neastâmpărul acestor oaspeți sburliți de frigul umed al toamnei și tăbăriți în cuib străin, ciripitul lor mulțumit, goana după firele de păr cu care își durau alt așternut stufos și fără frumusețe în cuceritul lăcaș capitonat, toate turburau gânduri jalnice.

M'am întors scurt pe călcâie.

Am coborât de cealaltă parte, printre rândurile de viță uscată, de unde pe alocuri se prindeau cu desnădejde, de rămășițele aracilor, cârcei sălbătăciți. Am ajuns la mărul din vale. Acolo, pe țărmul izvorului secătuit, unde se întinde astăzi, între ierburile crețe, un fund de baltă uscat și albit de sare.

Adăpost neuitat al celor dintâi neliniști de odinioară. Umbră pe brazdele verzi unde contele amorțiau deasupra întâielor cărți ademenitoare. Amintire de alinare, spre care în funinginea târgurilor colindate, mi s'a oprit întotdeauna, odihnit, gândul...

Dar mărul m'a primit întinzându-mi spre îmbrățișare crengi fără frunziș. Sub scoarța desghiocată încetase să curgă vieața. În bețele albe vântul sună înghețat. Din pământul rădăcinii țâșniseră îndrăsneț câteva vlăstare crude. Pentru ce bucurie însă să îmmugurească deacuma și să lege flori tran-dafirii la primăvară?

Atâta tăcere aci.

Și dincolo, în celelalte văi, pe celelalte povârnișuri, din celelalte podgorii, atâta nepotolită în-

veselire și atâtea chiote de cules străbat până în tihnă acestei văgăuni dosite!

Sus pe culme, pândarul surd rătăcește aproape de norii grei de apă. Se oprește încovoiat. Cerce-tează ceva. Pornește iar. Se înalță pe umărul sterp și rotund al dealului. Și lângă cer, în răstimpuri, gesticulează amenințând depărtările.

Vorbește cu pustiul.

NĂLUCA

ERA O vietate sperioasă, abiă smulsă din culcușul cald al căprioarei, cu ochii umezi și cu picioarele subțiri și atât de fragede, încât ne așteptam la fiecare pas să se frângă sub povara trupului.

După cele dintâi desmierdări care-i înfiorară blana pe trupul înfricoșat, fugi în tufișurile de smeură din jurul scărilor și se piti acolo, ca în cine știe ce tainic adăpost de pădure.

Ne-am împrietenit însă de îndată.

Trăise prea puțin în codru. Donița cu lapte, izbuti să înlocuiască, după puțină sfială, ugerul matern. Iar fiindcă obișnuința ne silește să botezăm fiecare vietate familiară, cu nume oarecum obligatorii prin uzul veacurilor, copiii îi descoperiră unul, feciorelnic și potrivit amețitoarei iuțeli cu care străbătù grădina la prima spaimă, svâcnind peste arbuștii cu frunzele crețe; și-i spuseră „Năluca”. Evenimentul avù loc chiar cu o deosebită solemnitate. Gigi aduse crucifixul de metal alb și Zoe se lepădă de trei ori de satana, întru mântuirea

păduratecei prizoniere creștinate. Năluca, se bucură cu acest prilej de o îndoită porție de lapte, ceeace-i înlesni fără îndoială să simtă superioritatea și privilegiile creștinismului, față de celelalte confesiuni.

Începând dela această dată, Năluca, deveni singura grije a copiilor și tirana întregii ogrăzi. Câinii rămaseră zi și noapte, legați în lanț, și, nedumeriți de acest regim, fără precedent în scurta istorie a existenței lor libere de până atunci, se puseră să urle în fiecare noapte cu acea solidaritate energică și neobosită, care caracterizează toate revendicările democratice. Celelalte vietăți ale ogrăzii, cele două pisici vărgate, păunul solitar și înfumurat, curcanul cu pufăituri de indignare, cârdul de găște care vociferează ofensate, nu se mai bucurară de nici o atenție, și rămaseră în sfârșit liniștite, în mediocritatea lor comună, de unde jocurile copiilor nu le mai turbură digestia.

Sălbătăciunea crescù astfel în captivitatea domestică, între grajd și bucătărie, urcând scările și sburdând printre pomii grădinii, cu o bunăvoie și o resemnare care dintru'ntâi mă încântă, dar care începu curând să mă mâhniască. Prea lingușitor veniă să lingă mâna, când simțîi înăuntru bucata de zahăr. Prea supusă participă la jocurile copiilor. Prea se amestecă în toată turma celorlalte animale, ca o vulgară prăsilă domestică. O întreagă imaginație întreținută de literatură, mi-o desmințîi trist și fără putere de amăgire. Romantica aparițiune a

pădurilor, care emoționează vânătorul în ceasul de pândă, și vrăjește drumețul când săgetează ca o umbră imaterială sub frunzarul codrului, creștea între orătănii ca o simplă vițea.

Pândeam adesea să-i descoper o urmă de ne liniște seara, când vântul aducea mirosul umed al otavei de pădure. În grădina atunci golită, câteva păsări ciripesc somnoroase în cuiburi. Adierile înfioară frunzele abia simțite. În liniștea aceea, aș fi dorit s'o văd dilatând nările, ciulind urechile la o chemare mie neauzită, alergând în jurul zaplazului înalt, în căutarea unei spărturi pe unde să evadeze. Uneori credeam că am surprins în sfârșit tainica nostalgie a codrului. Sub nucii cu umbrarul întunecat, se opriă neclintit, cu capul ridicat, ascultând ceva. Contemplam picioarele subțiri care tremurau, capul răsturnat pe spate, urechile îndreptate să soarbă ecourile; silueta aceea de stampă vânătoarească, din care nu lipsia decât aparițiunea sveltă a Diane cu tolba de săgeți. Dar după câteva clipe se smulgea locului spre sunetele care o turburaseră. Nu era decât sgomotul cuțitelor la bucătărie, unde știa că o așteaptă donița cu lapte.

Totuș, în cea dintâi noapte, când poarta fu uitată înlături, am găsit culcușul ei gol.

Copiii o căutară în zadar, scotocind toate ascunzișurile grădinii, și zadarnic nădăjduiră să o afle undeva, în apropiere. Pădurea o înghițise fără urmă. Și cu toată nemângâiata tristețe a copiilor,

nu puteam ascunde o naivă și nemărturisită bucurie.

Captiva se reabilitase.

Câinii desfăcuți din lanțul de acum inutil, încetară concertul nocturn. Copiii se întoarseră la pisicile resemnate, la păunul înfipt în creștetul hambarului, la curcanul care se refugia sub magazii strănutând indignat, la cârdul de găște care se vaită bătându-și aripile albe.

Năluca fu uitată.

În culcușul ei, cu satisfacția martirului în sfârșit înțeles, își instalează cartierul de noapte, Bob, câinele ce îndurase patru luni umilitorul regim al lanțului.

Când îmi puneă labele pe piept clătinându-și coada scurtă, în semn de cea mai nestăpânită bucurie, părea că în ochii lui apoși și supuși, citesc o iertătoare mustrare.

— „Vezi, numai noi am rămas credincioși. Nimic nu ne poate alunga dela casa ta, unde bucătăreasa ne asvârle dușmănoasă cu bucăți de lemn, copiii ne batjocoresc în jocurile lor, împopoțonându-ne cu vestminte caraghioase de paie, și Ion, vizitiul, își încearcă biciul pe spinarea noastră, când se întoarce cu chef dela cârciuma lui Hascăl!”.

Dar Bob bietul, nu aveă nici un haz. Nu eră, după cum știți, decât un câine comun.

Aseară, mă întorceam dela Prisaca Mărgineanului, scurtând calea deacurmezișul pădurii.

Cernuse o bură de dimineată.

Frunzele picurau încă stropi de cleștar. Potecara umblată mă înfunda în tufișuri jilave. Printre vârfuri înalte, pe razele piezișe jucau țânțari de aur. Dincolo de țârâitul lor subțire de aripi și de înfiorarea frunzelor, nu străbătea nici un sgomot. Singurătatea aceea solemnă și tăcută, care amuțește codrul în ceasul dinaintea nopții, mă învăluia cucernic ca sub bolta unei uriașe catedrale.

Atunci, pe cărarea strâmbă, veniră spre mine, fără sunet de pași două vedenii. Un căprior și perechea.

M'am oprit cu răsuflarea înnăbușită. Eră atât de neașteptată întâlnirea! S'au oprit și dânșii cu o tresărire de spaimă. Și într'o clipă, căpriorul cu ramurile coarnelor culcate pe spate, se năpusti în frunzișul întunecat. Perechea îi rămase însă neclintită. Mă privia acum cu ochi neînspăimântați, aproape cu prietenie. În mijlocul pădurii, îmi pâră a doua apariție care convertise cândva pe Sfântul Hubert. Și am recunoscut-o cu bătaia de inimă cu care întâlnești neașteptat o iubită pierdută:

— Năluca!

Fără voie împins de obiceiul trecutului, i-am întins pumnul strâns, așa cum o ademeneam odinioară cu bucata de zahăr ascunsă. Șovăi o clipă, își apropie primii pași cu îndoială, cucerită poate de aceeaș amintire care mă îndemnase să-i întind, cu o mișcare familiară, pumnul. Mai erau câțiva pași, aproape să-i netezesc botul umed, să-i cu-

prind gâtul cenușiu, să-i mângâi capul mic, pe care și-l supunea desmierdărilor odinioară. Câteva pași încă. Doi, unul...

Și deodată Năluca își smulse privirea din ochii mei, o înfipse în codru, cercetă luminișurile. Se ră-suci scurt pe picioarele cutremurate și svâcni în adâncuri.

Înainte ochilor nu-mi rămaseră decât crengile tremurând. Mâna întinsă după umbra ei mi-a căzut moale.

Și poteca pădurii fu deodată atât de pustie, Și înnoptarea fu atât de posomorâtă.

MOARA LUI ILIUȚ

DIN somn m'a trezit un svon de glasuri. Am deschis ochii cu părer de rău abià indu-rându-mă să risipesc visul care mă purtase pe alte tărâmurii. Luna se strămutase de cealaltă parte a cerului. Erà târziu. La adăpostul stogului de fân, cei doi tovarăși de vânătoare sfătuiau pe șoptite, deșteptați prea de timpuriu.

Dar noaptea durà încă. Spre răsărit, orizontul albastru se decolorà cristalin. Carul mare își înclinà oiștea frântă, sus Vega scânteia ca un licuriciu verzui al cerului. Un răsuflet de vânt, mânat din șesul umed de rouă, mă cutremură cu o desmierdare rece. O pasăre speriată țipă în întuneric, mecanic și aspru. Încolo tot câmpul erà îngropat în tăcerea aceea de moarte dinaintea zorilor.

Înfășurat în mantă, mi-am afundat capul în fânul cu mireasmă amețitoare încercând să ațipesc iarăși. La picioare prepelicarul se încolăci mai apropiat, scâncind prin vis. Voiam să adorm. Dar somnul se desprinsese de mine. De undeva, din adâncuri moarte, mă turburau deodată amintirile.

După câteva ceasuri de rătăcire în fânețele cosite și deacurmezișul miriștilor țepoase, trebuia să odihnim în amiază, la moară, într'o stuhărie din marginea iazului. Cele câteva prepelițe pe care întâmplarea le-a scos decuseară în bătaia puștilor noastre, ne deschiseră pofta pentru un vânat mai ales, în ochiurile de baltă pitite după zidul întunecat al papurei. Astfel după atâția ani, aveam să calc din nou la moara lui Iliuț, unde mă purtaseră odinioară fiorii celei dintâi dragoste. Știam: Iliuț s'a odihnit demult întru Domnul. Gura lui neobosită de vesele povestiri a amuțit astupată de țărână în cimitirul din capul satului. Moara cea veche s'a măcinat de vreme; alta mai chipeșă, cu două pietre uriașe, cu grinzile voinice, cu zăgazul și opustul înnoite i-au luat locul. Gospodăria din coada iazului s'a schimbat, iar fata lui Iliuț — după spusele oamenilor — îmbătrânită prea de vreme și veștedă, cu un cârd de copii, duce astăzi tot rostul casei împotriva risipitoarelor apucături ale unui bărbat chefliu și glumeț.

„Îmbătrânită și veștedă!”. Cu pleoapele închise, înfrigurat de rouă, încercam să-mi închipui ce urme adânci va fi crescut vremea pe obrazul gingaș altădată; ce umbră turbure va fi coborât în lumina albastră și clară a ochilor care-mi nelinișteau odinioară somnul.

Încercam să-mi zugrăvesc singur sânii atunci îndrăzneți sub cămașa albă, acum topiți de gura lacomă a atâtor copii. Și nu-mi răsăria îndărătnică

decât vedenia aceleiaș fetișcane cu trupul de amforă, cu râsul sfios care abiă îi desveliă dinții puternici și albi, dinții ce-mi mușcau ades mâna prea îndrăzneată.

Cum mi-aș fi putut dealtfel sfărâma între această târzie noapte de August, singurul talisman pe care l-am purtat neatins și pur, în toată tina pe unde m'a târît necruțătoarea vieată de mai târziu? În toate rătăcirile de apoi, amintirea fetei de țăran, cu sâni tari ca fructele crude și cu buzele roșii ca mușcata, mi-a fost întotdeauna nedespărțită. În fundul cafenelelor, în sălile glaciale de bibliotecă, în mansarda mea de cărturar nevoiaș, în muzeele cu mitologice frumuseți de piatră și în sălile supraîncălzite de ațătoare spectacole: pretutinden amintirea ei mă învioră ca un val de vânt, adus deodată din cătunul meu cu miros de livadă și iasomie. Firește, pe lângă iubirile de mai târziu, în care numele Laurei de Novi ori al Beatricei Portinari, a fost de atâtea ori invocat fără sfială, istoria celei dintâi dragoste crescută în umbra răchitelor, legănată de vântul răsfirat în asfințit prin desișul papurei, îmi apărea de multe ori ridicolă și umilitoare. Femei și-au râs de dânsa, și cu o ironică indiscreție, în ceasurile mele slabe, mi-au cerut să destăinui savoarea sărutului rustic. Râsul lor mi-a șfichiuit obrazul. Amintirea ei am târît-o din ce în ce mai ofilită. Târziu am crezut c'o înnăbuș. Mi-am întors gândul la ea, numai în

ceasurele când doborât, cerșeam anilor trecuți o imagină fragedă.

O, iată că departe de mine, și fără mine, viața și-a urmat în tihnă drumul. Iată că subțirateca făptură ce mai înviă câteodată din fumul țăgarilor în ceasurele mele singuratece, a uitat și salcia sub care ne întâlneam în amurg, și lotca cu botul putred dintre trestii, și jurămintele noastre din ceasurele tăcute când soarele se prăvăliă în asfințit, când mrețele spărgeau, jucându-se, oglinda lacului, și când pasările cu sbor grăbit se întorceau la culcușuri, în stuf. Încleștarea înfrigurată și plină de dorinți a mâinilor noastre a fost și ea uitată. Buzele mușcate de un sărut furat pe neașteptate, s'au veștejit. Peste nevinovata noastră rătăcire a celei dintâi tinereți viața a coborât o perdeă posomorită și cenușie...

Gândul mă duru într'acel ceas de nesomn. Iar zorile mă prinseră svârcolindu-mă cu neastâmpăr, în culcușul meu de fân, umed de rouă și îmbălsămat de parfumul florilor retezate...

Am rătăcit toată dimineața, fără să trag un foc. Pasările stârnite de câine, izbucniau din cuiburi, sfârâiau din aripi mânate drept în față; dar îmi scăpau. Desamăgit, prepelicarul mă părăsi. Alergă înaintea celorlalți tovarăși mai vrednici. Restul drumului l-am făcut furat de gânduri, cu pușca în spate, pe muchea răzoarelor, numărând loviturile în plin ale altora.

Spre amiazi, un vânt fierbinte răscoli nori cenușii, Vârtejuri de praf se învârtiră deasupra miriștilor.

La moara lui Iliuț am ajuns odată cu furtuna.

Sălciile își svârcoliau frunzișul deasupra apei, stuful se legănă înfiorat; pe luciul vânat al iazului, spre țărm alergau valuri mărunte. Pășeam pe poteci cunoscute, dar la fiecare pas mă întâmpinau priveliști, străine. Nici sălciile nu mai erau aceleași. Unele îmbătrânite, acele sub care mă adăposteam odinioară, așteptând asfințitul, căscau acum scorburi negre în care șueră furtuna. Altele, tinere, necunoscute, crescute în anii când nu mai călcasem cărările deaci, își încolăceau în suflarea vântului, vergile fragede și despletite până în oglinda încrețită a apei. Anii schimbaseră prea multe, firea prea grabnic înlocuiă morții. Căci plină de întristare ca amintirea neființei, eră pajiștea bătorită și stearpă, care se întindea în locul copacilor robuști, cu umbra umedă și familiară de altădată.

Un stol de rațe sălbatice se lăsă în papură, cu aripile strânse. Le-am privit toți cu părere de rău.

Ploaia își aruncă deodată, deasupra iazului, picăturile repezi și grele ca plumbii.

În pragul morii am ajuns cu răsuflarea tăiată de fugă. Din întunerec, coborând greoi treptele ne-a ieșit în cale Sava, morarul cel nou. Se înveseli. Tovarășii mei, în drumurile lor vânătorești, se abătuseră ades, iar în nopțile târzii de iarnă încercaseră câte un început de petrecere, cu vânatul și peștele udat de vinul morarului, acruț dar prietenos. În

sihăstria unde nu-l călcau în deobște decât săteni nevoiași cu porumbul la măciniș, oaspeții aceștia aleși, cu poftă de mâncare și băutură în lege, erau bineveniți pentru gazda noastră cu dragoste de petrecanie, Sava își descreți fața într'un răs bucuros. Ne strânse mâinile, împingându-ne alături, într'o cameră întunecată, cu lumina umbrită de stamba perdelelor înflorite. Doi copii bălani se ghemuiră fricoși lângă vatră. O pisică gălbue se strecură repede sub laviță. Dela cea dintâi ochire, se simția că Sava morarul știuse să se facă temut în casa lui.

Ne-am rezemat puștile de perete, iar pentru a prinde glas, dintru'nceput un clondir vânătoreasc cu coniac făcù ocolul. Sava ne desluși între altele că nevasta e la ogor, că a prins-o acolo furtuna și că trebuie să pice dintr'o clipă în alta. Își cerù iertare pentru sărăcăcioasa lui gospodărie. Așteptând gospodina, vorbăreț și desghețat ne destăinui păsurile. Din umbră, îi cercetam amănunțit tră-săturile săpate adânc, ochii lucioși, și mă chinui gândul că omul acela, voinic și chipeș, erà stăpânul pe vieață al femeiei pe care o iubisem odinioară ca nici una alta. Ascultându-l, simțeam furișându-se în suflet o gelozie târzie și proastă.

Afară ploaia curgea repede, cutremurà acope-rișul de draniță, se sbăteà între răchitele clătinate de vânt. Ploaia mă chemà la fereastră, iar eu aș fi vrut să fiu oriunde, departe, cu fruntea răcorită de bătaia stropilor reci.

Târziu, când am auzit glasul femeiei dincolo de perete, când a deschis ușa și a apărut în prag, înfășurată în sumanul ud, cu fața aprinsă de bătaia ploii, am rămas neclintit, încleștat pe marginea laviței, neîndrăznind să ridic bărbătește privirea. Mă gândeam că oricât de uitate vor fi fost toate, va fi și ea turburată o clipă măcar, de neastâmpărata emoție care mă mistuise întreaga zi. Și nu simțeam îndeșulă tărie s'o înfrunt. Dar dânsa pofti oaspeților bun venit, fără sfială, mă descoperi în colțul meu, și ca de ieri despărțiți, se miră doar:

— A! Domnia-ta erai?

Atât. Cu o grabă de bună gospodină care nu-și pierde timpul, lepădă hainele ude și apărură în plină lumină da! așa cum mi-o spusese răzvrății mei de drum: îmbătrânită și veștedă. Cu ochii lacomi încercam să descoper în femeia aceasta cu sâni subțiați și cu pântecul crescut de apropiata naștere, o cât de slabă și mângâietoare asemănare cu fecioara sveltă căreia îi cerșeam odinioară un sărut fugar, smuls sub sălciile ce nu mai sunt acum. Plecată cu greu deasupra vetrei încercă să aprindă focul. Șuvițele de păr îi atârnavu sărace, mâinile subțiri și aspre despicau anevoios așchiile. Pe albul afumat al peretelui, umbra ei se zugrăvi dureros și diform, mărită și micșorată odată cu pâlparea flăcărilor. În colțul acela de cămară cu miros de fum și de făină încinsă, îmi apărură așa cum nu voise s'o vadă niciodată închipuirea mea: o biată femeie

ca altele, mii și mii, vlăguită de truda pământului.

Iar la plecare, cuprins de milă, cercetându-i îndărătnic privirea în care nădăjduiam încă să descoper o șovăelnică licărire a amintirilor, am întrebat-o cu ce-aș putea-o mulțami acum. Mi-a răspuns mângâind creștetul bălan al copilului, lipit strâns de ea:

— Păi de, ce să vreau, amù Domnule!... Doar de mi-i botezà copchilul de m'o milostivi Domnul să-l am pe la Sânta Mărie...

Prieteni, de ce nu știu să moară femeile pe care le-am iubit întâiu?

RÂSUL

GÂNGU râdea în întunec.

Trenul trecu vuind peste podul alb și sălciile de dedesubt se frământară ca smulse de furtună. O clipă, dincolo de parapet, jos în apa molcomă și neagră, reflexul luminilor săgetă o sârmă de foc; acum scăpat în larg, între taluzurile cu salcâmi, expresul fugiă străpungând noaptea cu trei ochi înroșiți, cari se închideau tot mai îndepărtat, în câmpurile de păcură.

Rezemat de stâlpul de fier, cu mâna la gură, Gângu gușatul râse încă mult timp întunec.

Când ultimul răsunet al roților muri în depărtări, undeva aproape, clopotul unui canton tângui trei bătăi întristate. Gângu știa acum că nu mai are ce aștepta. Veselia i se șterse. Coborî posomorît la bordei.

Jos lumina nu eră stinsă... Se înalță în vârful picioarelor să privească înăuntru, prin fereastra cu geamurile turburi. La vatră, moșneagul își cercetă uneltele de pescuit. Cu un capăt de sfoară dregea ceva. Sub mustățile stufoase, buzele se mișcau monoton. Poate moșneagul vorbiă singur. Poate

cântă. Gângu gușatul nu știuse niciodată să facă deosebire.

Așa cu fruntea lipită de sticlă, rămase privind îndelung. În întunerec, flacăra înneacă de fum a opaițului abia tremura un sâmbure de lumină cețoasă. Moșneagul prindea cu un ac de fier ochiurile de sfoară rupte, le încercă tăria după fiecare împunsătură; pe perete și în tavan umbra uriașă, plecată deasupra omului, repetă mișcările, tăcută și misterioasă. În sufletul gușatului se făcù bucurie și temere. Se miră că singur, moșneagul nu trânteste și nu înjură. Acolo, cu spatele încovoiat, cu mâinile uscate și păroase alergând îndemânatic deasupra plasei de sfoară, în tovărășia umbrei care nu încăpea în bordeiul prea strâmt, moșneagul părea alt om. Mai bun și mai puțin dușmănos. Și gușatul ar fi vrut cu un râs să-și spună mulțumirea. Dar omul dinăuntru ridică neașteptat ochii spre fereastră și cercetă întunerecul bănuitor. Gângu se trase cu spaimă la o parte. Mâniele moșneagului se înteteau tot mai aprigi dela o vreme.

Și gușatul nu mai înțelegea de mult, ce-i e și ce nu-i este îngăduit...

* * *

În mlaja de pe prunduri, o pasăre de noapte fluieră deodată un viers. Cântecul cristalin desmierdă noaptea; freamătul sălciilor se potoli s'asculte. Gângu gușatul ridică un deget și râse. Dar o bucată de mal se prăbuși undeva. Pasărea, speriată, tăcu. Împrejur nu mai fu din nou decât întunerec,

clipotitul valurilor în țărmurile de lut și tăcerea de spaimă, din besna câmpurilor.

Gângu își împături sumanul pe prispă, se răsuci de câteva ori și se cuibări să adoarmă. Câinele îl simți de departe. Se repezi bucuros ca în fiecare noapte, îi puse etichete pe piept, clătinând coada scurtă. Gângu îi strânse capul lângă gușa lucioasă, îl netezi pe ochi și gemu de mulțumire. Apoi câinele își încolăci trupul cald la picioare. O floare de salcâm se scutură de sus și gădilă obrazul gușatului. El râse. Dar nu atinse floarea cu mâna. O lăsă așa, tremurând pe pleoape, ca mângâierea unui deget prietenos. Și în visurile nehotărâte, râsul lui Gângu și scâncetul câinelui prin somn, se întovărășiră îndelung în noapte.

Târziu, pasărea din prunduri fluieră iarăș. Gușatul n'o mai auziă acum. Iar vântul îi fură apoi și floarea albă de pe pleoape...

* * *

Printre spinii câmpului, Gângu mergea alături cu câinele. Pământul era sătul de ploi; din iarba mărunță, apa țâșniă sub apăsarea fiecărui pas. Departe se vedeă o turmă albă. Ar fi vrut să ajungă acolo. Când se opreau să asculte, Gângu cu gura chinită de râs, câinele cu urechile ciulite; — sunețul tălăngilor străbatea stins ca o ademenire din altă lume. Dar gușatul nu îndrăznise niciodată să se îndepărteze de lângă podul cu sălcii. Nici nu știă să-și închipuie ce poate fi dincolo, departe.

Lumea se sfârșia pentru el, în șesul acela pustiu, acolo unde se închideă și orizontul rotund. Nu erau sate, nici culmi. Nu se zăreau drumuri. O cumpănă de fântână părăsită ridica gâtul spre cer, în fund, acolo unde bolta se împreună cu pământul. Nimeni nu o mai clintise vreodată. Deacolo Gângu știa că răsare soarele, dincolo știa că apune. De unde izvorau trenurile încete de marfă ce abia se târau dealungul șinelor, de unde țâșniau expresurile vertiginoase, unde călătoriau drezinele ronțâind depărtarea ca niște gândaci enormi, ce putea fi dincolo de ultimul canton cu acoperișul roșu, — nu-și făcea decât o închipuire turbure.

De unde venise el singur, nu-și putea desluși în amintire. Se trezise în bordeiul de lângă apă, la picioarele de piatră ale podului, poate de zece ani, poate de mai mult. El nu știa să numere, cum nu știa să vorbească. Râsul însemnă pentru el bucurie, mulțumire, plăcere; un râs înnăbușit, fără hohote, mai mult o chinuire a buzelor. Pentru durere și spaimă nu cunoștea decât un mormăit, care sfârșia în salturile gușei ca un gârâit de pasăre înfricoșată.

Turma îl chema departe. Clopotul adância tăcerea câmpurilor. Câinele o luă la goană, cu nările largite... Dar Gângu privi în urmă. Îl cuprinse teama. Se întoarse printre spinii șesului, cu capul plecat, retezând din mers cu nuiaua, vârful fraged al ierburilor.

În apă, până la brâu, moșneagul așeză năvoadele. De sus, de pe mal, Gângu privia pentru a suta

oară, fără să înțeleagă deplin. Știa că mâine, moșneagul are să tragă plasele încărcate de pești argintii, are să-i răstoarne în iarbă unde își sbat solzii în lumina soarelui, până când se astâmpără cu ochii stinși și cu gurile căscate rotund după aer. Dar vrăjitoria aceasta nu o putea pricepe. Tainica putere a moșneagului stăpân pe ape și pe vietățile ascunse în adâncuri, îl înspăimânta mai mult decât pumnii cari îl izbiau în fiecare zi.

Omul din apă legă între pietre cele din urmă ochiuri de sfoară și ieși la țarm frecându-și multumit mâinile ude. Treburile îi mergeau bine în acest an. Sacul eră plin de făină; pe poliță, deasupra vetrei, se înșirau pacurile de tutun pentru câteva luni, iar peștii cădeau orbi de un timp încoace. Se îmbracă fluierând, pe urmă răsuci o țigară. Prinzând de veste la ochii lacomi ai gușatului, îi întinse punga de piele:

— Na, poghidanie!

Gângu râse întâi cu teamă. întinse mâna fricos, bănuind o glumă răutăcioasă... Dar foaia subțire plesni între degetele lui aspre. Moșneagul se încruntă, își trase punga cu tutun îndărăt și Gângu rămase fără țigare.

Târziu, mâhnirea i-o alungă o mreană care se jucă sărind deasupra valurilor, dincolo, sub sălciile de sub celălalt țarm, unde apele adânci și verzui păreau neclintite.

* * *

De amândouă părțile podului, la depărtări egale, între două șiraguri de salcâmi, erau două cantoane, cu pereții albi, cu acoperișurile roșii, identice ca două jucării de carton. Gângu știă că la cantonul deaci e un om bălan, cu glasul moale; iar de cealaltă parte un paznic răstit și aspru ca și moșneagul. Astfel, în acel șes pustiu unde nu văzuse în fiecare zi, deaproape, decât trei bărbați și un câine; învățase că lumea se împarte în oameni buni și alții, dușmănoși. Iar cuminenia lui puțină îl apropiase mai mult de câinele alb, bătrân acum și aproape surd, care niciodată nu-l mâhnise și căruia oamenii nu-i dăruiseră măcar un nume.

Intr'o dimineață, un expres s'a oprit brusc înaintea podului alb.

Înspăimântat dela locul lui de lângă stâlp, Gângu măsură cu ochii ascunzișurile, căutând cel mai adăpostit ungher unde să fugă. Întâmplarea eră atât de departe de tot ce-i văzuseră ochii până atunci, încât presimți începutul unor întâmplări pline de primejdii necunoscute. O clipă apoi, închise pleoapele să alunge această vedenie imposibilă. Când le redeschise iar, vagoanele erau la locul lor, nemișcate în bătaia soarelui; la ferestre călătorii se îngrămădiau vorbind tare, întrebând, glumind și aprinzându-și țigările. Gângu se apropiă cu sfială. Niciodată nu văzuse un tren decât gonind. Cu mâna fricoasă, pipăi mânerele de alamă în care jucau razele, butonii nichelați, treptele de fier.

Un glas de femeie rosti deasupra capului ceva, într'un grai necunoscut, dar dulce cum nu mai auzise, Gângu ridică ochii. Îi coborî îndată orbiți de-o minune luminoasă. La fereastră, o femeie cu părul de aur, cu ochii ca florile albastre ale câmpului, cu buzele umede și cu pieptul rotund, rezemată de bara de alamă, îl privi cu milă și groază:

— O! le pauv' idiot!...

Avea fața atât de albă, sprâncenile atât de subțire încondeiate, genele atât de lungi umbriau ochii albaștri, bluza era atât de imaterială pe umerii mici și voalul trandafiriu înconjură această minune, cu o spumă atât de străvezie de lumină, încât Gângu ar fi voit să îngenunche și să-i sărute haina. Dar nu știu decât să râdă. Cu mâna la gură, săltându-și gușa lucioasă, hohoti înnăbușit, scoțând din gâtlej sunete cartilaginoase.

Femeia întoarse spatele desgustată. Apoi mila birui. Scotoci în sacul de piele și aruncă jos în iarbă un ban galben. Gușatul se repezi, îl ridică și-l ascunse lacom în gură. Mașina fluieră, trenul urni din loc, în câteva clipe Gângu nu mai văzù departe decât spuma trandafirie a voalului, fluturând la fereastră deasupra câmpurilor, mai goale acum și mai posomorîte.

* * *

Când soarele coboară spre asfințit, șesul pustiu se umple de larmă. În ierburi sfârâitul uscat al lăcustelor se înviiorează, în sălciile de sub țărm păsările își încearcă glasul, deasupra apelor săgetează

lăstunii cu țipete ascuțite și țânțari cu aripile metalice joacă spre soare-apune cu ațele pline de venin. Toată câmpia murmură.

Atunci Gângu se așează pe malul înalt, cu picioarele spânzurate deasupra apelor și așteaptă să vină noaptea. Ca un uriaș ban retezat, soarele se înfinge în dunga neagră și dreaptă a orizontului, acolo unde nu se văd nici dealuri, nici codri. Departe, în capătul liniilor, sclipesc lumini tremurătoare; poate semnalele unei gări, poate numai licăririle stelelor. Apoi noaptea coboară brusc. Râul se întunecă. Dincolo cântul privighetorii picură lin.

Câinele așezat pe labele dinainte, privește cu ochii sticloși ascensiunea lunii. Nu se mișcă, e încremenit. Pe nesimțite se ridică, clănțâne dinții albi și cu gâtul întins începe să urle. Gușatul se cutremură. Alături nu mai e câinele prietenos ce-i pune în fiecare seară labele pe piept. E o fiară străină și misterioasă. Urletul umple noaptea. Pasărea a tăcut înfricoșată. De departe, din adâncul câmpurilor, ecoul răspunde cu un alt urlet...

Gângu își ascunde capul în pământ, cu unghiile înfipite în iarbă. Intunerecul s'a umplut cu vedenii de spaimă. Aude pași. Câmpurile au înviat. Mâini nevăzute îi sugrumă răsuflarea. Atunci cu gura în țărână începe să urle și el. Glasurile lor se întovărășesc, se întrec unul pe altul, se împletesc într'o psalmodie de început de lume... Târziu un nor negru șterge luna, în gâtleejul câinelui urletul slăbește ca o furtună care se îndepărtează. S'ar părea că un

duh necurat se furișează tiptil, alungat din trupul alb. Și supus, tremurând, câinele se gudură cerând iertare. Gângu îl strânge la piept, își strâmbă gura într'un râs de împăcare. S'au regăsit. Cuminiți stau pe mal, ascultă fâșiitul abia simțit al apelor, privesc la stelele căzute în adâncurile negre.

Gușatul își pipăie în fundul cingătorii banul galben, o mulțumire nehotărâtă îi svâcnește sângele mai repede spre inimă, și gângav vorbește șoptit cu câinele.

* * *

Drezina fuge din ce în ce mai repede, străbate locuri necunoscute, trece peste podețe înguste pe lângă cantoane de a căror ființă n'a bănuț până acum. Șinele se lungesc în urmă ca doi șerpi nesfârșiți. Gângu se ține cu mâinile încleștate de scândură, și în sufletul lui bucuria și teama se amestecă turburătoare.

Nu știe unde merge, nici de ce l-a luat moșneagul cu dânsul. De cu noapte i-a dat schimburi albe, a închis ușa cu lacătul ruginit, câinele a fugit o bucată de drum după ei, apoi s'a întors să se culce deacurmezișul pragului. La cantonul de dincolo de pod, doi oameni necunoscuți le-au făcut loc în drezină, acum stau alături cu moșneagul în față, împing de mânerul de fier, vorbesc și râd; și el privește în urmă, inima bate să i se rupă, pământul se învârtește jos sub roți, soarele îl arde în creștet, mâinile înțepenite cu unghiile în lemn, îl dor, și

râsul de bucuria acestei goane amețitoare îi moare în gâtlej...

Apoi deodată toate i se turbură în minte. Au ajuns lângă o casă mare, trenuri înșirate de o parte și de altă stau gata să plece, mașini pufnesc valuri de fum negru, oamenii alergă strigând, fluierând, ghiontindu-se; nu-și dă seama când au coborât, înspăimântat se agață de sumanul moșneagului, care-l târâie printre lume, pe sub un pod de sticlă, afară.

Acolo alte minuni nevăzute îl amețesc. Case lipite una de alta se 'nalță până la cerul fumegos, căruțe aleargă din toate părțile, duruind pe pietrele vinete, altele fără cai abi abiă ating pământul, fără vuiet un om pe două roate fuge spre dânsul sunând dintr'un clopoțel. Gângu înfricoșat se trage lângă un zid. Nu se desmeticește încă, și o casă pe roate plină de oameni vine să-l calce, mugind pe la spate. Răcnește și se lipește de un grilaj de fier. Moșneagul sudue și blestemă. Undeva se aude o muzică minunată, femeii străbat ușor ca vedeniile îngrămădeala aceasta fără astâmpăr. Gângu vede în fiecare pe aceea care i-a aruncat banul, toate îi joacă înaintea ochilor într'un val roșu, huetul îi sparge urechile și moșneagul îl târâie mai departe printre case, în forfota de trăsuri, fără să se teamă și fără să-i pese de hărmălaia asta fără istov.

Abiă pe-o uliță mai potolită începe să răsuflă. Oameni cu bărbi sure îl strigă pe moșneag cu glas plângător, din ușile dughenelor unde spânzură bu-

căți de piele cu miros acru. Moșneagul se oprește, pipăie marfa, se tocmește cu jupânii. Gângu nu înțelege, privește, și când negustorul îl întreabă și pe el ceva, rânjește săltându-și gura așa de înspăimântător, încât ovreiul sare speriat într'o parte... Dar moșneagul și-a umplut traista și se întoarce din nou în furnicarul cel mare de lume, puhoind între zidurile caselor ca o turbure apă. Acum merg încet, căscând gura la ferestrele încărcate cu podoabe strălucitoare. Gângu nu se mai teme, a înțeles că acolo, pe lângă pereți, nu se suie nici una din mașinile diavolului.

Un copil sbiară de mâna unei femei, femeia îl ia în brațe și-l întinde spre gușat:

— Te dau la caua!

Gângu râde și copilul încremenește de frică, cu țipătul înăbușit pe buzele vinete.

Deodată apoi, lumini albastrii încep să se aprindă la geamuri, învăluesc orașul într'un abur străveziu; amândoi se opresc multă vreme în fața unui restaurant unde cântă lăutarii afară. Moșneagul lasă traista jos, răsucește o țigare, se reazimă de un pervaz de alamă și ascultă cântecele de lume, care de mult nu i-au mai încălzit sufletul în pustietatea lui. Dar Gângu are ochii în altă parte.

Lângă el s'a oprit o mașină cu roatele de gumă și cu geamuri de cleștar, deacolo a coborât o fetiță cu părul auriu și o femeie cu haina de spumă. O recunoaște. E vedenia care i-a vorbit cu un glas atât de milostiv din tren, în dimineața aceea, și i-a

dăruit banul galben pe care-l ascunde și acum în șerpar. Gângu nu știe cum să-și arate bucuria, mugește și râde, gâlgâindu-și glasul în gușa ce se svârcolește așa de hidos pe cămașa albă, încât trecătorii se opresc roată, să vadă mai deaproape această dihanie nemaivăzută. O babă mărunță își mută coșul sub mâna stângă, și își face cruce repede-repede, ca la arătarea necuratului. Femeia cu haina de spumă însă s'a întors și ea, o clipă s'a oprit nehotărîtă, apoi își amintește de dimineța aceea când reveniă din ținuturi îndepărtate și pline de soare, cu sufletul vindecat de o adânc scormonită rană; își amintește bucuria lină cu care regăsiă șesurile ce-i apăruseră la plecare atât de cenușii și jalnice, prin perdeaua de lacrimi; își amintește cele câteva clipe oprite la capătul unui pod alb, în mijlocul unui câmp pustiu, de unde apăruse deodată omul acela fioros și sălbatec, cu ochii bulbucăți, cu mâinile lungi dincolo de genunchi, cu țepi roșcați în barbă și cu rânjetul care o desgustase ca o profanare adusă dimineții aceleia plină de soare. I-a fost milă atunci, a fost mai tare desgustul? Nu-și amintește. Alege din punga de piele cafenie un ban, și-l dă fetei care se apropie fricoasă, își scutură inelele părului auriu, se oprește și se întinde în vârful picioarelor. N'are curaj să înainteze mai mult, buzele roșii îi tremură de teama nestăpânită, apoi scapă banul jos și speriată se ascunde în poalele femeiei.

Gușatul se repede, ridică banul rostogolit între picioarele trecătorilor, scoate din gât un urlet de

mulțumire, baba mai înspăimântată își face alt rând de cruci...

— 'ol visezi noaptea Dom'le! face o ordonanță care a întârziat cu o rețetă la farmacie, și-o pornește la trap.

— Vinde-l moșule! 'l facem spărietoare 'n via boierului! spune un rândaș care s'a apropiat de gușat și-l privește de aproape, ca pe o fiară printre gratiile unei menagerii.

Gângu nu înțelege ce spun oamenii aceștia cari s'au adunat în jurul lui și-l arată cu degetul, el e bucuros și râde la toți. Dar moșneagului i-e rușine, îl târâie după el, pe străzi mărginașe, la hanul unde are prieteni.

Acolo Gângu s'a așezat pe-un capăt de bancă și hlepăie dintr'un sfert de pâine amărue și neagră. Moșneagul stă la masă cu trei necunoscuți, bea rachiu tare, își povestește necazurile... Ceilalți ascultă și din când în când întorc ochii spre gușat:

— „Cu dihania asta își mănâncă bietul moș zilele!”...

Și toți se miră, dau din cap, țiștuie și deșeartă rândurile de pahare. Ochii gușatului se împăinjenesc, zidurile încep să joace, se topesc în fumul acru al Țigărilor; ațipește rezimat de perete... Într'un timp se trezește și nu-și dă seama unde se află. Unul din tovarășii moșneagului, cu obrazul ciupit și șapcă roșie, cântă dintr'o armonică, ceilalți vorbesc smuncind mâinile ațâțate de băutură. Toate abia se deslușesc într'o pâclă nepătrunsă de fum.

Felinarul spânzurat în grinda neagră aruncă jos o cruce de lumină murdară, și pe perete umbrele mărite și strâmbe, fac altă masă și alți tovarăși cari schimonosesc mișcările celor de jos. O femeie cu bluza albastră și cu broboada căzută pe spate, cântă răgușit, moșneagul o ține de gât și-i suflă ceva în ureche. Gângu nu știe când a venit femeia aceea; apoi toate se turbură iarăși și în visurile gușatului realitatea se amestecă cu închipuirea; cântecul smuncit al armonice se preface în cor de heruvimi, tovarășa despletită a moșneagului ia trupul mlădios al femeiei cu haina de spumă, o fetiță cu ochii de floare îi întinde o poamă de aur, apoi și acestea se topesc, o apă desmierdătoare îl poartă dulce, printre pomi cu păsări minunate...

— Scoal' trântore!

Gângu sare speriat.

Afară e ziuă. Moșneagul e spălat pe ochi, gata de drum. Tovarășii au dispărut. Hanul e gol și în față doi bouleni dejugați ronțăie dintr'o mână de paie. Gușatul se freacă la ochi; îl dor oasele, e încă amețit, nu-și dă seama ce a fost vis și ce a fost aievea din câte s'au perindat de ieri.

* * *

Acum drezina a pornit înapoi.

Gara cu vânzoleala de călători a rămas în urmă, țipătul locomotivelor moare surd, orașul se micșorează alb în soarele proaspăt de dimineață, și Gângu privește mâhnit minunea care se sfârșește. Apoi linia se încovoiaie după o pădurice cu ramurile sub-

țiri, toată priveliștea piere ca astupată de-o mână neagră.

În urmă gușatul nu mai zărește decât șinele lucii ce fug spre orașul fermecat, traversele ce se perindă sub picioarele spânzurate, și departe încă, deasupra copacilor, un vârf de turlă și o cruce poleită, pe care mai joacă o clipă razele soarelui.

Apoi și soarele s'a întunecat. Câmpurile s'au întins pustii. Și Gângu a plecat capul în jos, la prundul care curge ca o apă cenușie sub roți.

* * *

Săptămâni îndelungi, cu ploi mărunte de toamnă, au început să se scurgă greu în bordeiul de sub piciorul podului alb. Șesul s'a învăluit în neguri posomorâte, trenurile săgetează ude dintr'un capăt în altul al pustiului, fluierul mașinilor se înnăbușe sub cerul căptușit de nori, semnalele de clopot plâng în mohoreala toamnei și cei trei, stau ursuzi în jurul focului de vreascuri jilave.

Moșneagul răsucesște țigări groase după țigări, tușește și privește în spuza ce învălue cărbunii. Căinele doarme cu botul întins pe vatră, iar Gângu cu ochii închiși, ascultă curgerea ploii fără sfârșit, de afară. Vede în închipuire, ca o ademenire, orașul cu larmă, străzile scăldate de lumină, furnicarul de lume, mașinile drăcești ce fug amețitor fără cai, și muzici cerești îi cântă în urechi.

Și nu mai râde.

Ochii s'au micșorat în fundul capului, buzele s'au strâns vinete; pe laiță, cu mâinile strânse în jurul

genunchilor, stă ceasuri întregi nemișcat, ca să nu surpe vedenia dinlăuntru. Nici goana trenurilor nu-l mai cheamă afară. El știe acum de unde vin și unde se duc, știe spre ce lume de minuni aleargă prin perdeaua sură a ploii și bordeiul din mijlocul pustiului îl strânge ca o închisoare.

Așa stau toți trei și tac, și apa șuruie afară.

* * *

Apoi cei dintâi fulgi au început să ningă molcom peste câmpuri. Într'o singură noapte s'a înfășurat șesul, până'n depărtările sinilii, cu învelitoarea albă a nămeților. Apele s'au tivit cu margini vinete de ghiață, și iarna a început a curge cu nopți nesfârșite, când țipătul iepurilor fugăriți de vulpi răsună trist, ca un plânset de copil.

Cu ochii deschiși în întunec, atunci Gângu nu-și mai găsește somn. Moșneagul sforăie pe scândura tare, focul se stinge târziu sub cenușe, cu scânteieri de vis, câinele geme prin somn, afară viscolul sgâlțâne pereții, fereastra taie o pată turbure în besnă, uneori urlete de fiară se îngână de parte, ghiața se aude trosnind, noaptea a stat pe loc și gușatul se frământă cu ochii căscați în întunec. Un tren săgetează noaptea, pământul se cutremură odată cu el, în depărtarea ninsă unde țacăne din ce în ce mai stins, duce și închipuirea lui Gângu, spre orașul cu lumini albastrii. Când câmpurile tac iar, înaintea ochilor zidul se apropie, coboară să-i înnăbușe răsuflarea, îl închide strâmt ca o groapă.

* * *

Întors pe-o coastă, moșneagul își privește înspăimântat mâna țeapănă, pe cerga aspră. Vrea s' o ridice și mâna nu se supune. Vrea să miște piciorul și stă neclintit. Cu cealaltă mână se ajută; mâna bolnavă cade înapoi moartă.

De dimineață Gângu se uită la svârcolirile acestea și nu pricepe, bănuiește un joc viclean, o glumă, ceva nou care-l neliniștește. Câinele s' a ridicat în două labe pe marginea laiței și geme ușor, lingând mâna fără vieță. Atunci pe obrazul moșneagului încep să lunece lacrămile.

Într' o clipită și-a măsurat sfârșitul, aci în pustiul despărțit de cealaltă lume, singur cu gușatul slab de minte, care nu poate să-i fie de nici un ajutor. Câte zile vor trece până să prindă alții de veste? Desnădejdea îi frământă jumătatea de trup sănătoasă și lacrămile se scurg pe obrazul uscat. Gângu se apropie cu sfială. Stă cu mâna la gură, o clipă se pare că în ochii apoși îi lucește o scânteie de înțelegere șovăelnică, de care bolnavul se agață cu tot ce i-a mai rămas vieță în trupul înțepenit. Dacă se întâmplă o minune? Moșneagul își face ochii blânzi, începe să-i vorbească. Îl roagă, cu mâna sănătoasă prinde mâna bătătorită a lui Gângu, o desmiardă ca pe a unui copil, îi arată pacurile de tutun de pe poliță; îi dă voie să ia câte vrea, n' are să-l mai bată, numai el îl poate scăpa, e destul să dea veste... Gângu ascultă. Când moșneagul a isprăvit și așteaptă cu bătăile inimii oprite de îndoeală, gușatul se apleacă și-i pipăie mâna și piciorul, le ri-

dică pe amândouă, le lasă să cadă pe scândură ca două lemne și începe să râdă. Așa ceva n'a mai văzut... Și râsul lui umple încăperea atâtea de ne-bunes, că inima bolnavului se golește de sânge.

* * *

Pe marginea râului, așezat pe o piatră, Gângu stă cu capul în pumni uitându-se 'n rostogolirea turbure a apelor.

De-o săptămână câmpul s'a desghețat; de sus ploaia caldă nu mai contenește și năvala apei nu mai încapă în țărmuri. Puhoiul cu spuma lutoasă, târâie garduri smulse și acoperișuri omenești. De o parte și de alta, apa se răsfiră viclean peste malurile prăbușite, lunecă deasupra întinderilor înneate. O salcie se desprinde cu țărână cu toț, se cufundă cu rădăcinile albe în sus, se clatină spre mijloc și de-acolo pornește smulsă deodată de șuvoi, la întrecere cu paiele putrede și cu glugile de strujeni. Ploaia se întărește mai dârz, clocotesc măruntaiele pământului, noaptea coboară vânăta și Gângu stă nemișcat acolo, pătruns de udeală, fără să simtă frigul, cu gândurile străine de potopul apelor. Din ascunzișurile cețoase ale minții se deslușește o hotărîre turbure.

* * *

Când se ridică, a înnoptat de mult. Râul nu se mai vede jos. Se aude numai sbaterea apelor. Cu teamă deschide ușa bordeiului. I-e frică în închipuirea lui, ca nu cumva moșneagul să se fi ridi-

cat, să-l aștepte acolo, undeva după ușă, să-l năpădească poate cu pumnii. Băjbâie prin întunecul cu mâna întinsă. Freacă un chibrit și aprinde opaițul cu lumina tremurată. Moșneagul întins cu fața în sus e și mai galben. Numai ochii trăesc sticloși, urmărind mișcările gușatului. Caută să-i ghicească gândurile.

Câinele s'a repezit la Gângu, îl împinge cu botul ud, bucuros. Dar Gângu îl dă de o parte, n'are timp de joacă. Întunecat, se așează la vatra răcită, cu capul între mâini, să-și urmărească mai limpede gândurile nehotărâte... Așa trec ceasuri. Și ochii moșneagului nu-l slăbesc, dușmănoși. Afară ploaia se sbate, apele hăuesc fără sfârșit, gem și se frământă cu glas omenesc, umplând întunecul de duhuri.

Apoi ochii moșneagului sunt atrași cu o tresărire, în altă parte. Pe sub pragul ușei o șuviță neagră de apă, ca un șarpe, a vârât capul. S'a părut că privește cercetător în încăperea strâmtă, s'a oprit o clipă, și-a întins trupul împins de-afară, apoi s'a lățit deodată până în fund, ca și cum s'ar fi repezit după o pradă nevăzută. Ar vrea moșneagul să se șteargă la ochi, să alunge priveliștea. Să creadă un vis rău... Știe ce însemnează asta... Se deslușește bine acum fâșăitul apei pe lângă pereții de scândură.

Apele au trecut peste apărătoarea de piatră, într'un ceas au să fie sus; din bordei n'are să rămână până dimineață decât scânduri smulse. Și ochii lui

se întorc cu spaimă din nou la Gângu: — Nici acum n'are să înțeleagă?

Gângu își ridică picioarele să le ferească de apă. Rânjește înveselit. Niciodată n'a intrat apa acolo... Uite cum joacă un scaun, cum se clatină, cum plutește și se învâрте; acum se ascunde sub laiță, se întoarce înapoi, se răsuțește și se leagănă... Câinele urcat lângă moșneag, cu părul sburlit începe să urle. Îl ajunge apa și pe Gângu, acolo pe vatră... Se scoală, iar ochii moșneagului îl urmăresc cu o lucire de nădejde. Gușatul pășește prin baltă, caută în ascunzișuri lucrurile... Va să zică a înțeles... Se gătește de drum. Are să-l târâе și pe el afară. E gata; și-a răsturnat în traistă vestmintele, își îmbracă surmanul. Numai de s'ar grăbi, să nu fie prea târziu... Dar ce înseamnă asta?... Nu cumva? Nu se poate...

Începe, să geamă, îl strigă; degetele mâinii sănătoase se frământă pe cergă ca niște omizi înnebunite. Gângu nici n'a întors ochii. Deschide ușa. Răbufneala vântului smulge flacăra opaițului, trănțește ușa la loc, în încuietore.

O clipă în întunec, omul și câinele au tăcut. Ascultă. Pașii lui Gângu se aud înconjurând bordeiul prin apă, urcând... Apoi nimic. Câinele se sbate înăuntru... Începe din nou să urle.

Gângu a ajuns sus. Un expres taie besna vertiginos. Se dă de o parte și-l așteaptă să treacă; apoi după lumina roșie pornește încet, prin ploaie, spre orașul pe care îl știe cu lumini albastre și cu nenu-

mărate minuni, undeva, dincolo de zidul întunecului.

Din când în când se oprește să asculte. În urmă, mai tare decât hăuitul apelor și vaietul ploii, vântul aduce răcnetul omului și urletul câinelui. O clipă tac. Vântul singur chiuie în întunecimi. Apoi glasurile pornesc iar, aproape de tot și din nou îndepărtate.

DACIA FELIX

MIROASE a toamnă. Și nu e încă toamnă. Încep a se desprinde frunzele prea timpuriu veștede. Cerul a coborât aproape, cu nori vineți și răsfirați, pe dealurile unde vântul fâșie în porumburi uscate. Departe, pădurile trag în negură o dungă sură. Seara aud chiuituri în podgorii. Iar scârțâitul carelor împrăștie în asfințit nu știu ce somnoroasă melancolie.

Dar nu e încă toamnă. Bruma nu mi-a omorât încă dumițrele din grădină. N'am auzit încă, noaptea, tânguirea de copil a cocorilor care pleacă. N'au coborât încă ploile cernute fără sfârșit, monoton, monoton, împotmolind cărările și putrezind frunzele înnegrite. De unde atunci neliniștea aceasta, ce mă înfășoară ca o presimțire?

...Și astăzi, pentru a-mi preciza mâhnirea nehotărâtă, o veste învechită și târziu purtată de poștă prin aceste ținuturi pustii mi-a întors gândurile îndărăt, spre toamnele copilăriei.

Dascălul nostru bătrân s'a odihnit, în sfârșit, și dânsul. Mi-o spune o scrisoare cu chenarul negru

și cu un înger neîndemânatec gravat, lângă o cruce umbrită de nedespărțita salcie plângătoare. Nu e învățătorul de sat, care ne-a pus întâia oară în mână abecedarul cu scoarțe tari și cu parabola fiului rătăcit. Acela de mult doarme în țințirumul de lângă biserica cu șindrila mucedă de ploi. În locul lui de mult ne-a descălicat în sat un dascăl tânăr, care poartă mustățile rase, Dumineca pune manșete albe și guler de cauciuc cu cravată înnodată strâmb; citește gazete politice și va fi în curând, fără îndoială, deputat.

Cel plecat acum în lumea celor drepți, e cel dântâi dascăl al nostru de oraș, „Domnu Preda, dela Trei Erarchi” căruia nu puține zile i-am amărit odinioară. Îl credeam atunci aproape nemuritor... Înalt și uscat, cu hainele întotdeauna mirosind a naftalină și tutun, sgârcit la vorbă și răsând odată într’o lună, îl socoteam o mumie sortită să birue timpul. Nimic nu-l turbură din măsura cu care își cântăriă glasul și-și socotiă pașii, aceeași, din fundul clasei până la catedră. Generații trecuseră pe băncile roase; alte cataloage noi înregistraseră priceperea sau trândăvia celor cincizeci de școlari din clasa lui, se schimbaseră directori, elevii crescuseră și prinseseră aripi, alții se întoarseră în oraș cu mustăți groase și cu glasul bărbătesc; domnul Preda, neclintit veghiă la catedra lui, lângă harta României cu hotarele decolorate, și lângă tabla cu negrul lucios și cu buretele albit de praful cretei.

Printre noi crescuseră o sumă de legende, transmise de generație în generație, și înflorite de fantezia fiecăruia cu un nou amănunt. Unii spuneau că se ascunde Sâmbăta seara în odaia din fund, dela „Ursul Alb”, și bea până’n ziuă, când îl duce gardistul acasă de subțiori, Alții „știau” că adună bani, că e sgârcit ca Hagi-Tudose, și că noaptea vântură între degetele uscate napoleonii cu cari a umplut sertarul mesei.

De fapt „Domnul Preda” luptă cu sărăcia și, într’o căsuță închiriată, cu livadă în fund și cu nuc la poartă, își crește din greu cei trei copii care-i împovărau văduvia. Am știut-o mai târziu, într’al doilea an de școală, când întâmplarea ne-a găzduit în vecini.

Deacolo, de peste zăbrelele gardului, am privit întâia oară cu mirare în curte, la fetița cu șorțul roșu care se jucă în praf, la cei doi elevi dela gimnaziu, cu șepcile albastre, cari învățau la masa de sub nuc, la câinele cenușiu care dormiă pe scări. Va să zică, „Domnu Preda” eră om ca toți oamenii; avea necazurile lui, creșteă un câine, aveă găini pestrițe și negre în curte, își îmbracă copiii cu straie curate; și nici nu strângeă bani de aur în sertarul mesei, nici nu petreceă până la ziuă la „Ursul Alb”. L-am văzut mai apoi, directicând în ogradă, aruncând grăunțe la păsări, curățind pomii de omidă și certând servitoarea. Am știut că pe fetiță o cheamă Nuți, și am înțeles că o iubește nemăsurat și neîndemânatec, cu stângăcia aceea a

văduvilor cari își caută în copil ceva din amintirea femeiei pierdute.

Dar toate dispăreau când Domnu Preda intră în clasă, cu hainele mirosind a naftalină și tutun și cu acelaș glas egal, strigă catalogul, cercetă caietele, puneă întrebări întortochiate, și ne împărția pedepse.

Între noi și dânsul se puneă din nou un zid nepătruns.

Și iarăși începeam a crede că trebuie să aibă o patimă ascunsă, care-i întunecă privirea, îi strânge buzele subțiri neîngăduindu-i nici o veselie, și-l „face sgârcit la note”... O singură dată ne-a cucerit sufletele o jumătate de ceas, ținându-ne sub stăpânirea unei emoții pe care nu i-o cunoșteam, pe care nu ne-o cunoșteam. Eră aproape de sfârșitul anului, în ultimele zile de Maiu. Salcâmi delă ferestre înfloriseră și prin geamul deschis, vântul ne flutură un parfum jilav, de primăvară, de câmp și de pământ întinerit; o înfrigurare care ne neliniștise în băncile noastre scrijilate de iscălituri. Cerul se vedea albastru și ne îndemnă afară. Unul dintre, noi, (Nucleș cel mic, unde o mai fi astăzi?) prinsese un liliac pe care-l închisese în ghiozdanul cartonat, și toate gândurile noastre erau fără voie ținute spre ghiozdanul acela. Toți răspuseserăm prost, gângăvisem lecția; nerăbdători așteptam să se sfârșească ora, pentru a ne năpusti asupra liliacului înghemuit în întunerecul cutiei, cu aripile

de gutapercă strânse și cu răsuflarea tăiată de spaimă.

Atunci ne-am trezit deodată cucerți de lecția bătrânului. Nu știam cum o începuse, nici prin ce tainic meșteșug ne desprinsese pe nesimțite gândul dela ghiozdanul cu șoarecele înaripat.

Ne vorbiă despre Legiunea a XIII-a Gemina, despre Dacia romană; lucruri moarte pentru nepăsarea copilăriei noastre. Dar prin nu știu ce nebănuită însuflețire care-i spărsese cumpătarea uscată, înviase înaintea ochilor noștri nesfârșite șosele cu piatră albă, apeducte cu picioarele arcuite, cetăți cu ziduri cenușii, amfiteatre spațioase și băi cu bazine de marmoră; mine de aur și saline, în care robii războiului ciocăniau sub bolți de sare translucidă... Din inscripțiile sarcofagiilor și a pietrelor funerare, din basoreliefurile monumentelor rupte și din efiile monedelor desgropate de plugari în oale de lut, călăul copilăriei noastre, căruia nu-i descoperisem vreodată o tresărire de emoție, înviase magic acea „Dacie felix”, despre care programul prevede o lecție plictisitoare mai mult.

De unde găsisese alte cuvinte decât acelea din toate zilele? Cum de știuse omul acela avar cu graiul și măsurat în mișcări ca un automat, să sufle cenușa celor douăzeci de veacuri și să ne înfățișeze aeeva, o lume romantică și misterioasă, care ne exaltă frageda noastră închipuire ?

Nici unul n'a mai ridicat ochii spre geamul cu cer albastru și spre crengile albe de salcâm. Pri-

virile noastre fugiau cu vârful nuelii lucioase, pe harta decolorată, căutând urmele nevăzute ale cetăților cu nume sonore și tainice: Napoca, Potaissa, Porolissum...

Sunase sfârșitul orei și brusca erupție a clopoțelului nichelat nu clintise nici un nerăbdător. Întâia oară în viața noastră școlărească ne-am desprins cu părere de rău din bancă; atunci când încheind lecția cu o ultimă încercuire a hotarelor cu varga albă, Domnul Preda ne aminti că „Dacia felix” nu va mai învia, nu mai poate învia niciodată. În pauză, cu toții jurarăm solemn să ne facem oșteni și să alungăm ungurii; Stroescu, arendaș acum în nu știu ce județ din Oltenia, compuse chiar prima strofă a unei poezii brave și furtunoase.

Dar ora următoare, la lecția de aritmetică, Domnu Preda își intrase în vechea crustă. Am căpătat cu toții note rele, câțiva au trecut la „genunchi” și gândurile ni s’au întors din nou la ghiozdanul cu liliacul uitat o clipă...

Apoi, s’a sfârșit anul, întâmplările ne-au risipit în alte colțuri de țară; de orașul acela m’am depărtat, credeam, pentru totdeauna...

Iar Domnul Preda, și amintirea „Daciei felix”. mi-au apărut târziu de tot, într’o noapte când aburii alcoolului ne împăinjeniseră ochii și mințile; la trei după miezul nopții, într’un cabaret cu miros acru de fum, de vin și de femei asudate.

Vă amintiți? Eră în prima toamnă după războiu. Masa noastră fusese înconjurată de toate ste-

lele localului, nebunul de Vancea se urcase pe masă și strigă chelnerilor să înnece femeile în vin. Fiecare dintre noi își alăturase câte o vietate dintr'acelea cu obrajii înviorați de fard, dar cu ochii stinși de meseria nocturnă. Nerăbdători, pipăind șanurile căzute, încleștându-ne degetele umede, ne alegeam perechea cu care să sfârșim noaptea. Eră târziu, fumul răgușise glasurile, florile veștede, strivite pe masă, mirosiau amar, femeile amețite de vin hohoteau sălbătăcite. Sfârșiam încă una dintr'acele nopți care făcuseră odinioară faima bandei noastre. Și tovarășa mea, la nu știu ce cuvânt ofensător, începuse să plângă, cu coatele muiate în vin și cu părul desfăcut, unde Vancea plantase câteva flori murdare și le stropiă galant cu un sifon verde, care bâzâia pe gâtul de metal coclit. În desmierdările bete cu care încercam să-i potolesc supărarea, i-am smuls atunci, nu-mi amintesc cum, mărturisirea orașului de provincie de unde o adusesse trotuoarul. Mințise mai întâi. Dar cucerită poate de cumințenia ipocrită cu care o apărasem de batjocurile voastre, sau numai din nevoia aceea a femeilor care cerșesc câteodată, pe lângă banii dejunului, și un cuvânt omenesc; îmi destăinui acolo, între paharele de vin vărsate, țipând pentru a covârși sbieretele lăutarilor, orașul acela și întâmplările vieții în care se amestecau deopotrivă așternuturi silnice cu amăgiri sentimentale.

Eră orașul copilăriei, iar femeia cu obrajii learcă de vin și de plâns, eră Nuți, fetița cu șorțul roșu a domnului Preda. Vă amintiți? V'am stricat atunci toată petrecerea. Am smuls fața de masă, rostogolind paharele care s'au spart cu scrâșnete de cristal. Am urlat lăutarilor să tacă și am încercat să vă povestesc întâmplarea aceea melodramatică, și să-mi tângui copilăria pe care o aduceam fragedă și albă, să o mânjim în văzduhul acela dospit de vin. V'am povestit și despre Domnu Preda și despre după-amiaza aceea cu liliacul ascuns în ghiozdan și cu lecția lui despre „Dacia felix”. Și v'a părut atât de ridicolă povestirea mea, iar amintirea acelor apeducte cu picioarele arcuite și a acelor sarcofagi cu inscripții șterse, v'a sunat atât de nelalocul lor în sala cu luminile trandafirii și cu amorul cotate fix, încât ați început a sbiera cu toții aria la modă, sărind în jurul nostru într'un adevărat dans irochez, improvizând un cuplet al cărui refren acompaniat de toate arcușurile lăutarilor sfârșiă cu: „Dacia felix. Dacia felix!”...

Vancea mai ales a fost neîntrecut... Am târît femeia, împleticindu-ne amândoi, până la o trăsură, ne-ați strigat în urma noastră urări obscene, și birja ne-a purtat pe străzi strâmbe, spre adresa abia găngăvită.

Ea adormise cu pălăria răsturnată pe ceafă, cu picioarele ridicate prea sus în spatele birjarului și cu rochia trasă dincolo de marginea ciorapilor. Nu i-am putut scoate nimic alt, decât mormăiala

încleiată de alcool. Aș fi dorit lacom s'o întreb, să știu, dar fiecărei întrebări răspundea doar cu un sughiț care cutremură penele frânte ale pălăriei.

Se lumină de ziuă. Becurile se stingeau în calea noastră. Măturătorii alungau noaptea cu valuri de praf. Resemnat și toropit de vin, renunțasem să mai întreb ceva; alături de femeie, cu mâna încleștată sub brațul ei umed, urzeam o melodramă, pe care cu eroism mă hotărâam s'o aștern pe hârtie îndată ce voi ajunge acasă. Străzile cu ziduri topite în ceața cenușie a dimineții, se perindau fără sfârșit înaintea ochilor păienjeniți, și eu vedeam scenele, combinam actele, puneam în gura personagiilor dialoguri patetice. Avea să fie ceva mișcător și tragic; dascălul acela de provincie, rigid și aspru, care predică o morală severă și neiertătoare la catedră. În sufletul lui uscat mocniă totuș o scânteiere omenească nebănuită. Emoția cu care evocase întâmplări pentru totdeauna moarte din acea „Dacie felix” scuturată din paginile cronicilor... Cei trei copii în cari își concentrase toată sentimentalitatea de văduv. Apoi războiul. Inventam aci, ca necesitate scenică, moartea celor doi feciori, îngropați undeva pe front. Fata fugită de acasă și căzută în noroiul trotuoarului. Și pentru actul final: pensionarul bătrân și singuratec din provincie, părăsit de toți și străin de toată bucuria „Daciei felix”, pentru el zădarnic reînviată, murind cu un suprem blestem. Vedeam cele treizeci de

reprezentării și o glorie coborâtă subit în aburii chefurilor noastre monstre. Iar femeia de alături nu mă mai interesează decât ca obiect de literatură.

Realitatea s'a îngrijit să fie mai cruntă. A depășit melodramatica-mi fantezie...

Când, în sfârșit, trăsura a terminat vagabondajul pe străzile întortochiate și s'a oprit în fața unei căsuțe mărginașe, mă hotărâsem să cobor femeia adormită, s'o culc în patul ei pregătit pentru oaspeții amorului, și să mă strecor tiptil pe ușă, afară, la aer, răătăcind pe ulițele răcorite, să-mi cugget „subiectul”. Rezemată de ușe, femeia dormind pe picioare, așteptă să deschid zăvorul; iar eu cu mâna nesigură de răceala zorilor și de vin, abia am reușit să găsesc gaura cheii. Am intrat într'o săliță întunecoasă, deacî în camera cu lumina roșiatică umbrită. Plutiă un miros înnăbușit de săpun, de apă încălzită și de parfumuri calde și proaste; ca în toate odăile unde se cumpără în grabă iubirea. Femeia s'a lăsat să cadă în pat, toropită, trăgându-mă prin somn spre dânsa. Mă chinuiam să-i desprind copcile rebele, când ușa se deschise fără sgomot și cineva intră cu o cană de apă și cu un șervet împăturit, pe care le așeză discret lângă lavoar. Nu se vedeă bine în cameră. Lumina dimineții eră încă turbure, iar lampa prea slabă. M'am apropiat să-i deslușesc fața și să-i întind obișnuitul ban de mulțumită. Și atunci am rămas încremenit, — întâia oară în viață.

În fața mea era Domnul Preda.

Acelaș, cu spatele încovoiat mai mult de bătrânețe, dar cu straele curate, șterse până la ultimul fir de praf și cu figura severă și împietrită, ca în zilele când ne învăța la tabla neagră, proba înmulțirii și cele nouă fericiri.

Nu m'a recunoscut. N'avea cum să mă recunoască. Încercam să pătrund prin ce misterioase și tragice căderi prin ce înșiruire de umilințe și prin ce înnăbușită și continuă adormire de conștiință a ajuns aci. Asistam la ceva monstruos și în afară de putința unei înțelegeri. Și iarăși voiam să întreb, și iarăși simțiam nevoia dureroasă să aflui.

Atunci ați izbucnit voi la fereastră. Ați venit încărcăți în două trăsură. Vă adusesse Gina, cea blondă. Și ați început a sbiera la fereastră, cu lăutarii împreună, cupletele care sfârșiau cu „Dacia felix”.

Ați stârnit toți câinii cartierului. Vecinii au ieșit în cămăși la ferestre, a intervenit gardistul și ne-am imbarcat din nou în trăsură. Vă amintiți cu ce sălbatecă sete m'am abrutizat apoi în dimineața aceea?

Nuți a rămas deatunci împodobită cu un nume nou: „Dacia felix”; a făcut senzație în lumea localurilor de noapte. Se pare că ați avut o inspirație fericită. I-a adus în anul acela oarecare faimă. Am văzut-o mai târziu într'o superbă limuzină cu pernele capitonate, în tovărășia unui tânăr care decide cotele la bursa amorului.

Și iată de ce ieri, când poșta mi-a adus, târziu, în aceste ținuturi pustii, vestea că a murit tatăl „Daciei felix”, gândurile mi s’au întors spre toamnele copilăriei.

E frig aci. Și trist. Și singurătatea doare. Încep a se desprinde frunzele prea timpuriu veștede. Cerul a coborât aproape, cu nori vineți și răsfirați pe dealuri, unde vântul fâșie în porumburi uscate.

La noapte voi auzi sus în înălțimile negre, tânguirea de copil a cocorilor care pleacă.

ISAAC

DUPĂ două ceasuri de drum, am pătruns deodată în ținuturi necunoscute. Știam de mult că părțile acelea ale județului sunt sălbatice și sărace. Nu-mi închipuisem niciodată însă, că la două poște de calea ferată, unde de trei ori pe zi se încrucișează vertiginos expresuri cu vagon-restaurant, vagon de dormit, calorifer și tot confortul celei mai desăvârșite civilizații, se mai pot descoperi ponoare atât de uitate de Dumnezeu și de binecuvântata administrație stăpânitoare.

Drumul se înfundă în viroage cleioase după atâtea săptămâni de ploaie, urcă dâmburi strâmbe, se înșiruiă nesfârșit peste câmpuri pustii și triste într'acest asfințit de toamnă.

Peste podețele surpate, caii abia târau trăsura cu roțile încărcate de noroi, încordau din greu ștreangurile putrede, și nu odată ovreiul cu manta udă, a trebuit să coboare blestemând în limba-i plângătoare, pentru a înnodă hamurile rupte și orcicurile desprinse din cuie.

Pe coverca de piele ploaia picură monoton. În legănarea smuncită a arcurilor încercam să ațipesc pentru a amăgi timpul. Dar glasul răgușit al jidovului nu-mi da răgaz. Și ochii zădarnic căutau în prveliștile sure ale culmilor să-și găsească ademenire. Dealurile se perindau unul după altul, negre, sterpe și identice; fără păduri și fără conace, mohorâte și moarte după perdeaua neînteruptă a ploii. În văgăuni se zăreau pe alocuri iazuri năpădite de papură și stuf, cu apele plumburii, fără luciri și fără sboruri de păsări. Ajungeam parecă la un capăt de lume. Dincolo de orizontul încercuit de neguri nu mai puteă fi soare, lumină și înveselire.

Târziu, din depărtările înecate de apă, străbătură lătrături de câini. Undeva, în ploaie, ne apropiam de sălașuri omenești; un sat, adăpost în sfârșit. Ovreiul învârti mai înverșunat biciul. Întoarse fața cu barba udă și-mi strigă bucuros:

— Gropniță... la crâșmă la Hascăl, odaie... Vântul și ploaia îi smulse cuvintele, risipindu-le fără legătură. Dar împărtășii bucuria. Un pat cald, o mâncare fierbinte și un acoperiș, însemnau într'acel ceas cea mai ademenitoare făgăduială. Și când caii cotiră pe ulița mocirloasă a satului, printre casele cu ușile închise și cu ferestrele întunecate, de nerăbdare calea îmi pârù fără capăt.

Lung sat, sărac sat. Nici o livadă. Garduri de salcie, câteva căpițe de fân ici-colo, șire ude de paie, câteva glugi de strujeni, și câinii lătrând în-

tărîtați la fiecare poartă. Nici o țipenie de om în ogrăzile băltoase, cu cară dejugate, părăsite în ploaie, cu viței mugind sub șoproane sparte. Noaptea coboră repede, părea că mă cuprinde undeva, departe, într'un ținut african, pustiit după o harță între triburi.

Așa am ajuns la cârciuma domnului Hascăl. Ovreiul m'a întâmpinat cu plecăciuni, frecându-și palmele, netezindu-și barba întunecată, strigând unei fetișcane să aducă mai repede focul „în salonașul din fund”; ajutându-mi să desfac încheietorile ude ale hainelor, care se împotriveau degetelor mele amorțite. Eră o sânguință să-mi fie pe plac și într'ajutor, atât de slugarnică, încât domnul Hascăl îmi strică dela început cheful. Cum mă împingea „în salonașul din fund”, din dugheana cu șiragurile de covrigi sub grinzile afumate și cu măsurile de zinc rânduite la tejghea, nu se putu opri să nu mă întrebe șoptit, între două uși:

— Civa ispecție? Nuu?

A! mi-am zis, mă asemue cu vreun atotputernic care descalecă din când în când în aceste pustii locuri, cu îndatoriri misterioase și severe. Socotind că nu-i cuminte pentru buna mea găzduire, să-i risipesc bănuiala, am făcut cu mâna un gest nehotărît, care putea fi înțeles la nevoie și ca un semn de discreție oficială. Așa, știam cel puțin, că domnu Hascăl are să-mi dea culcușul cel mai moale și are să taie găscă cea mai grasă.

Mică odaia de oaspeți a ovreiului, aerul cam închis, noroc de gutuile de pe dulapuri, care împrăstie miresme tomnatice și gospodărești. Dar strașnic foc! Rămas singur, mi-am tras un jâlț la gura sobei și mi-am desmorțit încheieturile îndelung, cu ochii țintă la salamandrele flăcărilor, fără gânduri, cu mulțumirea aceea neprețuită a animalului pus la adăpost. Afară se auzia ploaia cernută fără istov, glasul birjarului dereticând ceva în jurul trăsorii, vântul sgâlțâind o poartă în încheieturi. Ce vreme, ce vreme! Și ce bine să te dogorească jarul, tihnit, fără grijă, între brațele moi ale unui jâlț, în așteptarea unei cine fierbinți. Domnu Hascăl îmi aduse deocamdată o lampă de faianță pentru zile mari, scormoni focul și privi cu mulțumire de gazdă rânduiala lucrurilor. Își netezi barba neagră, așeză pe masă câteva rame turburate dela locul lor, șterse cu mâneca o urmă de praf nevăzut... În prag își aminti:

— Poate doriți ș'un rachiuș mă rog? Am un coniac tare fain... Masa întârzie până vine soția me... trebuie să cadă din „mument” în „mument”.

N'aveam poftă nici de coniac, nici de nimic alt. Domnu Hascăl se mâhni și închise ușa cu încetineală, ca la odaia unui bolnav. Eră deprins se vede cu capriciile atotputernicilor, printre care mă rânduise.

Mă desmorțisem deabinelea. Începea acum să-mi fie urât. Și încercai, pentru a înșelă timpul, să

privesc mai deaproape, podoabele din „salonașul” ovreiului.

Fotografii mărite în ateliere de provincie; o-vreice bătrâne cu părul netezit și cu linia albă a cărării în mijlocul creștetului; perechi de tineri însurăței, țapeni și stângaci înaintea obiectivului, strângându-se neîndemănat de mână. O galerie mută, de necunoscuți, în vestminte de sărbătoare, cu surâsul comandat și cu pecetea neamului în figură. Unul repetat cu deosebire. Un cap osos și voluntar, cu nasul subțire, cu bărbia pronunțată din cale-afară, cu privirea aceea îndrăzneată și stăruitor de obraznică, a ambițiosului hotărât să-și facă drum cu orice preț. Figura mă interesă. Se multiplică prea numeros, la diferite vârste și sub diferite înfățișări, încât îi puteam reconstitui cu ușurință istoria vieții. Aici pe cartonul decolorat, adolescentul cu uniformă de școală, cu o carte pe genunchi și cu ochii țințiți în gol. Apoi câteva fire de mustață și un păr lăsat să crească cu sălbătăcie o carte mai groasă pe masa fotografului, aș pariă: Bebel, Marx sau Lasalle. Alături schimbare desăvârșită; buzele rase, părul tăiat scurt, ochiul mai ager și întors pe pământ dela reveriile cărturărești. M'am apropiat să deslușesc inscripția fotografului. Trebuiă să mă aștept! Imagina veniă din America. Tânărul meu trecuse așa dar Oceanul, în pământul făgăduinței, să grăbească încetineala norocului. De două ori orașul schimbat. Apoi cartonul mai mare, atelierul mai de frunte, privirea

mai împăcată și îmbrăcămintea mai scumpă. Fără vreo explicație, din elocvența imaginilor se putea înțelege că norocul a început a surăde. Și încercai să-l închipui, acolo în orașul groaznic cu ziduri gigante, străbătând furnicarul de lume grăbită, spre comptuarul unei bănci ori unui magazin cu douăzeci de etaje înălțate până la cerul fumegos...

M'am întors la jâlțul din fața focului și dogorindu-mi genunchii la flacăra, m'am lăsat cucerit de gânduri invidioase și amare. Iată, — mi-am zis — cine se ridică peste trândăvia noastră. Din aceste tărâmurii cu drumurile desfundate și cu satele sălbătice, unde traiul oamenilor nu se deosebește mult de cel al vitelor de jug, o mlădiță din neamul domnului Hascăl îndrăznește să pornească în toată lumea pentru a birui vieța, și birue. Cei din bordeele abia înălțate deasupra pământului, la marginea drumului, se mulțumesc cu mai puțin. Răscolesc cu pluguri tocite câteva brazde, așteaptă dela voia Domnului ploaie și ninsoare la vreme potrivită, dorm la un loc cu vitele, străbat din când în când prin noroaie până la cel mai apropiat târgușor, jalnic și ticălos, care lor li se pare o minune; când au punga plină, lasă prisosul la crășma domnului Hascăl, știu de frica jandarmului; sunt babe care n'au văzut tren și moșnegi cari socot automobilul o născocire diavolică și spurcată. Se îmulțesc și mor ca o turmă. Se dușmănesc între ei, se poartă pe la judecăți, se înjunghie dela

un răzor de hotar, jelesc cu tot atâta durere pierirea unei juncane ca și moartea unui prunc. Și domnul Hascăl își freacă mâinile și face socoteli. Altul străbate mări și țări pentru a înfiripă o mai grabnică avuție. Chiar și madama domnului Hascăl, pe această vreme crâncenă, când un suflet creștin n'ar alunga un câine afară, nu se aciuază acasă și străbate o poștă de drum, pentru a se întoarce noaptea, în căruța cu câteva legături de lână, de ouă, de pasări ori mai știu eu ce alte bunătăți, cu vicleșug târguite.

Așa gândiam încălzindu-mi oasele la focul ovre-iului, sub zâmbetul cu buze subțiri pe care mi-l arunca, din cadre, tânărul de peste Ocean.

Mă învăluia o toropeală dulce, iar sgomotele de afară, ușile trântite, șoaptele din antret, lătratul plin și rustic al unui dulău, în răstimpuri, toate se învălmășau departe și nehotărît între hotarul somnului și viață. N'am prins de veste, nici când a „căzut” madama domnului Hascăl, nici când s'a scurs timpul. Deaceea am tresărit speriat când o mână băjbâi la ușă, căutând mânerul. Madama domnului Hascăl, abia desmorțită de frig, cu obrajii îmbujorați venia să-și ceară iertare de aceste întârzieri necuviincioase. Uitase de cină. Împreunându-și mâinile grase, Madama Iza aduse cerul mărturie că numai necazuri foarte mari au făcut-o să-și piardă într'atâta cumpătul. Apoi întorcându-se deodată spre cadrele tânărului din

America, izbucni pe neașteptate într'o tânguire femeiască, smulgându-și părul sur de pe tâmple:

— Izaac! Izaac! tare mai ești tu cupil ninorocit...

Mărturisesc mai întâi că această izbucnire nu m'a înduioșat deloc. Dimpotrivă, găseam îndestul de prost gustul madamei Iza să-mi turbure tihna mea așa de dulce dela gura sobei, cu o tânguire pe care rotunjimea ovreiceii, glasul subțire și vocabularul stâlcit de jargon, o făcea mai mult înveselitoare decât jalnică.

Am crezut totuș de datorie să-mi iau o înfățișare de vădită mâhnire și rostii la întâmplare câteva cuvinte de prefăcută îngrijorare.

Madama Iza se lăsă să cadă pe marginea unui scaun și oftă, legănându-se pe șoldurile grase:

— Izaac i-un ninorocit, Izaac i-un ninorocit...

— Bine cucoană! — încercai să mă împotrivesc, — eu văd că dimpotrivă, are-o mutră scandalos de fericită. Ce i s'a întâmplat? A jucat la bursă? L-au luat la armată? E dezertor? E... și mă opri, ne mai găsind ce nenorocire în afară de acestea, ar putea să mai încerce un fiu al lui Izrael.

Madama Iza dădù din cap și repetă cu încăpățănare:

— I-un ninorocit. Izaac 'i foarte ninorocit!...

Istoria amenință să nu se mai sfârșească. Și așa de odihnitor eră locul meu la gura sobei! Îmi îndreptai ochii spre jâlț, ca spre o fericire pierdută. Fiindcă însă, astfel îmi căzuseră sorții, nu-mi mai

rămâneà acum decât să aflu despre ce e vorba. Cel puțin pătrundeam, cu acest chip, într'un ungher din vieața ovreiului cu privirea ascuțită din cadre, care mă mâhnise atâta în seara aceea.

Așa am aflat nenorocirea lui Izaac.

Madama Iza mi-a povestit-o cu lacrimi și cu oftaturi greu înnăbușite în pieptul domniei-sale voluminos.

Acest Izaac fusese, după cum spuneà madama Iza, un copil minunat. Odrasla cârciumarului calic, dintr'acel sat înfundat în meleaguri sălbatice, pornise pe vremuri într'un vapor de emigranți, cu o legăturică de schimburi și cu câteva hârtii împăturite. scdase din tejgheaua domnului Hascăl, și ascunse cu grijă, sub cămașe, lângă piele. Deacolo, de unde îl descărcase într'o dimineată cețoasă transatlanticul, cu o turmă întreagă de aventurieri nespălați și famelici, scrisese dela început răvașe înspăimântate. Oamenii vorbeau o limbă necunoscută, casele înajte și înguste stau gata să se prăvale; tramvaiele vuiau pe jos și pe deasupra capetelor cu larmă de fierării sfârâmate: trecătorii se repeziau unii în alții, se ghiontiau, aruncau capete de țigări aprinse între picioarele femeilor; erà un haos, o forfotă, un viermăt de oameni, o grabă și o lume atât de deosebită de tot ceea ce văzuse el în sat și în Iașii unde fusese la învățătură, încât feciorul domnului Hascăl se îndoise cu amărăciune că se va putea deprinde vreodată să facă și dânsul la fel; să sară și el din

goana tramvaielor, să se ghiontească cu trecătorii fără să întoarcă ochii în urmă, să se înalțe într'o clipă cu ascensoriile până la al douăzecilea etaj și să arunce și el capete de țigări peste picioarele femeilor. Multe luni, scrisori desnădăjduite au venit să turbure somnul domnului Hascăl și al madamei Iza. „Un cupil așa di tânăr și senzibil” putea să se prăpădească într'o lume atât de aprigă, unde om pe om nu se cruță, mai crud ca fiarele în junglă.

La aceste gânduri, izbucniă în plânset mai cu seamă domnișoara Malci, logodnica lui Isaac. udând cu lacrimi rotunde și fierbinți cărțile poștale cu ilustrații și cu mărci de toate colorile curcubeului. Fugiă atunci într'o cameră cu perdele trase, se încuiă cu teancul de scrisori și cu cărți unde stau zugrăvite aievea, toate primejdiile acelei lumi teribile, și nu ieșiă din ascunzătoare decât seara, cu ochii înroșiți și cu pieptul ei mic de ovreică necrescută încă, îndurerat de suspine. Această suferință a domnișoarei Malci, rămase mult timp singura mângâiere a domnului Hascăl și a madamei Iza. Cel puțin nu păcătuiseră când au logodit pe Isaac cu o fată așa de simțitoare și care dădea atâtea dovezi de iubire, pentru odrasla lor din depărtate țări.

...Mai pe urmă, mângâierii îndestule începură să aducă și răvașele. Isaac se deprindea cu viața cea nouă deacolo. Începea chiar să pună economii la o parte. Scria despre prietenii legate cu oameni isteți

și cu îndrăzneală, despre planuri înfierbântate care se schimbau la fiecare lună, dar care tot trebuiau cândva să izbutească. Domnu' Hascăl și madama Iza s'au înseninat la față. Acuma povestiau mușteriilor întârziați cu coatele pe tejghea, toate minunile din țara aceea de departe, unde feciorul lor nu se mai miră nici de edificiiile „colosale”, nici nu se mai temeà de înverșunarea oamenilor. Iar domnișoara Malci creșteà, se rotunzià la piept și la șolduri în rochiile roșii de cit, se subțià la mijloc, își arcuià sprâncene prelungi deasupra unei perechi de ochi înfocați, și se înfrăgezià la obraji, ca o fată scutită de muncă, trăită la umbră și între perne de puf, ce erà.

După trei ani, înflorise în cămările calde, ca o mlădiță rară și scumpă a lui Israel. Răvașele se încrucișau peste ape. Aduceau dintr'o parte vești despre proaspete și strălucite afaceri, despre valori adunate la bănci și despre economii care întreceau tot ce domn' Hascăl și madama Iza îndrăzniseră să viseze vreodată. Duceau din altă parte, semne de nerăbdare și de arșiță care nu mai puteà așteptà. Domnișoara Malci se arătà îngrijorată acum de femeile frumoase, bogate și ticăloase care puteau să-l scoată pe Isaac, acolo, din minți. Și-l chemà să vie neîntârziat, să o scoată din satul acela unde n'are cu cine schimbà o vorbă, unde țărani mojici sudue toată ziua, îi strigă vorbe urâte când stă la tejghea, și chiar merg până acolo cu obrăznicia când s'au întrecut la băutură, încât întind mâinile

printre sticle cu rachiuri galbene și roșii, să o mângâie pe bărbie, ca „pe-o femeie de acelea”...

Apoi chemările domnișoarei Malci se răriră. Tinerețea obosește ușor. Depărtarea și anii îndelungați începură să presare cenușe răcită în scrisoarea logodnicei. Nu se mai zăvoră în cămări, nici nu mai privia cu lacrimi cuiburile de piatră uriașă, de pe gravurile clădirilor de peste Ocean. Toate se îndepărtau, se ștergeau, păreau fără început și fără sfârșit. Rămâneă pe gânduri și acum, domnișoara Malci, la tejghea sau pe banca din cerdacul cârciumii. Dar nimeni nu mai află unde-o poartă întristările.

Cam în această vreme, pe neașteptate, s'a întâmplat în casa domnului Hascăl o rușine și o turburare multă vreme ascunsă satului. Într'o dimineață, Madama Iza a găsit patul domnișoarei Malci desfăcut și fereastra deschisă. Pe-o filă de hârtie, fugara își cerea iertare și arătă foarte firesc și simplu că s'a „dus unde o cheamă inima”... Nu la Isaac, căci inima domnișoarei Malci încetase să reziste depărtărilor. Inima domnișoarei Malci o poftise mai aproape: la căpitanul cu mustața neagră și cu dinții albi și puternici ca o dantură de lup, care în primăvară fusese trei luni încartiruit la cârciuma domnului Hascăl. Cum i-a fost scoasă fata din minți, ce s'a petrecut în primăvara aceea sub ochii ovreilor bătrâni fără să înțeleagă, madama Iza nu putea nici acum să-și închipue. Cu

hârtia în mână, în fața patului nedesfăcut, o spaimă numai se deslușise, tăindu-i picioarele:

— Ce-are să spună Isaac?

— Isaac are să se omoare. Isaac are să-și piardă mințile. Isaac n'are să mai poată munci.

Două zile s'au văitat bătrânii, au închis ușile dughenii să nu mai dea ochii cu această lume a tuturor destrăbălărilor. S'au rugat așteptând să li se pogoare de sus un gând bun... Apoi într'o dimineată s'a suit madama Iza în căruță cu legăturile ei, a pornit-o la târg, la neamuri mai înțelepte și cu învățătură, la prietene pe care de mult le uitase; s'a tânguit și a cerut celor cu mai multă cunoaștere a lumii, mângâiere și sfaturi... Deacolo s'a întors cu hotărîrea să-i ascundă lui Isaac aceste întâmplări. Poate fata vine acasă. Poate chiar Isaac începe să se gândească acolo la alta. Lumea e schimbătoare. Sufletele sunt îngenunchiate întâmplărilor. Așteptarea e cea mai cuminte înțelepciune a lui Israel.. După două luni de tăcere, începură să curgă din America întrebări îngrijorate. De ce nu scrie Malci? Ce e cu Malci? E cuminte Malci? E bolnavă Malci? Și iarăși domnu' Hascăl începù să se plimbe prin dugheană smuncindu-și barba neagră, și iarăș madama Iza își smulse părul sur dela tample.

Și tot dânsa a găsit atunci deslegare... S'a urcat iar în căruță, înconjurată de legături cu ouă și găște, pentru neamurile cele sărace și cărturărești dela oraș. După amiază, cu inima îndoită, a bătut la

ușa domnișoarei Malci, care se chemă acum „Duduia Ninon”, și locuia într’o casă cu globuri de sticlă galbene și roșii, înfipite în rondurile grădinii dela stradă.

Cele două ordonanțe ale căpitanului, romanța dela clavir care se auzia cântată în casă, aduseră dela început, în sufletul Madamei Iza, intimidare și admirație. Soldații o lăsară să aștepte, într’o sală cu covoare moi pașilor și cu cadre aurite și necuviincioase pe pereți. Clavirul tăcù și Duduia Ninon răsări în ușe. Îi părù madamei Iza o vedenie, albă și imaterială. Niciodată nu-și închipuise că logodnica lui Isaac ar putea să devină această femeie frumoasă, subțire și mai mândră ca Esther, ca Suzana, ca Hana soția lui Tobias, ca Sarah și ca toate femeile minunate despre care după mii de ani Vechiul Testament păstrează credincioșilor amintirea.

Madama Iza atunci, s’a târît în genunchi, i-a pus înainte scrisorile lui Isaac, a pomenit și de averea lui deacolo, de masa și de patul pe care atâția ani, ei, oameni săraci, l-au dat cu atâta bună inimă fetei culese de pe drumuri...

Duduia Ninon a ascultat aceste tânguiri și muștrări în tăcere, jucându-se cu un ciucur dela capotul ei de mătase și privind, prin geamul deschis, în stradă, cu gândurile aiurea... Iar când desnădăjduită, madama Iza a început să blesteme și să cheme asupra capului ei, toată urgia care poate să bată un copil nelegiuit al lui Israel. Duduia Ninon a

izbit din pantoful mic, a încruntat sprâncenile arcuite și a amenințat că sună soldații să o scoată afară.

Mâna ei cu degetele subțiri și cu inele sclipitoare se întinse chiar spre butonul soneriei. Madama Iza se strânse de frică și amuți... Dar nu s'a întors acasă decât după ce a izbutit să smulgă dela Duduia Ninon, făgăduiala că va răspunde măcar de milă, la toate scrisorile lui Isaac, ca și cum nimic nu s'ar fi întâmplat, ca și cum l-ar așteptă încă cu ochii somnoroși la tejgheaua domnului Hascăl.

Dela aceste întâmplări se împliniă acuma un an. Madama Iza străbătea la fiecare trei săptămâni drumul până la oraș, ducea răvașele primite dela Isaac, așteptă răspunsul Duduiei Ninon, așternut pe hârtia cu marginile aurite, scoasă din biuroul căpitanului, se întorcea acasă împăcată, după ce puneă cu mâna ei scrisoarea la cutia albastră a poștei. De mărturisit lui Isaac adevărul cel grozav, nu mai putea fi vorbă. Scrisorile lui erau atât de pline de grijă pentru „mica de Malci”! Și Duduia Ninon părea chiar că descopere oarecare plăcere într'acest joc viclean, care întrecea toate urzelile din romanele cetite la fereastră, în ceasurile când Mișu întârziă la cazarmă ori la Club...

Ori, iată că pe neașteptate, Isaac scrise deodată, că peste două săptămâni se întoarce să-și ia logodnica, să se odihnească acasă, să vadă satul de

care nu-și mai aduce aminte decât cu înduioșare acuma. Răvașul lui erà numai mulțumire și bucurie. Se gândia chiar să facă pentru nunta lui „un cadou” la școală și la foștii lui tovarăși de învățătură din satul domnului Hascăl, pentru care nu mai păstrà nici o amintire de amărăciune. Aduceà daruri pentru Malci; mătăsuri și inele, lucruri scumpe și podoabe necunoscute acolo, în Moldova aceea mai săracă decât ținuturile unde pier de foame și whisky, pieile roșii... Pregătise un culcuș de prințesă pentru Malci, tocmise slugi cu fața neagră de cari s’ar înspăimântă copiii din satul domnului Hascăl, scrià însfârșit despre minuni ce păreau bătrânilor obscure și misterioase...

De o săptămână madama Iza bate drumul la târg și înapoi.

Tot ce-a putut închipui mintea ei înspăimântată, n’a izbutit să clinească hotărîrea Duduiei Ninon. La început crezuse că va fi ușor s’o ademenească să părăsească pe „Mișu acela” care pierde nopțile la Club, și să se întoarcă acasă. Isaac n’aveà să afle nimic, avea să plece îndată într’o țară așa de departe, unde nimic nu se mai străbate din întâmplările de acasă și, unde și ea și Isaac, avea să fie fericiți și să se bucure de plăceri care nu se pot afla într’un târgușor fără însemnătate, ca acela unde își îngroapă vieața... Așa vorbise îndelung Madama Iza. Dar la toate aceste ademeniri, Duduia Ninon a dat cu încăpățânare din cap.

— „A făcut tot ce i-a stat în putință pentru

dânșii. A scris un an răvașe mincinoase, despre care dacă ar fi aflat Mișu, s'ar fi întâmplat poate o nenorocire. De un an își pierde timpul ascultând tânguelile madamei Iza. Acuma nu mai poate nimic. N'are decât să se întoarcă madama Iza acasă. Să-l aștepte pe Isaac și să-i spună tot. Ea nu se teme. Ea nu se știe vinovată. Ea l-a așteptat. O fată nu-și așteaptă logodnicul mai mult decât a așteptat dânsa. Isaac a vrut bani, bani mulți, acum are. Are să-și găsească cu dânșii altă femeie. Ei nu-i trebuie bani. Ea numai pe Mișu îl iubește...”

Când a început madama Iza să țipe și să plângă din nou, Duduia Ninon a apăsât de astădată cu adevărat degetul pe sonerie. Un soldat a îmbrâncit-o pe scări. Nu și-a dat seama cum s'au întâmplat toate. S'a trezit în ploaie la poartă. Un câine a lătrat înverșunat de după zăbrele.

Deacolo venia acum Madama Iza, și de aceste întâmplări îi era inima îndurerată... Se gândia că în vremea când plângea pe scaunul dela gura sobei și-mi împărtășește aceste nefericiri, cari nu mă pot interesa, vaporul cu Isaac se apropie în fiecare ceas și Isaac se plimbă pe punte, așa cum a văzut ea în ilustrațiile de ziare, înfășurat în mantă; privește departe, deasupra apei și gândul lui vede acasă pe Malci așteptându-l gata să-l prindă cu brațele de după gât, ca o logodnică iubitoare și credincioasă cum o știe... Aceste închipuiri doborau pe madama Iza și rămase cu mâinile ei grase și albe întinse pe

genunchi, cu ochii uitați în salamandrele flăcărilor din sobă. Afară ploaia se sbătea fără istov. Mă toropiă somnul. Madama Iza nici nu gândia să plece...

Deodată, se întoarse și-mi mai împărtăși încă o îngrijorare:

— Și-acumă, ci-a să facă Izaac cu atâte cadăuri? Spune mă rog... Așa o mulțime di bani, mă rog!

VALSUL ROZELOR

DUPĂ miezul nopții, ne-am înfundat într’o cameră înneacă de fumul țigaretelor, la două mese de cărți. Prin lisa întredeschisă, în salon, se vedeau perechile dansând, melodiile orchestrei străbăteau înnăbușite, dar nimeni nu aveam nici ochi, nici urechi pentru aceste desfătări juvenile. Cartoanele sburau dela unul la altul, vrafurile de bancnote făceau ocolul mesei, figurile apăreau în pâcla albastră de fum, când întunecate, când de o veselie nervoasă, după întorsăturile fanteziste ale hazardului. Mormanele de țigări stinse se îngrămadiseră în scrumiere. Nu mai vorbiam decât în monosilabe.

— Pas...

— Și...

— Deschiderea...

— Plus potul...

— Trei ași...

— Ești scandalos, moncher...

Și iarăși:

— Pas...

— Deschiderea... Și mie trei...

— Plus potul...

Într'un timp, nenea Iorgu aruncă departe cărțile pe postavul verde.

— Băieți eu m'am declarat mulțumit. Altul la rând... Mai bine ascultăm nițică muzică...

L-am urmat pe nenea Iorgu pe canapea, să răsfoim ultimele reviste ilustrate. Tovărășia lui îmi era întotdeauna plăcută. Din călătoriile tinereței, din lumea dispărută a cărei amintire o mai păstră printre puțini, din povestirile lui cu miez și de o îngăduitoare ironie, nenea Iorgu știa întotdeauna să însuflețească un ceas de plictiseală cu o măiestrie care îl făcea pentru noi neprețuit, în orașelul acela pustiu, unde ne aruncase întâmplarea să ne îngropăm pentru multă vreme tinerețele.

Cu o lună în urmă, unul dintre noi, judecător abia ieșit de pe băncile Facultății își sburase creierii pentru o femeie. Întâmplarea ne despărțise în două tabere, și discutam și acum cu înfierbântare, dacă femeia va fi fost ori nu vinovată. Firește, noi tinerii, înăcriți în viața aceea de provincie, unde totul se sfârșia între cafenea, club și cinematograf; unde femeile aveau înfățișări antideluviane și vestimente întotdeauna cu un sezon în urmă, eram cei mai înverșunați vrăjmași ai sexului fără barbă. Toată filozofia lui Schopenhauer, Stenhal și tuturor pesimiștilor în iubire, era pusă la contribuție și acomodată după cerințele sumbrelor noastre teorii. Iar cum nenea Iorgu se înfuria întotdeauna când

asista la disecțiile noastre eretice, și se înverșună cavaleresc apărător al femeiei; diavolul contradicției m'a împins și în seara aceea să-i recapitulez din nou, toate capetele de acuzare, din rechizitorul pe care tabăra tinerilor îl adresase nopți dearândul, „îngerului căzut” între sticlele de bere și turceștile cu caimac, dela *Cafeneaua lui Traian*.

Împotriva așteptărilor, nenea Iorgu nu sări de pe canapea, nici nu începù să se plimbe ca de obicei, fierbând în jurul meu, vârandu-mi sub ochi degetele subțiri și nervoase, odată cu argumentele care aveau să mă biruie. Mă lăsă să-mi sfârșesc tot repertoriul și păru chiar încântat de patima cu care mă trudeam să zugrăvesc în cele mai negre colori, *femeia* pe care în definitiv o doriaam, care ne lipsia tuturor acolo, și la picioarele căreia ne-am fi târît cu toții, și cu toate teoriile noastre disprețuitoare, dacă am fi descoperit-o undeva ideală și angelică, în acel oraș unde în trăsurile de casă, în lojile de cinematograf și în ceasul de plimbare nu apăreau spre înfricoșarea ochilor decât sub înfățișarea de jandarmi călări sau mumii travestite în haine feminine. Și în ce fel de haine. Doamne!

Când crezù că am sfârșit, nenea Iorgu își puse pe măsută, alături de ceașca de cafea golită, țigaretă de chilimbar, și mă trase aproape, stăpânindu-se:

— Femeia uită?... Numai noi suferim, ne torturăm, ne sburăm creierii?... Bine Nenișorule! n'am

să-ți desgrop maxime și înțelepciuni filozofice. O să facem împreună o probă, aici, în scurt, și să vorbim apoi, Nenișorule!...

Când nenea Iorgu o luă cu „Nenișorule”, însemnă că a ajuns la maximum de indignare. Și mă așteptam la obișnuita explozie, care să adune iarăș în jurul nostru toți chibiții dela mesele de joc.

Dar nenea Iorgu se plecă mai aproape, și continuă cu glasul deodată șoptit:

— Fii bun Nenișorule, și treci în sala de bal. Roagă pe Nae ȝiganul, din partea mea să cânte „Valsul Rozelor”... Un vals vechiu, un edec de al nostru, de acum patruzeci de ani... Și vino să stai alături de mine. Să-l privim amândoi pe Gogu Vlahopol, colonelul...

M’am executat, cu toate că nu pătrundeam unde vrea să ajungă. Am trecut printre perechi, în sala de bal, m’am strecurat printre ofițerii strânșii în tunică și cu pudra topită pe obraji, printre femeile care miroșiau a parfumuri grele și a nădușeală, și Nae ȝiganul a încercat îndată să-și amintească, în surdină, pe gâtul vioarei, melodia. Eră se vede ceva foarte vechiu, căci a fost nevoie de consultarea celorlalți ȝigani mai bătrâni... În sfârșit, după ce-a dibuit două-trei valsuri preistorice, descoperi. Mi-a rânjit încântat, cu dinții albi cari tăiau fața neagră ca o reclamă de apă dentrifice și când m’am întors alături de nenea Iorgu, perechile se învârtteau dincolo, în ritmul unui vals somnoros, ce-mi adu-

ceă vag aminte de copilărie și de tânguirea carterincilor pe ulițele mărginașe.

La semnul lui nenea Iorgu, am rămas privind amândoi la colonel: eu cu nedumerire, dânsul cu vădită satisfacție. Gogu Vlahopol eră asudat, boabe mari se rostogoliau pé fruntea-i desgolită și pe ceafa cu trei valuri, din când în când își scoteă batista din buzunar, ștergea apa de pe obraji dogoriți și eră cu totul absorbit jocului. Câștigă, vraful de hârtii se urcase înaintea lui; din când în când, între două tururi de cărți, număra iute cu degetele grase și păroase, bancnotele, le împărția pe categorii, puneă hârtiile noi de o parte. Oglindia în sfârșit cea mai desăvârșită înfățișare a jucătorului de club provincial, imbecilizat de aceleași partizi, la aceeaș masă, cu aceiași tovarăși. Niciodată nu mi s'a părut mai vulgar cu trupul înnăbușit în grăsime, cu stângăcia de militar îmbrăcat în haine civile, incomodat de manșetele scrobite și cu batista udă, pusă în jurul gulerului tare, așa cum o puneă odinioară, fără îndoeală, înainte de a ieși la pensie, între gât și gulerul, tunicei. Ce-avea însă de-aface aceasta și cu „Valsul Rozelor”? Pentru Gogu Vlahopol nu există nici bal, nici muzică, nici vals, nici noi; toată ființa lui voluminoasă eră absorbită de cartoanele care lunecau amețitor pe pânza verde, de hârtiile care treceau dela unul la altul; arar își îngăduia doar o clipă de răgaz, să scuture scrumul țigării care se sfărâmă pe vestă.

Când țigani au isprăvit, nenea Iorgu își frecă mâinile triumfător:

— Ah! ai văzut bruta?... Animalul!... Poftim; — plus potul, și mie treizeci, rigi cu valeți, servit!.. Asta-i viața lui. Aici mucezește dela patru după amiază până la opt, și dela zece seara până la două-trei de noapte... Nimic nu există pentru el în afară de cărți, de țigările care-și leapădă scrumul pe haine, de bârfelile noastre și de cafelele pe care Max i le pune înainte cu regularitate de cronometru, la fiecare ceas, pentru ca să le soarbă cu ochii la cărți și cu mâinile tremurând, îngrijit să nu-i scape cumva o întâlnire. A tresărit el când a auzit mizeria aia de vals, care trebuia să-i amintească singura întâmplare ce n'a fost stupidă și de prisos în viața lui mâncată între club și cazarmă?... Aș! Îi era teamă să nu-l relanseze Mitulescu, pândeă să prindă cacialmalele lui Victor, măcar că se cunosc de-o poștă; își numără ca un maniac ce este, cele câteva sute de lei pe care are să le dea acuș-acuș, într'o jumătate de ceas pentru ca să se vaiete apoi, ca întotdeauna, la toți chibiții din spate. Ăsta-i eroul domneavoastră, Nenișorul! Poftim, privește-l, admiră-l, îmbrățișează-l... Ah! bruta... Mi-a întrecut așteptările... Îți spun drept; mă temeam... Zic: cine știe? din movila aia de grăsime, se mai trezește o licărire, poate rămâne o clipă pe gânduri cu ochii în altă parte, uitând cacialmalele lui Victor... Dar e Gogu al nostru, nu se desminte... Haide, îmbrățișează-l Nenișorul!...

Am început să râd. Într'adevăr, colonelul svâr-lise cărțile, se uită peste umăr, la jocul vecinului, să nu scape cumva vreun amănunt din capriciile partidei. Și așa aplecat, cu ochii lacomi, cu fruntea asudată și roșie, nu desminția cu nimic portretul lui nenea Iorgu.

— Și acum să-ți povestesc și ce e cu mizeria asta de vals...

Cu acest „Nenișor” am fost coleg de școală — cum vezi istorisirea mea se pierde în noaptea timpurilor. Eră pe atunci un băețandru subțire, cu ochii migdalați, cu părul buclat și cu buzele întotdeauna umede, ca și cum ar fi fost veșnic după mușcătura unui fruct savuros. Pe stradă femeile întorceau capul după el, și canalia nu se lăsă mai pre jos. Eram prieteni nedespărțiți, și mai eram și confidentul lui. Chiar și un fel de secretar amoros, fiindcă eu trebuia să răspund pentru el scrisorilor din plicuri albastre, cu alte scrisori, în care compilam din cărți celebre, mărturisiri de iubiri eterne, versuri din anatologii, în sfârșit toată literatura aceea amoroasă, care la optsprezece ani ni-se pare singurul lucru de preț pe pământ. Gogu nu putea scrie o vorbă fără greșeli de ortografie și fără să toarne pe hârtie declarații într'adevăr catastrofale.

Astfel, doi ani am fost cu neîntrerupere unicul său interpret sentimental. Apoi ne-am despărțit: el, feciorul unui funcționar nevoiaș, a intrat la școala

de ofițeri, eu îmi luam o licență vagă și-mi treceam aproape tot timpul la țară. Acolo îl aduceam și pe dânsul în vacanțele de vară. Eră un admirabil tovarăș de vânat, de călărie, de înot și de hoinăreală pe câmpuri. La o mică depărtare de moșie se ridicaseră atunci niște băi la un izvor sărat; veniau familii din toată Moldova, fete, orchestră, excursii, — nu simțeam când se duce vara. Ne trezeam deodată cu ziua micșorată, cu vânturi reci seara, cu florile ofilite și cu cele dintâi frunze galbene...

Gogu își strângea cu adevărată jale zestrea lui sărăcăcioasă de băiat nevoiaș, plecă într'o dimineață cu ochii întristați, îl petreceam din cerdac cu privirea, până când docarul dispărea la cotitura șoselei și mă întorceam iarăși la singurătatea mea.

Mă așteptau zile de toamnă ploioase, iarna cu viscole care mă despărțiau de restul lumii, nopți nesfârșite din amorțeală; toată tristețea aceea a tinereței îngropată departe de orașul cu ademenirile lui, ce ni-se par atunci fără seamăn de scumpe. Această singurătate mi-a deschis sufletul și la cea dintâiu dragoste nemărturisită și de altfel îndestul de ridicolă. Cum în jurul nostru nu aveam vecini decât arendași ovrei, ursuji într'o mizerie aprigă și lacomă, nu-mi rămâneau pentru prietenie, pentru ucis câteva ceasuri de vorbă, decât un medic bătrân și plin de tabieturi, dela un spital de sat, subprefectul care descălică odată pe lună să doarmă o

noapte la mine, și popii sfătoși, lungi la povești și plini de ortodoxie, din vreo trei cătune apropiate.

Pentru fata unui astfel de popă, sărac și întunecat de-o îndelungă văduvie, a început să-mi bată întâia oară inima repede și ascuțit în piept, ca o durere, într'un sfârșit de toamnă cu miros de frunze putrede și cu tristeți de miriști jilave, ce mă alungau din chiliile mele.

Poate nici nu era frumoasă. Frumusețea la vârsta aceea o găsim în noi... Mă aduceau pe drumuri noroioase și înnecate de ploi; ochii ei fricoși, gura cu buzele cărnoase, părul înnodat la ceafă dintr'o singură și fugară răsucitură de mână, naivitatea cu care ascultă toate basmele mele timide și stângace.

Poate nici n'a înțeles ce mă chema atât de des acolo.

Poate nici eu n'am vrut să înțeleagă... Mă întorceam acasă cu sufletul luminat, peste câmpurile turburi, fluierând a voie bună, strângând calul în piteni; — cu fericirea aceea pe care tinerețea o culege oriunde, ca albina ce-și soarbe mierea din cea mai umilă floare de câmp. Câteodată mă hotăram să-i iau mâna ei mică, să-i spun, s'o lipesc cu trupul alături de mine și să-i sărut ochii peste care știam că ploapele au să coboare înfricoșate și poate fericite. Apoi gândeam: la ce bun? Ne despărțiau atâtea....

La începutul verii, când Gogu Vlahopol a coborât din docar, cu mica lui zestre nevoieșă, îmi spuneam chiar că voi găsi prilej să răresc drumurile pe

acolo, să-mi cercetez sufletul mai deaproape și de va fi nevoie — să uit. Am reluat hoinărelile noastre peste câmpuri. El aveà acum tresă de aur la chipiu, seara îmi împărtășià planurile, își făgăduià, îndată ce va fi trimis la regiment, să înceapă o viață turbată, în care, firește, femeia aveà să joace rolul cel mai de seamă. Mărturisesc; — îl invidiam. Tata erà bolnav, de trei ani colindà sanatoriile din străinătate, eu eram condamnat poate multă vreme încă, să putrezesc acolo la țară, să supraveghez ariile, să mă cert cu țăranii, — să pândesc jafurile vechilului, să mă lipsesc de toate mulțumirile, spre care tinerețea mea mă împingeà cu lăcomie. Și iată, el, băiatul unui funcționăraș vag dela primăria unui mizerabil târgușor, crescut în nenumărate și crude umilințe, aveà dreptul să spere dela viață deacum înainte toate bunurile mie neîngăduite.

Am început din nou și drumurile noastre la acele băi care erau la modă pe timpuri și unde găsim adunată o lume veselă; femei, față de care docarul nostru englezesc ne dădeà un prestigiu deosebit; tineri cu cari legam o trecătoare prietenie. Deveniseră un eveniment pentru tot ținutul și acele „serate de Sâmbătă”, cum le numià cu emfază correspondentul ocazional al unei gazete din Capitală; biete petreceri nevinovate, unde perechi tinere învârtiau dansuri acum demodate, unde se putea cunoaște într’o jumătate de noapte toată lumea, cu aceea ușoară familiaritate îngăduită numai două

luni pe an, între aleele de brazi sau pe plajele marine, la băi și la locuri de odihnă. Veniau familii dela două poște, în trăsurile care ajungeau prăfuite, în poștalioane cu clopotele ce sunau de departe, în asfințituri învăluite în nori de colb pe șosea...

Acolo, m'am gândit să pun înaintea lui Gogu Vlahopol și fetița aceea fricoasă de popă sătesc, pentru a-i destăinui apoi neliniștea ce mă mistuise toată iarna și primăvara aceea, pentru a-i cere apoi părerea și un sfat, ca unui precoce dar strașnic cunoscător al femeiei, ce se află. Căci, dacă eu devenisem de mult secretarul său sentimental și dacă el nu putea așterne un răspuns de cinci rânduri la o scrisoare, fără să toarne o neghiobie; în schimb, față în față cu „inamicul”, cum îi spuneam noi femeiei, se pricepea să-i întoarcă mințile, să-i strecoare în urechi toate obrăznicile și să-i descopere slăbiciunile, cu o intuiție de brută minunată, care îmi stârniă pe atunci toată admirația mea de necuit timid...

...Așa am pierdut-o eu pe Margareta. Seara aceea a fost o adevărată sfâșiere. Dela primul vals, când Gogu Vlahopol i-a trecut mâna în jurul trupului, pentru a porni amândoi pe parchetul lucios, am simțit că se îndepărtează pentru totdeauna de mine. Eră subțire, avea ochii migdalați, uniformă strălucitoare, valsa ca un duce, — și eu eram un tânăr plicticos, ce nu putusem învăța să fac trei pași fără a turbura toată sala, ciocnindu-mă de toate perechile

din cale și de acele mai depărtate, pe care le căutam parecă înadins.

Într'acel an, se cântă până la exasperare, „Valsul Rozelor”, mizeria auzită adineaori, care a înviat fantome. Eră melodia cântată de toți lăutarii restaurantelor, de toate muzicile militare, valsul fluierat de trecători pe stradă, auzit după toate perdelele, silabisit la clavir; cântecul anului, în sfârșit, ce te urmărește ca o obsesie, fără să se știe de unde a pornit, pentru a se șterge fără a-ți da seamă acum, când alt refren îl moștenește. Și această brută de Gogu, care nădușește acum cu cărțile în mână și-și șterge pe obraz cu batista, sudoarea îndoită cu scrum, valsă dumnezește. Urmăream cu ochii perechea lor alunecând printre celelalte, până când toți s'au oprit și au rămas singuri, ei doi; ea cu figura palidă și cu buzele strânse, el cu obrajii rumeniți și cu un surâs de vanitate neascunsă, alunecând vertiginos pe oglinda parchetului, — „pereche făcută unul pentru altul” — cum șopti la spatele meu un glas de femeie. Când s'au oprit amețiți, câțiva au aplaudat ca la teatru. Sângele a năvălit în obrajii fetei. M'a căutat din ochi. și a descoperit poate în privirea mea o mustrare, pe care n'a vrut s'o înfrunte pentru a nu-și întuneca fericirea. M'a ocolit. A căzut pe un scaun în alt capăt al sălii. Toată noaptea nu s'au despărțit.

În zori, când am plecat în docar, tăceam amândoi privind îngândurați geana trandafirie a răsăritului. Gogu Vlahopol aprindea țigare după țigare,

voia să-mi spună ceva, mă spionă cu coada ochiului, și eu așteptam să pot izbucni, să-i cer socoteală pentru ticăloșia din seara aceea, să-i rostesc cuvintele grele pe care le rostogoleam în minte de câteva ceasuri. El respiră cu sete aerul fraged al dimineții, își mușcă buzele umede, surâdea propriilor gânduri. Eră în aceeace numeam noi altădată cu înveselire „perioada de incubație amoroasă”. Dela un timp nu mai putu răbda, și exclamă aruncând țigara:

— Știi că începe să-mi fie dragă șerpoaica aia?... Mi-se pare c'o să-mi faci după masă o scrisoare, dar, știi, una teribilă!...

Atâta seninătate m'a dezarmat. Ce-i puteam spune? Am dat biciu cailor și m'am răcorit trăgând o goană pe șosea de sfârâiau roțile. Ajuns acasă, animalul a dormit cu pumnii strânși până la amiază. Eu zadarnic m'am răsucit în așternut. Nu se prindea somnul de mine, și nu găseam nici o cale, decât o explicație hotărâtă, care aveă să sfârșească poate cu cearta noastră și cu plecarea lui.

După masă s'a prezentat cu aerul cel mai nevinovat din lume, în camera mea, cu cutia de plicuri în mână, încântat și sigur de izbândă. Își întocmise un plan: — „trimitem pe Sava vizitiul, cu mânușile pe care le-a uitat la mine”...

Bruta se gândise la toate. Mă dezarmă a doua oară... M'am pus să scriu furios... Îmi spuneam: — voi trimite o scrisoare, ori două, apoi voi mărturisi într'a treia pe care Gogu nu va cunoa-

ște-o, că eu mi-am pus acolo tot sufletul, că eu mă frământ noaptea fără odihnă, că mie mi-se cuvine sărutarea cu buzele apăsate, pe care o cerșeam pentru altul. Am scris, fără îndoială, ceva mișcător și neobișnuit, căci după ce i-am citit epistola cu glasul sugrumat de propria-mi emoție, Gogu m'a îmbrățișat și a început să joace prin casă ca un turbat, cu plicul în mână, răsturnând scaunele, privindu-se în oglindă, izbindu-și fericit pintenii argintați...

Și din ziua aceea, sub ochii mei, s'au desfășurat toate peripețiile unei patimi, în care zadarnic aş mai fi încercat să intervin după planurile dinainte urzite... Gogu Vlahopol nu-și găsiă astâmpăr; toată dimineața iscodiă cele mai fantastice pretexte, pentru a face în asfințit un drum până la Șercaia, mă țară după dânsul, mă siliă să fiu martorul șoaptelor lor.

Fata îl așteptă cu ochii trași, se însenină la cea dintâi neghiobie rostită de el, îl desmierdă cu privirea, și eu trebuia să-mi caut de lucru, să răsfoesc pe mese cu învelitori de lână împletită, albume vechi cu cărți postale ilustrate, cărți cu primele foi rupte, să-mi iau o înfățișare nepăsătoare și discretă. Ea l-a iubit din cel dintâi ceas cu toată sălbătăcia aceea a unei vietăți care trăise singuratică, fără desmierdări, fără să întâlnească decât oameni cu mâinile ciolănoase și cu graiul aspru. Gogu Vlahopol, cu trupul lui subțire din tunica strânsă, cu ochii de femeie și cu mâinile albe și îngrijite de curtezană, îi apăruse în viață ca un

prinț minunat, coborât din basmul cenușeresei. Și nu mai simțeam nici o amărăciune... „Erau prea mult făcuți unul pentru altul” — cum șoptise în seara aceea femeia dela spatele meu. Eu eram prea stângaci, prea ursuz, și apoi oglinda nu-mi da drept să-mi fac prea multe iluzii. Astfel, în alte seri, în sălile acelea de petreceri când viorile începeau din nou „Valsul Rozelor” și când din nou înțeleștați într’un singur trup, alunecau pe lacul parchetului — ochii mei alergau după dâșii cu o îngăduială aproape iertătoare...

N’am prins de veste când s’a topit vara și când au coborât cele dintâi vânturi reci, purtând peste miriști întâii nori de toamnă. Într’o dimineață Gogu a primit ordinul să se prezinte la un regiment de pe țărmul Dunării. Și acest Nenișor, pe care-l vezi acum îngropat în grăsime, agitându-se numai când e vorba de un relans, menit să aducă senzație o săptămână în tot clubul; acest Nenișor somnoros și placid, care abia își, târâie mâna păroasă ca un paianjen peste pânza verde — a plâns atunci, s’a sbătut cu capul înfundat în perne, mi-a vorbit de hotărâri desnădăjduite...

A plecat într’o dimineață jalnică de ploaie, cu gluga pelerinei trasă peste ochi, posomorât ca la o înmormântare.

Și iarăș am rămas singur în chiliile mele, unde vântul oftă nopțile îndelung la ferestre. Nu mă mai chemă nimic, nicăiri. Iar pustiul mă potopiă în încăperile singuratece, fără nici un gând luminos,

fără nici o nădăjduire care să-mi încălzească inima... Apoi au început să curgă scrisorile. În orașul acela rupt de lume, unde îl aruncase soarta, Gogu Vlahopol se mistuia ca o fiară în cușcă. Nu era ce visase. Un târg pe țărmul Dunării; dimineți cețoase, ploii fără sfârșit, străzi înecate de mocirlă, cafenele cu mesele murdare, cu ceștile nespălate, cu oamenii somnoroși, cu partide de cărți unsuroase, murdărie dobrogeană și trândăvie molipsită din orientul vecin. Stângăcia lui din scrisori dispăruse, suferința îl făcuse elocvent. Și mă imploră să-i trimit vești, dela iubirea aceea ce-i îndurerase sufletul cu o rană pe care depărtarea o adâncise... N'am putut rezistă. Am bătut din nou drumul la Șercaia. Am devenit pe nesimțite prietenul acela inofensiv, căruia femeia îi destăinuie fără pudoare, toate suferințele, toate nopțile de nesomn, toate speranțele absurde și toate mizeriile acelea de suflet, divine și vane, ce întovărășesc pasiunile noastre... Apoi o telegramă a tatei m'a chemat odată cu iarna în străinătate. Am plecat pe neașteptate. Am rămas acolo câțiva ani. M'am întors cumișit, îmbătrânit timpuriu, cu alte griji.

Am vândut moșia. De urma lui Gogu n'am mai auzit decât știri vagi. Îl știam undeva, mutat dintr'o garnizoană în alta, mi-l închipuiam de mult potolit. Iar cea dintâi iubire a mea, atât de fără glorie sfârșită, o uitasem pentru totdeauna...

Așa mi-am îngropat viața aci treizeci de ani. Am văzut cum îmbătrânesc pomii din grădini, cum

se taie străzi noi, cum case se dărâmbă și altele se înalță, mi-am dus mulți prieteni la veșnicul locaș din deal, păr alb mi-a crescut mai întâi la tâmple, apoi m'a nins cu totul, altă lume s'a ridicat în jurul meu; lume străină pe care nu o mai cunosc, cu care nu mă pot împăca. M'am trezit singuratec, căzut în manii.

Când a venit vestea că Gogu Vlahopol, colone-lul, e mutat comandant al regimentului deaci, nu mi-am putut stăpâni bucuria. Îmi veniă în sfârșit un prieten de altă dată. Mi-l închipuiam însurat, cu copii poate, îmi făgăduiam o casă frățească unde să găsesc după amiază scaunul de odihnă, ceașca mea de cafea, copilul favorit pe care să-l desmierd pe păr în dorul celui ce-mi lipsiă bătrânețelor mele... Înaintea acestei movile de cărnuri fără formă, am rămas dureros surprins când am dat ochii întâia oară. Nu puteam înțelege cum băiatul acela de odinioară, svelt, cu ochii migdalați, cu gura cărnoasă, cu părul buclat de femeie — a devenit acest monstruos pachet de grăsime, în care ochii abia clipeau somnoroși. Ne-am îmbrățișat totuș, ne-am confruntat ravagiile anilor, ne-am mângâiat reciproc, am întârziat câteva nopți, la masă, povestindu-ne întâmplări depărtate. Rămăsese singur, nici o femeie nu-i plăcuse atâta, cât să și-o facă tovarășa de viață, aducea cu el o sumă de amintiri neînsemnate, din toate garnizoanele pe unde trecuse; anecdote stupide, hazuri cazone, întâmplări fără miez, pe care mi-le povestiă ca și cum

ar fi fost vorba de foarte importante evenimente... Mi-a apărut îndată plicticos, șters, îndobitocit de treizeci de ani de cazarmă, de cluburi și de varie-teuri provinciale. Nu ne mai apropiă nimic. Ne-am rărit întâlnirile... Doar la vânători, de două-trei ori pe iarnă, făceam drumuri împreună, pentru a ne întoarce aducând în sanie, la picioarele noastre, în paie, câțiva iepuri, câteodată o căprioară sau altă sălbătăciune cu blana străpunsă.

...După o astfel de vânătoare, într'o iarnă, ne-a prins noaptea la Șercaia, în satul acela unde mă purtase inima odinioară. Erau multe lucruri schimbate. Se croise o șosea cu pomi tineri, plantați pe marginea șanțurilor. Înfășurat în blănuri, înfundat în sanie, cercam să recunosc sub nămeți locurile familiare altădată, pe care asfințitul plumburiu de iarnă le învăluiă în mai adâncă întristare. Gogu fumă alături de mine ca și atunci. Nu mai vorbisem niciodată despre fata aceea, despre plânsul, lui, despre scrisorile pe care mi-le trimisese desnădăjduite din orașelul glodos de pe țărmul Dunării... Și îmi închipuisem că amintirile îl apasă tot atât de jalnice, cum îmi cercau mie inima. Deaceea am tăcut. Deaceea l-am lăsat să trăească cu ele.

La primărie am făcut sfat. Vătășelul ne-a îndreptat la popă. Nu se găsi altă casă primitoare. Iar la întrebările noastre ne-a dat și deslușiri. Întâmplarea ne duceă în aceeaș casă unde poposeam odinioară. Casa nu eră schimbată. Oamenii doar alții. Părintele Costache murise de mult. În locașul

lui vom găsi pe feciorul lui, părintele Gherman, — „un om foarte vesel și vestit pentru ospetele sale și pentru vinul ales din pivniță”.

Nu-mi închipuiam însă că vom găsi acolo, și vietatea aceea pentru care inimile noastre bătuseră odinioară, și pe care după atâția ani uitarea nu o îngropase.

Când am coborât din sanie și când din capul scărilor, părintele Gherman bucuros de mosafiri a strigat „Margareto” — cu acelaș glas cu care strigă odinioară părintele Costache, mi s’a părut că cei treizeci de ani care ne înălăbiseră părul, n’au trecut decât în închipuirea noastră.

O bătrânică ne-a deschis ușile a aprins lampa cu flacăra turbure. Nu ne înșelă lumina, nu încăpea nici o amăgire: bătrânică era Margareta noastră de odinioară. Sub părul sur, în ochii încă vii, în buzele subțiate de vârstă și în piepții topiți sub bluza neagră, trăia încă ceva nehotărât, o ruină, cenușa din fecioara aceea sălbatică, pentru care în sufletul meu iubirea aprinsese o flăcără grabnic potolită, pentru care tovarășul meu plânsese odată, suferise și îmi scrisese rânduri amare din cafenelele unui târg dunărean. Am rămas lipit de ușă, ca în fața unei vedenii. Dar Gogu se rotiă voluminos în toată camera, își desnodă cheutorile blănilor gâfâind, tropăia să-și desmortească picioarele...

Îndelung și minunat ospaț ne-a pregătit în noaptea aceea părintele Gherman, admirabil tămâiosul din cămile brumate—toate le-am înghițit însă în silă.

Nu puteam pierde din ochi bătrâna tăcută care se strecura ca umbra printre noi, ridică farfuriile, schimbă paharele, neteziă fața albă a mesei cu mâini subțiri și tremurate, fără să îndrăznească a ne înfruntă privirile. Gogu Vlahopol devoră ca o fiară, își umpleă farfuriile, își turnă singur, vorbește tare, râde cu hohote, își șterge cu șervetul nădușeala de pe obraz. Găsise în sfârșit un om care să-l asculte și descărca pentru urechile părintelui Gherman, tot sacul cu anecdote cazone culese din toate garnizoanele țării. Băuse prea mult, făcea cu ochiul, se bătea sgomotos cu palmele peste genunchi când râdea.

Eram umilit și mă întrebam cu spaimă, ce trebuie să se întâmple într'acel ceas în sufletul femeiei tăcute, care trecea printre noi ca o umbră a tinereții moarte. Apoi am gândit, — am vrut să gândesc așa, pentru a-mi alunga o remușcare ce nu mă privia pe mine în definitiv — am gândit că și dânsa va fi uitat, că nu are de ce s'o întristeze veselia și nepăsarea vulgară a tovarășului meu. Am vrut să mă conving pe mine însumi, că uitarea e o lege firească și că absurdă, stupidă și fără îndoială ridicolă, ar fi numai amintirea unor capricii trecătoare și tinerești. Și am încercat și eu să deșert paharele unul după altul, să mă înveselesc și eu de povestirile admirabilului meu prieten...

Târziu, când totul a fost strâns, și când am rămas înaintea numai cu paharele și cănile de vin, părintele Gherman a alunecat în destăinuiuri. Îl bu-

cură venirea noastră neașteptată. De mine își mai aducea aminte, din anii când era copil. Turbure își amintia încă și de bucuria pe care i-o făceam bătrânului, când descălicam câteodată prin aceste locuri, și de cărțile pe care i le aduceam Margaretei, când era tânără și mai găsiă desfătare în lectura închipuirilor lumești. Nepătrunsă îi rămânea părintelui Gherman, — ca unui frate mai mic ce nu-și poate aminti toate întâmplările de demult decât printr'o negură, — nepătrunsă îi rămânea taina care va fi silit-o odinioară pe această soră a sa, să îmbătrânească fecioară cu cosița albă.

Am simțit că roșesc. Va să zică nu uitase!

Și atunci, din cealaltă cămară, ca răspunzând la o chemare a amintirilor, străbătu slab și suspinat din viorile unei alte lumi „Valsul Rozelor”. Era atât de neașteptat și atât de imaterial, de absurd și de imposibil, încât am crezut o halucinație a auzului. Părintele Gherman râse cu milă și ne desluși ca un amănunt foarte neînsemnat:

— Asta-i mania ei! Și se întoarce să asculte mai departe palavrele lui Gogu Vlahopol.

Am înțeles apoi. Era numai un gramofon. O cutie de acele mizerabile, vechi, de altădată, cu plăcile roase, cu ariile ce nu se mai cântă nicăiri. Tânguirea orchestrei ajungea până la noi înnăbușită și găseam acest desnădăjduit apel la amintire, atât de stângaciu și atât de jalnic, încât n'am mai avut nevoie de nici o povestire pentru ca să-mi înfățișez anii cari s'au scurs acolo; între pereții aceia, sub

grinzile acelea cu mănunchiuri de busuioc; mai întâi în așteptare, mai apoi în amintirea sfâșiată de acest vals, cântat de o mașină cu goarna de metal. Mai eră oare nevoie să aflu serile care s'au scurs în cerdacul acela, diminețile pentru care nici un soare n'a mai fost destul de luminos, primăverile și toamnele ce-au înverzit și scuturat flori fără nici o bucurie, pentru fata aceea stupidă, care îmbătrâniă cu amintirea unui capriciu?

...În camera noastră, după ce m'am răsucit zadarnic în așternut să adorm, am încercat să-l ispitesc.

Dar Gogu s'a întors somnoros pe cealaltă parte, mormăind:

— 'Ai 'ine nu mă 'ulțumeam 'umai cu sărutări... Am 'ost 'ște dobitoci a'ândoi... Ari dobitoci...

După cinci minute sforăiă cu pumnii strânși, cu plapoma peste cap...

Nenea Iorgu vrù să mai adauge ceva. Apoi se stăpâni, mă trase numai de mânecă și îmi făcù semn să-l privesc încă odată pe colonel. Gogu Vlahopol dormiă cu mâna rezemată pe masă. Pierduse, probabil. Altul îl înlocuise în partidă... Și cu patima aceea a jucătorului care nu părăsește clubul, până nu se închid toate ușile, veghiă moțăind pe scaun, înaintea ceștii de cafea goală, cu hainele presărate de scrum. O muscă îl necăjiă prin somn. Ca un copil cu mâna prea scurtă, ridică brațul gras, făceà un gest disperat care nu-și ajungeà ținta, mâna

cădeà grea pe postavul verde. Și gâdilată de insecta neastâmpărată, chelia lui Gogu Vlahopol se mișcă prin vis, ca o perucă trasă cu o sfoară nevăzută.

PRINTRE MERII SĂLBĂTĂCIȚI

PPRINTRE merii sălbătăciți, câțiva copii cu cămășile colorate se jucau neîndemănat, strigându-și numele într'o românească plângătoare, de jargon. Cei șase prunci ai arendașului, botezați cu numiri eroice din vechiul testament, petreceau sfioși, căci liniștea măreață a livezii îi intimidă încă; cu larmă totuș, căci în curtea acelui boier moldovean de mult odihnit întru Domnul, se simțiau ei acum stăpâni.

Prin spărtura zidului de piatră, i-am privit o jumătate de oră cu întristare. Eram dornic să revăd grădina ce în copilărie mi-se părea ascunsă după ziduri, asemeni unui paradis interzis. Știam într'un colț, la umbra unui nuc cu frunza amară, o bancă pe care odinioară cetia ades, o femeie în haină albă, — vedenie ce mai târziu m'a urmărit în visurile de internat. În după amiaza asta noroasă, pași rătăciți m'au dus până aci.

Și iată că oaspeții aceștia negândiți, mi-au turburat amintirile.

Firește, în întristarea mea nici micul Isac, nici Saul, nici Esther, nici Sarah cea cu ochii verzi și cu părul roșu, nu aveau vreo reală vină. Copiii stă-

pânului de azi, nu uzau decât de un drept pe care un contract și banii, îl garantau cu îndestulare. Dar în livada aceasta vestită în tot ținutul cu o jumătate de veac în urmă, pustiită astăzi de nepăsarea celor patru arendași perindați în grabă, strănepoții lui Israel îmi păreau oaspeți nepoftiți, ca și dușmănoasele omizi care-au tocat frunzele. Vocea lor îmi răsună straniu în urechi. Pașii lor cari culcau iarba înspicată mă dureau ca o profanare. Aș fi dorit atât de mult liniștea și pustiul desăvârșit în locul acestei vesele progenituri arendășești!

Și nu știu de ce, gândul mi-se întoarse pios îndurerat, la ultimul stăpân legitim al acestor locuri; la strana lui goală acum, din biserica spartă de ploi, la mormântul cu piatra cenușie din țințirimul satului... Căci bătrânul acela cu barba cărunță, mânios adesea, și mai adesea iertător, mă minunase în copilărie. După Dumnezeuul cu barba topită în norii zugrăviți pe bolta bisericii, nu cunoșteam atunci alt stăpân al acestor ținuturi.

Poate averea și-o ținea din munca noastră de robi. Poate mărginiți și necunoscând răsvrătirea teoriilor sociale, ne lăsam din tată în fiu exploatați stupid. Dar clăcași și răzeși; cinsteam acest exploatator. Toți, cu aceeași dragoste din care nu lipsia temerea. La el alergau bătrânii după sfat. Văduvele de el erau ajutorate. Orfanii satului, din mila lui creșteau sub un adăpost. La țințirimul din deal, când a închis ochii, trei sate l'au dus, și bocet de femei a început să jelească atunci când a căzut

țărâna. Iar în amintirea noastră, multă vreme a trăit apoi, iarna, noaptea, când viscolul fără istov sgâlțâia ferestrele...

Iată de ce dar, în grădina lui cu pomii părăginiți, țipetele pruncilor din neamul lui Abraham m'au întristat. Iată de ce, jocurile lor târgovețe și venetice, m'au durut ca o umilință, și iată de ce, m'am îndepărtat hoțește, pe lângă zidul ruinat al livezii, departe de conacul măcinat de ploi, căptușit cu catifeaua verde a mușchiului, și cu acoperișul spart de vânturi. În casa care două veacuri adăpostise neamul stăpânilor, buni ori răi, dar firești ai acestui pământ, am găsit instalat un trib provizoriu ce mâine aveà să plece, lăsând în urmă o ruină mai mult.

În iatacurile unde subțiri boierese moldovene își mistuiseră odinioară tinerețea, au răsărit deodată Rebeci lăptoase și de o uimitoare prăsilă.

În cancelaria unde boierul împărția fără multă socoteală, și loviturile cu codiriștea crăvașei și milostiveniile, s'au instalat contabili cu părul roșcat și cu ochii fără gene, meșteri mânduitori ai ți-frelor în condicile cu pereții verzi. În chioșcurile unde vara, până târziu, strălucia lumina, — suflă vântul. Livada s'a părăginit. Hambarele stau strâmbe pe piloți. Iar hulubii sălbăticiți, trăesc în stoluri din prada lanurilor.

E de mirare dar, că în sat de atunci, casele sunt fără împrejmuiri și că Dumineca, popa slujește într'un altar cu icoanele șterse de lacrămile ploilor?

FIUL CÂMPURILOR

CU toate stăruințele mele, până să sfârșesc scrisoarea, Ilie Chioarul n'a vrut nici cu'n chip să se așeze pe scaun. În picioare lângă biurou, nu-și deslipia ochii dela foaia pe care se înșirau slovele. Ca toți neștiutorii de carte, socotea scrisul o tainică francmasonerie pe care nu îndrăzniă să o turbure.

În mâinile uriașe și păroase, își frământă pălăria, țistuindu-și băiatul neastâmpărat. Dar copilul pierzând sfiala dela început, în vârful picioarelor, se apropiă de cadrele de pe pereți, de rafturile bibliotecii de statuetele așezate pe etajere, cercetând totul cu ochi uimiți și lacomi. Pe sub gene îl urmăream din când în când, cum abiă îndrăzniă să atingă o carte ori să răsfoească un album. În privire îi strălucia atâta curiozitate inteligentă și atâta dorință că i-am făcut semn rumânului să-l lase în pace.

Apoi, încheind scrisoarea pe care plugarul o înfășură, cu deosebită grijă, în basmă și o strecură în chimir am ieșit să-l întovărășesc câțiva pași, la

vale, spre sat. încetinind mersul sub teii cari stropeau încă picuri de ploaie, i-am dat câteva sfaturi. I-am hotărât și un mic ajutor, cât timp copilul îi va umbla prin școli. Turburat nu găsiă cuvintele cu care să-mi mulțumească îndestul.

Iar cum băiatul trecuse înaintea noastră, călcând cu picioarele goale pe o potecă udă, fără grijă și șfichiind cu o nuia crengile teilor, din care se scutură un ropot de stropi, ne-am trezit îngândurați deodată amândoi. Vietatea aceasta, neisprăvită, crudă, deprinsă încă să nu se depărteze de vatră mai mult ca un pui de aripa caldă a cloștei începând de mâine, va fi împinsă fără milostivire în viață. În Internatul acela din Iași, unde răspunsurile lui istețe îl făcuseră primit la învățătură, peste câteva zile va fi prins în cleștele puternic al grijilor, din care strânsoare nu-i va mai fi îngăduit să scape niciodată. Scrisoarea mea pentru un atotputernic deacolo, nu aveă să-i ușureze cu mult poverile. Cu ochii abiă deschiși la voluptosul spectacol al vieții, va începe de fraged munca cea silnică.

Badea Ilie îmi împărtăși nu știu pentru a câtea oară bucuria și îngrijorările. Petrică al lui, minunase dela început învățătorul. Între oameni necăjiți și simpli, răsărise deodată cu o minte ascuțită, luminoasă ca o floare rară, crescută între buruieni de rând. Căci muncitorul care pășiă rar alături de mine, recunoșteă cu umilință că nici el, nici nevastă-sa, n'au strălucit vreodată prin cine știe ce

daruri alese. Copilul acesta le venise cu un har Dumnezeesc, să le aducă bucurie, și în viața lor întunecoasă și cu cerul închis, nădejdi îndrăznețe. Acolo, la școala unde umblă atâția feciori de domni, învățătura îi va fi mai ușoară. Se va deprinde cu alte obiceiuri se va pregăti pentru lumea în care fără doar și poate, îl vor înălța cărțile.

Aceste gânduri mi-le împărtășia târăgănat Ilie Chioarul, ciugulind în treacăt spicul răscolit ierbei printre care curgea poteca. Și grăind, cu privirea își desmierdă odrasla care ajunsese departe, vioi și neastâmpărat ca un adevărat fiu al câmpurilor.

Tăcut, cu fruntea plecată, ascultam spovedania și nădejtile plugarului. Iar gândurile mă furau la Internatul cu înghețate culuoare, unde râsul e curmat brusc de apariția unui pedagog întunecat la față.

Mă gândeam la serile lungi, când somnoroase capete de copii se înclină pe cărțile cu cifre încalcite. Mă gândeam la clopotul care în zori pune capăt somnului lenevit de vise. La întristarea cu care feciorul muncitorului din Poiana, va privi de acum de nenumărate ori, dela fereastra repetitorului, asfințitul cernând deasupra Iașului neguri albastre. Cu coatele rezemate de pervazul geamului se va mistui de dor, contemplând același decor curând devenit familiar: dealurile Galatei și zidurile Cetățuiei estompate de ceață. Turlile ruinate în umbrele amurgului. Gara cu ciudată în-

fățișare de palat venețian, incendiindu-și ferestrele la dogoarea celor din urmă raze. Și în fund, luminile roșii, albastre, verzi, aprinse ca fantastice constelații dealungul liniilor ferate.

Ascultând țipătul unei locomotive care pornește târând un tren leneș ca o reptilă; desrădăcinatul bursier va dori șesurile natale, poiana cu ascunse cuiburi și ponoarele desgolite de brumele toamnei, ca un paradis de acum pentru totdeauna pierdut. Cu ce fior de silă se va întoarce la teoremele lui Pitagora și Euclid! Râsul tovarășilor cu pielița albă, cu mâinile subțiri și cu haine molatice, îl va durea mai mult. Învățând să sufere, va învăța să invidieze și să urască.

Feciorul lui Ilie Chioarul pe care Dumineca nu-l va aștepta în „*Parloir*” o mamă înfășurată în scumpe blănuri, cu obrații pudrați și cu buzele roșii, — va crește între zidurile ostile ale internatului, ca un captiv încăpățânat și dârz. Când sălile în zilele de sărbătoare se vor goli, și când, fiecare dintre privilegiații tovarăși se vor întoarce pentru câteva ceasuri la culcușurile calde, la libertate, la casele unde îi așteaptă o desmierdare și un sărut, feciorul iobagului, ghemuit într'un colț de bancă, cutremurat de singurătate și de golul claselor pustii, va cloci cele dintâi gânduri întunecoase.

Acestea le gândeam trist. Și la bucuria sfioasă a Chioarului, nu puteam lua îndestulă parte.

Astăzi dimineață i-am zărit plecând. Căruța suia șoseaua la pas. Strângându-și sub braț legătura

albă, copilul se răsucia pe speteaza scaunului să mai privească încă odată în urmă, satul. Soarele risipiă ceața alburie. Pânza subțire a negurilor se destrămă și casele albe, livezile coapte, turnul sculptor al bisericii, toate se trezeau treptat, într'o revărsare aurie de lumină.

Cu lăcomie, micul drumeț privia încă întors, până când șoseaua coti.

Cu ce ochi întunecați, cu ce privire sură, vă coborî drumul îndărăt mâine?

POVESTEA LUI MOȘ TOMA

ÎN coasta pădurii șoseaua ocolește albă, înviorată de umbră. Sub bolta de frunze, copitele cailor răsună deodată sonor. Fără să gândească, trecătorul slăbește frâul și ascultă uitat, ecoul pădurii. Căci între fagi, departe, ciocănitul tăietorilor se aude ritmic, ca un neobosit răsuflăt al codrului.

Deacolo, șerpue o potecă ascunsă printre alunii cu vergile subțiri și printre rugile de mure.

Ce cunoscută îmi era calea altădată!

Sub cei doi ulmi, cu creasta înfiorată de vânt, apa țâșnește cristalină pe culcușul de mintă cu frunza întunecată și cu parfumul amar. Văzduhul e răcorit și aromat. Apa clipotește fără odihnă: găzele cântă subțire din aripi străvezii. Și astăzi ca și odinioară, sus, între crengi, o mierlă, alta, își fluieră neastâmpărul.

Iar cerul se zugrăvește sus, albastru, adânc, văzut prin rama crestată a frunzișului, ca în pervazul unui geam deschis infinitului. Nori leneși își risipesc agale spuma. Și vântul între ramuri, moare.

În ceasul acela, legătura cu restul lumii se rupe.

Dar iată că aseară, când leneveam trântit pe iarba înspicată, cu mâinile înnodate sub cap, singurătatea mi-a fost turburată.

O rază oblică străpungea frunzele. În bătaia ei două libelule cu aripile de mătase și cu ochii de safir, se drăgosteau grațios. Urmăream sborul lor sprinten, de un ceas, de mai mult poate. Un cuc cu glasul sever și mecanic, își chema perechea în răstimpuri.

Atât de departe mă furaseră gândurile, că veve-rița cu coada stufoasă oprită îndrăzneț, pe o creangă de ulm, privindu-mă cu ochii curioși mi s'a părut într'acel ceas un oaspe mai firesc ca omul care a apărut deodată, cu pași greoi, în capătul potecei. Am tresărit nemulțumit de mosafirul care-mi turbură uitarea. Dar supărarea îmi fugi îndată. Îmi eră cunoscut și drag moșneagul care se apropia, împingând cu coada toporiștei crengile îndărătnice. Eram prieteni vechi. Pe vremuri, Toma pădurarul mă ținuse pe genunchi; copil, mă învățase să pun capcane în tufișuri. Îmi destăinuise tăpșanurile cu fragi și ponoarele cu smeuriș. Și într'o vacanță mă dusesese sus, pe coasta lui Răuț, unde o pereche de capre cu iedul tânăr își avea culcușul.

Am sărit așa dar în picioare, întâmpinându-l cu voie bună. Știam că o țigară din alt tutun decât mahorca cea de toate zilele, o să-i deschidă sufletul: — o comoară.

N'am greșit. Țigara a fost binevenită. Moșneagul eră necăjit. Și cu drept cuvânt... De două zile se întorsese din Capitală, unde feciorul lui, Costache — Titel al vostru dela Capșa — e printre mărimi. L'au dus pe moșneag acolo și necazurile, dar mai mult poate dorul să-și vadă odorul. Cu necazurile s'a întors împăcat, cu odrasla lui necăjit pentru totdeauna. Și doar ce bun băiat e Titel! Ce tobă e de ultimele spirite, din revistele cu illstrații de Forain și Gus-Bofa, ce neprețuit tovarăș de chefuri, ce grațios aruncă bacșișul, prodig, la sfârșitul mesii! Îmi amintesc toată aleasa lui făptură și mă întreb, dacă mai bănuiește cineva dintre voi, că sveltul Titel e simplul fecior al pădurarului Toma din Poiana, unde a hoinărit în durligi pe ponoare și unde are și acum un frate cu opinci, ițari și cu fălcile strămutate încă, din când în când, de șeful postului de jandarmi...

Așezat pe un trunchiu, Moș Toma își răcorește amărăciunea, scormonind în pământ cu coada toporiștei:

— O casă, Dom'le, o casă, de ți-eră milă să calci pe covoare!... Că las'că se și uită urît Ungureanca, de par'că i-le mâncam...

— Unde-i Costăchel? întreb eu.

— Ce Costăchel? zice.

— Cum, ce Costăchel? Băiatul. Domnu' de aici. Io i-s tătâne-su!

Ceea face niște ochi. Că doar n'am spus, Doamne iartă-mă, cine știe ce năsbâtie !

Și dă-i, descânt-o, până să înțeleagă că *Domnul Titel* mă rog, e Costăchel al meu și al Soltanei, fecior cu act în lege la primăria din Poiana.

Mă așează Ungureanca pe un scaun.

— Așteptați! zice.

Aștept. Mă uit pe pereți. Zugrăvite, Doamne iartă-mă numa' femei goale, dar știi, goale, cum le-a făcut mâne-sa. Mare minune zic, rău s'o prifăcut lumea. La noi și la scaldătoare își pune femeia o cămeșă pe ea. Altfel, în dulapuri cărți, jurnale, mă rog, se cunoaște că e'n casă de om dat cu în-vățătura. La un timp, zurrr! sună cineva. Intră un domnișor. Haine ca din cutie. Obrazul lui cumu-i cașul. Vorbește cu Ungureanca. Mă măsoară așa de vreo două ori, din cap până'n picioare: știi, eu stăteam pe marginea scaunului, ca un moșneag stângaciu și neumblat ce sunt... Zice el: — Nu mai aștept! Își pune pălăriuța pe creștet, îmi face așa cu un deșt în chip de bună ziua și pleacă. Mai aștept eu. Iar, zurrr! Fuge Ungureanca, deschide; dă busna o cuconiță, da, știi, albă și iute cum mi-i focu. Și frumoasă!... N'am ce zice; bun ochiu o avut ficioru-meu. Umblă ceia ca la dânsa acasă, mă măsoară din creștet până'n tălpi, răscolește prin saltare, se pune'n fața oglinzii și scoate dintr'un săculeț dresuri și dă-i iute pe obraz, și dă-i pe sprincene, și dă-i pe buze... Mă rog, mă minunasem de atâta iuțeală. Se mai plimbă ea neastâmpărat. Zice: Plec! Se duce și asta. Stau și aștept. Și iar zurrr, și iar altul. Ca la moară. V'o

trei s'o pitrecut așa. Zic: multă lume mai cunoaște ficioru-meu, aista s'o făcut om!

În sfârșit când începusem a învăța pe dearostul lucrurile din casă, iacă și el. Alb, subțire, îmbrăcat ca nimeni alt. Îmi venise așa în ochi, ca un val de bucurie. Vezi bine, noi moșnegii, suntem mai slabi de fire. Când mă vede, se oprește'n prag. zice: Tata! Și par'că nu s'așteptă la așa oaspe... Mă răped să-l sărut, da el Ungurencei:

— Du-te, când oi sună numa, să vii!

Și întinde fruntea' să i-o sărut, așa, într'o doară.

— Hei, zic eu, s'o schimbat băiatu tatii.

Mă întreabă: — Ce vânt?

Zic: — Ia să te mai văd. Și pe urmă să mărită soru-ta, Ilinca, ș'am dori să vii între noi, o zidouă.

El, de colo:

— Bine. Om vedeă. Cât stai?

Se 'ngrijiă săracu băiet să plec mai de grabă.

Și iar zurrr, și iar intră unu cu pălăria albă, cu haină albă, cu papuci albi. Și dă-i: Titel în gios! Titel în sus! O sporovăit ei o jumătate de ceas la geam cu ochii în uliță. Pe mine mă uitaseră într'un ungher, ca pe un străin.

— Apoi! zic eu, Costăchel dragă, poate n'ai vreme, să vin mai târziu.

— Nu! zice el, un moment, iacă pleacă domnul.

Se duce cela, rămânem iară singuri. Tăcem așa o bucată. Numai ce zice:

Eu poate, la nunta Ilincăi, n'o să pot veni. Am afaceri, procese, nu mă pot mișcă. Să-ți dau o mie de lei pentru cheltueli...

Și scoate din saltară o hârtie.

— Bun, zic. Asta fiindcă-i rușine să se 'ntoarcă în sat, unde umblă desculț.

Iau mia, o împăturesc, că de, bunu-i și banu.

Mă ridic și-i spun:

— Măi băiete, bunu-i și banu, că sântem săraci. Da, vezi tu, sufletu nu se cumpără cu bani și tu n'ai să-l cumperi măi băiete, nici cu toate miile din lume...

Mă întorc:

— Cu bine mă băiete!

El: — Cu bine tată!...

Și iac'așa mi-am văzut odorul dela București. Mă gândeam când veneam înapoi pe vagon, de mă udase o țără de ploaie; nici hiara nu uită cine l'o alăptat. Da omu-i mai hain se vede ca hiara!

Moș Toma tăcù. Soarele își trimitea razele mai oblic. Cele două libelule, cu aripi de mătase și cu ochii de safir se alungau încă, fără odihnă.

PRIETENUL MEU JAN

ÎN loc de răspuns, prietenul meu îmi aruncă o privire mirată și plină de compătimire.

— Ce naiv! vrù să zică.

Dar cum înghițià grăbit, înlocui exclamația cu un elocvent gest al mâniei înarmată cu cuțitul. Apoi, înfipse furculița în pieptul puiului și spintecă frageda carne albă, dușmănos, ca pieptul unui adversar doborât.

În jurul nostru restaurantul gării vuià. Chelnerii alergau printre mese cu pași rășchirați; larma glaserilor erà tăiată strident de fluieratul locomotivelor, afară viscolul rostogolià în ferestre troene albe. Un plug de desfundat liniile, abià se mișca în fața peronului, baricadând lumina geamurilor ca o dihanie apocaliptică. Mai aveam dar de așteptat mult, poate un ceas, poate două. Mă prinse groaza timpului care trebuià să se scurgă anevoios, măsurat la fiecare cinci minute, cu o privire desnădăjduită la cadranul ceasului, unde minutarele păreau pentru totdeauna încremenite. Dar ce larmă înfrigurată la toate mesele vecine! Linia spre

Capitală fusese destroeuită, un expres așteptă gata; răsuflarea locomotivei prin supapele de metal străbătea până la noi și pretutindeni la mese, se auzeau ultimele recomandatii.

— ...Aleargă la minister la nouă!

— Treci pe la Horovitz, scadența e Luni.

— Șaizeci și cinci de mii, nici un ban mai jos!

— Nu uită scrisoarea lui Titu...

— Opt vagoane...

— Notează: circulara 435/16 dela 7 Septembrie...

— Caută-l acasă, ori la Madam Vidopol...

Glasurile se încrucișau, deveneau din ce în ce mai grăbite, rosteau cifrele și numele atotputernicilor cu un ton mai jos, pe șoptite, apoi se înălțau iarăși agresive, transformau forfota restaurantului într'o rumoare de bursă.

Într'un colț, o călătoare cu haina săracă și neagră, mestecă în silă un corn cu miezul aspru. Prietenul meu împinse farfuria golită, deșertă paharul cu vin și alegând o țigară cu inscripție aurită, se întoarse din nou către mine, dispus acum să-mi răspundă:

— Jurămintele tranșeelor? Dar cine se mai gândește, astăzi la ele... Ce-mi desgropi strigoi?

L'am privit în față drept, deplin convins că are să roșească. Ne întâlnisem ultima dată, cu cinci ani în urmă, în uniforme pline de noroiu uscat, cu bărbile nerase, cu ochii sticloși, într'o după amiază ploioasă de toamnă, într'un bordei pe țărmul Si-

retului. Bântuiă atunci printre noi un vânt de revoluție aproape. Juram să răsturnăm lumea, să răzbunăm morții. Din fumul acru al tutunului prost, plămădeam acolo, în vizuinea de lut, o lume purificată, care va lua ființă îndată ce vom arunca haina ostășească. Și dintre noi toți, bieți rezerviști culeși din toate unghiurile țării, oameni grei și cu necazuri mărunte, „eroi” fără voință și fără premeditare, el eră cel mai înverșunat, fiindcă fusese și cel mai brav. Deaceea mă așteptam să roșească acum sub privirea mea, care voiam să-i scormonească o remușcare.

Prietenul meu, mușcă din cartonul aurit al țigării și-mi înfruntă semeț privirea. Am plecat eu cel întâi ochii. Atunci mă întrebă, cu o muștrare de batjocură în glas:

— Am auzit că faci acum literatură... Ce bine ți-ar stă să îngrijești o vie, via voastră care se pă-răginește, după cât îmi spunea mai deunăzi Sandu.

Am simțit tot eu că roșesc. Și nu mai găsi răspunsul tăios pe care-l pregătisem.

Tovarășul meu îmi prinse mâna peste fața albă a mesei și mi-o strânse încet, cu glasul împlânzit deodată:

— Bieții de noi... Suntem oare mai buni ori mai răi decât ceilalți?

Mi-am retras mâna moale din strânsoarea lui. Ce rost aveă tonul acesta de ieftină melodramă? Eră un om grăbit să ajungă, și atât. Acum cinci ani avea ochii mistuiți de o flacără interioară. Între

ghimpii tranșeelor și stâlpii desfundați de ghiulele, îmi apăruse transfigurat și mă temusem atunci de hotărîri necugetate. Nu ne făgăduiam oare să ne întoarcem cu granatele acasă? Acum îl regăsisam cu obrajii fragezi, cu haina tăiată după ultimul jurnal, ca blana scumpă aruncată cu neglijență de nabab pe un scaun; în primul sfert de oră îmi vorbise de acții „consolidate” de „prime”, de „vărsăminte” și de „titluri blocate”, terminologie misterioasă și enigmatică pentru mine, din care nu înțelesesem decât doar că prietenul mergea cu pași repezi, pe alt drum decât acel de odinioară. De ce atunci ipocrizia aceasta care cerșia o compătimire nevrednică?

Dar prietenul meu Jan își continuă firul:

— O singură dată am șovăit. Din pricina soldatului Ion Ion. Se împlinesc doi ani. Țin bine minte ziua; a fost cea din urmă dată când m'am îndoit. Toate mi-au dat apoi dreptate. Acum n'aș roși nici în fața soldatului Ion Ion...

M'am trezit cu el într'o dimineată; eram grăbit, de trei ori mă sbârnâise nerăbdător telefonul. Când să-mi îmbrac pardesiul, servitoarea își amintește:

— Conașule, de-un ceas v'așteaptă un „om”.

I-am spus să intre. Eră mai de grabă o vedenie decât un om. Slab, cu ochii în fundul capului, cu pielea întinsă pe oasele obrazului cu nasul subțiat; — un strigoi. Își strânse călcâiele ostășește:

— Trăiți don'le Căpitan... Văd că nu mă mai cunoașteți.

Într'adevăr nu-mi aminteam. Dar după „don'le Căpitan”, am bănuir în dată că e vreun soldat din fosta-mi companie. Și ca să nu-i stric inima, i-am răspuns grăbit, mințind:

— Cum să nu te cunosc, camarade? E drept, te-ai cam schimbat...

Și mi-am ostenit mintea să mi-l închipui în haina ostășească. Omul dădă însă din cap cu neîncredere și mâhnire. Mă ghicise:

— Văd eu don'le Căpitan că m'ați uitat!... Eu îs Ion Ion, soldatul lui bietu' don' locotenent Octav, Dumnezeu să-l ierte...

Cum să nu-mi amintesc acum? Ion Ion ne îngrijise o iarnă întreagă în bordei, devenise o celebritate a sectorului, cu ceaiurile lui, cu vinul fiert cu piper și cuișoare în nopțile de viscol, cu devotamentul lui de câine credincios pentru bietul Octav. Și ce amintiri îmi aduceă deodată!... Dimineăța aceea de atac, obuzul care a sfărâmat trupul lui Octav împrăștiind bucățile de carne în țărână, sfărâmăturile fierbinți de creier pe obrazul meu, două degete albe, golite de sânge, pe care le-am găsit în manta, târziu, când m'am desmeticit... Toate erau atât de bine îngropate, atât de uitate, de când vieăța își legase la loc firul ei; de când avem din nou baruri, cafenele, orchestre, echipagii de lux, automobile și vitrinile încărcate de toate bunătățile! Soldatul Ion Ion mă întorcea cu trei ani înapoi. Și strada, barurile, vitrinele ghiftuite, tot confortul din' jurul meu, din casa mea, se risipiră

deodată. Vie rămase numai amintirea acelui ceas. În suflet îmi coborî ca o umbră neliniștită. Am silit pe soldatul Ion Ion să se așeze pe marginea unui scaun, și să-mi povestească necazurile care l'au mînat la mine. Acum îmi aminteam bine că în ziua aceea îl crezusem mort, iar seara îl înscrisesem pe lista dispăruților.

Dar soldatul Ion Ion nu murise. Acum aflu în-tîmplarea. Căzuse izbit lângă Octav, se desmeticise cu ochii păinjeniți spre seară, când noi ne retrăsesem în șanțuri după atacurile neizbutite. Și-a încercat încheieturile. Eră sdravăn, se putea mișcă... Toate întîmplările i s'au luminat în minte pe rînd. Focurile se potoliseră. Tranșeele noastre, cu sârmele rupte, erau aproape, noaptea s'ar fi putut târî. S'a gândit atunci să culeagă bucățile din trupul lui Octav să le adune în manta, să le aducă în tranșeea noastră ca să fie îngropate creștinește. Ningeà încet, cu fulgi mari; își lipise fruntea în zăpada rece să se răcorească și să prindă putere. A strâns hîrțiile din buzunarul locotenentului, scrisorile, toate lucrurile acelea neînsemnate, căroră moartea le dă deodată un preț nestimat. Se târă în coate, dela o bucată de trup rupt, la alta... Apoi nu-și mai amintia. Un glonț l'a lovit. Poate unul din șanțurile noastre, poate unul dela inamic... S'a trezit într'o ambulanță nemțească. Întâi s'a bucurat; eră cald, patul moale, o mînă ușoară îi legă rana cu băgare de seamă. Medicul îi vorbea cu prietenie, într'o limbă necunoscută. Nu înțelegea,

dar în dosul ochelarilor cu rama groasă deslușia o privire blândă, fără răutate, și acestea toate îl mirau. Se așteptase la mai puțină milostivire. După aceea a venit lagărul au început zile grele, întâi săpatul șanțurilor, apoi minele, apoi linii noi de drum de fier, în dosul fronturilor. Trei ani a fost purtat în vagoane de vite dela o linie de tranșee la alta, din alt capăt al țării vrăjmașe... A îndurat foame, a răbdat lovituri cu patul puștei, s'a hrănit cu resturi de gunoaie, a zăcut de frig. Ochii i s'au dus în fundul capului, picioarele abia îl mai țineau... Se împliniă o săptămână, în sfârșit, de când un tren îl adusesese în țară, cu alți tovarăși descărnați de suferință și de lipsuri. Se repezise acasă, își văzuse nevasta, copiii și vitele. Și acuma venia să-mi aducă mie portofelul și scrisorile domnului locotenent, pe care le purtase ca neprețuite talismane. El eră om fără pricepere; abia știă carte, nu-și închipuia unde să găsească pe Duduia domnului locotenent ca să i-le încredințeze cu mâna lui, îmi cerea mie să fac acest lucru.

Soldatul Ion Ion îmi întinse portofelul și hârtiile.

Un biet portofel roșcat, cu colțurile rotunzite după atâtea peripeții, cu pielea decolorată, cu monograma ruptă.

— Am și cealaltă bucată, adăugă soldatul Ion Ion, și dintr'o batistă cu îngrijire împăturită, scoase jumătatea literilor de argint sfărâmate.

Soldatul Ion Ion își socoti misiunea sfârșită. Se ridică să plece. Se împiedecă în covoare. Nu

îndrăzni să-mi întindă mâna...

Când am rămas singur nu mai găsi nimic vrednic de grabă. Am scos receptorul telefonului să nu mă ademenească nici o chemare. Aveam nevoie să-mi cercetez sufletul.

Ce repede îl uitasem pe bietu Octav! Și totuși luni de zile atunci vedenia îmi apăruse crudă și pentru totdeauna neștersă. Credeam că mă va întovărăși în fiecare pas în viață. Cu o noapte înainte de a fi căzut, zdrobit de schijă, jucasem cărți în bordei până târziu, cântasem, ne înveselisem cu glume stupide. Îmi amintisem mâna împărțind repede cărțile grase, pe masa improvizată dintr'o ușe adusă de soldatul Ion Ion. Nu bănuisem nimic din cele ce se pregăteau pentru a doua zi.

De două săptămâni focul se potolise în sector. Așteptam chiar să ne schimbe. Croiam planuri. După ce focul se sfârșise, când ceilalți plecaseră la culcușurile lor, rămăsesem îndelung la sfat. Soldatul Ion Ion ne adusese ceaiuri fierbinți. Bietul Octav îmi vorbea iarăși cu neliniște de Lia lui, rămasă dincolo de linia frontului, de unde nu mai știă nici o veste. Îi eră dor. Anul lor de căsnicie nu fusese turburat niciodată. Acum o știă fără bani, poate îndurând lipsuri, poate nevoită să îndure îndrăznelile vreunui feldvebel oarecare. Din acelaș portofel, pe care mi-l adusese acum Ion Ion, scosese fotografia ei, o pusese pe genunchi și o privise îndelung, cu bărbia strânsă în pumni, cu ochii împăienjeniți de lacrimi... Și a doua zi dege-

tele acelea care împărțiau cărțile de dexteritate, ochii aceia umeziți de emoție, creierul în care se sbătuseră gânduri, îngrijorări și nădejdi, toate fuseseră sfâșiate deodată sălbatec, aruncate în țărână, amestecate cu pământ, prefăcute într'o grămadă înspăimântătoare de sânge, cartilagii și nervi. Cum de puteam uita? Cum de mai puteam râde, vorbi, glumi; cum de puteam ascultă orchestrele cântând, cum de puteam lăsa să întârzie ochii încărcăți de dorință în urma unei femei, cum de făuream planuri, cu seninătate ca și cum nimic nu s'ar fi întâmplat, ca și cum toată viața nu mă mișcasem din apartamentul meu confortabil, de trândăvie și de bun trai?... Soldatul Ion Ion fusese dar mai om decât mine. Trei ani, în cele mai aprige suferințe *nu uitase*. În sdrențele lui purtase la piept ca o comoară cu deosebire scumpă, ultima avere a celui ce-mi fusese mie cel mai apropiat prieten, și lui nimic alt decât un stăpân vremelnic. Abia întors, se urcase în tren, poate călătorise pe un vagon, poate își rupsese dela gură ultimii bani, pentru a-mi aduce mie amintirile pe care le socotia atât de neprețuite... Va să zică eram o' brută. Îmi aduceam aminte că în primele zile ale războiului, când nu intrasem încă în șanțuri, un cal dela căruțele companiei, fusese ucis cu o bombă aruncată dintr'un aeroplan. A trebuit să deshămmăm căruța, să reparăm roțile sfărâmate. Perechea calului neatins, se dăduse la marginea șanțului și păștea liniștit, ca și cum nimic nu se întâmplase.

Ocolise tovarășul ucis, nu întorsese ochii o clipă măcar la el, ronțăia iarbă cu nepăsare... Și atunci mă revoltasem. Toate poveștile despre noblețea calului, erau dar minciuni. În furia mea caraghioasă, nu mă putusem abține și trântisem câteva lovituri de picior în burta dobitocului lipsit de simțire... Eram eu acum, mai puțin brută decât fusese biata vietate ce-și potolia foamea, lângă tovarășul mort? Mă deosebeam cu ceva?

Mi-am amintit apoi: într'un sertar adunasem multe suveniruri triste de războiu. Acolo era și batista cu care îmi ștersesem obrazul de sângele și creierii bietului Octav. Am simțit nevoia s'o revăd. Am răscolit printre scrisori și nasturi, bucăți de schijă și fotografii de tranșee. Am regăsit-o. Un mototol murdar, cu pete înnegrite de sânge. Aș fi vrut să o duc la buze, să cer iertare amintirii lui Octav. Am desfăcut mototolul. Bucățile de creier cenușii, uscate, aveau o înfățișare de murdărie nemernică, biet creier descompus... Și printre degete mi-au fugit deodată moliile albe, care se cuibăriseră acolo... Am scăpat batista jos. Ce tristețe...

Târziu mi-am îmbrăcat pardesiul să duc până la sfârșit misiunea soldatului Ion Ion. Am luat scrisorile și portofelul lui Octav.

În drum, căutam să descoper scuzele pe care trebuia să le aduc văduvei, fiindcă de atâta vreme o uitasem. Și-mi strânse inima altă remușcare. Femeia aceea suferise de atâtea ori o găsisem cu

ochii plânși, de atâtea ori îmi ceruse cu lăcomie să-i povestesc fiecare ceas pe care l-am petrecut împreună cu Octav, până la sfârșit. De câte ori trecusem pe acolo, casa avea o înfățișare mortuară. Nu se auziau ușile trântite, servitorii vorbeau încet, pășeau în vârful picioarelor, perdelele erau trase, Lia nu părăsise haina cernită, și o găseam întotdeauna mai palidă și mai îndepărtată de nimicurile vane ale vieții. *Ea nu uită*. Și credința aceasta dusă până dincolo de moarte, mă emoționase... Dar ocolisem casa din ce în ce mai des. Pe mine mă recucerise viața, aveam nevoie de glume, de veselie, de vorbă cu glasul tare, mă simțeam sănătos, puternic — în această casă cu perdelele trase și cu amintirea morții mă simțeam nelalocul meu. Cu un egoism pentru care mă muștră acum, mă îndepărtasem cu încetul. Ce aveam să-i spun? Și ce rană dureroasă aveam să-i scormonesc cu aceste relicve ale mortului, pe care i-le aduceam în buzunarul meu!

Am deschis porțița grilajului de fier, cu aceeași strângere de inimă cu care intrasem, atunci când i-am adus întâia oară vestea. Perdelele nu mai erau trase. Casa luase nu știu ce înfățișare neprecisă de desmorțială și înseninare, care m'a surprins. Mi-a deschis ușa o fetiță cu ochii vioi — dispăruse așa dar și bătrâna cu aer de îngropăciune care-mi deschidea întotdeauna. Din antret am auzit notele unui clavier. Cât mi-am desbrăcat pardesiul am aruncat ochii împrejur. Eră ceva schimbat; flori,

mai multă lumină. Nu mai recunoșteam nimic. Și-am început a înțelege: biruiă și aci vieața... Misiunea mea îmi părù deodată și mai anevoioasă. Nu veneam oare să vâr mâna într'o rană care se închideă?

Văduva lui Octav m'a primit cu bucurie neascunsă. Nu-mi puteam lua ochii dela ea. Cât se schimbase! Obrajii erau trandafirii, gura roșie, ochii înviorați, și ceva nou, îndrăzneț în figură. Apoi mi-am dat seama ce-o întinerise. Își schimbase pieptănătura; fruntea liberă, părul întors, prins cu un singur ac de fildeș, îi deschideau fața ca un stol ridicat care lăsase să străbată cât mai multă și mai veselă lumină. M'am simțit deodată stângaci. Am început a vorbi lucruri neînsemnate. Căutam să strecur vorbele pe nesimțite, dibaci, pentru a ajunge la ținta venirii mele. Dar Lia mă întrebă de piesele noi ce se joacă, de o cântăreață care se anunțase, de cursele care aveau să înceapă în prima Duminică a lunii viitoare.

Căutam cu ochii, pe pereți, portretul lui Octav, pe care îl știam multiplicat, semănat altădată pretutindeni, pe mese, deasupra clavierului pentru totdeauna închis... Dispăruse. Iar când eram gata să destănuie brusc ce mă adusesese, pentru a sfârși, ușa din fund s'a deschis și în salon a intrat cu pașii siguri, ca la el acasă, un uriaș bălan, cu cărarea despărțită precis ca o linie până'n creștet, cu ochii limpezi și calmi, de animal frumos și gol de gândire.

Lia a sărit voioasă în picioare, cu obrajii îmbujorați:

— Bărbatu-meu!... Mă ierți că'n zăpăceală nu ți-am trimis invitație... Dealtfel am și lipsit din țară. Suntem întorși abia de-o săptămână.

Am rămas privind prostit.

Tânărul succesor al lui Octav s'a simțit apoi dator să întrețină o conversație politicoasă. Mi-a vorbit de timpul frumos de criză, de valută, și iarăși de curse, de ultimele piese de teatru, de cântăreața ce trebuiă să sosească. Vorbiă măsurat, dădea sentințe definitive, îmi destăinui că-l pasionează numai sportul și că așteaptă să-i sosească o mașină nouă din străinătate.

— O să facem niște excursii nebunești. Nu-i așa, Lio?

Și-i desmierdă mâna albă, i-o duse la buze și o sărută îndelung, așa cum se cuvine într'o căsnicie care își prelungește luna de miere. Am avut atunci înaintea ochilor vedenia bruscă a celuiilalt; a cărnurilor sfâșiate, a bucăților de creier ajunse fierbinți până în obrazul meu, a celor două degete albe fără sânge, pe care le-am găsit în faldurile mantalei.

Misiunea mea nu mai aveà nici un rost.

M'am ridicat să plec. Lia mă invită la „Joile ei, — dela patru la șapte”.

În stradă m'am oprit nehotărît. Pachetul cu scrisori mă ardeà în buzunar. Mă gândii o clipă să-l

opresc. Apoi mi-am amintit de sora lui Octav, de bătrânul care îl plânsese atâta.

Aceia de sigur nu l'au uitat. *Aceia* au să le păstreze pios, ca scumpe relicve ce sunt, stropite cu sângele lui.

Pe sora lui Octav am găsit-o în capul scărilor, coborând, încheindu-și mânușile.

— Ce surpriză! Ne trădezi dela o vreme, Jan! Nu erà locul să vorbim acolo, în capul scărilor. Și pentru a nu-i întrerupe calea, am coborât amândoi.

— Papà e la Club, își face partida! mă lămuri. Am mers alături. Erà frumoasă; crescuse, se subțiasse, trecătorii întorceau capul după dânsa: pășià elastic și sigur, cu nu știu ce mers de felină care ademenià, încântà ochii, și totuș nelinișteà. După câțiva pași, îmi vorbi și ea de curse, de cântăreața ce erà așteptată, de ultimele piese de teatru. Erà o contagiune. Aproape aceleași cuvinte. Și erà veselă, râdea sonor, gâlgâind sunetele în gâtulejul alb, își admirà singură pantofii mici, de culoare aurie.

Se opri, și îndreptându-mi reverul hainei cu un gest familiar, mă privi în ochi, alintată:

— Ghici?

Nu știam ce vrea să spună.

— Ghici, ce-o să-ți destăinue fetița?

Am dat din umeri. O priveam din creștet până în tâlpi și nu mă puteam opri să-i admir talia sveltă, ochii în care lucià o viclenie precocă, dinții mărunți și albi! O! se schimbase mult „fetița” pe care o țineam pe genunchi cu șapte ani în urmă, în

biuroul lui Octav, pentru a o învăța cum să-și coloreze hărțile în caietele de examen! Ignoranța mea o indignă și se îmbufnă cu aer de copil supărat. Apoi se aplecă și-mi șopti roșindu-se:

— Fetița se logodește... Un logodnic superb... Ai să-l iubești, nu e așa?

M'am despărțit brusc, aproape dușmănos. I-am simțit asupra mea, apăsând din urmă, privirea ei nedumerită și întristată. Nu înțelegea. De unde ar fi putut ști? Și aceasta uitase... Vrafu de scrisori atârna tot mai greu în buzunar.

Am mers un timp pe străzi fără țel. Lumea forfotia, eră soare, țișăncile vindeau flori abia ieșite de sub zăpadă, echipagiile treceau spre Șosea, toată Capitala vuiă de larmă; eră una din cele dintâi zile călduțe de primăvară și femeile, în vestimente întâia oară puse, îmi păreau de o tinerețe și de o frumusețe impertinentă, M'am trezit numărându-le: căreia i-a murit un frate, căreia bărbatul, logodnicul, acolo în noroiul unde carnea și arterele se amestecau laolaltă cu pământul. Toți au uitat, toate au uitat.

Acasă am închis în sertar scrisorile lui Octav. Făgăduela dată soldatului Ion Ion, nu mi-am ținut-o. Ai fi făcut altfel?... Spune, tu care nu 'n-drăznești să mă mustri... Dar îmi pleacă trenul cu bine!

Prietenul meu își înfășură blana scumpă, un chelner cu șervetul pe mână și cu spinarea încovo-

iată îl întovărăși slugarnic până la ușe. Un misit alergă după el, până la vagon, cu capul descoperit rugându-l ceva. O femeie zâmbi cu buzele roșii, cucerită de grațioasa înfățișare, puternică și mlădioasă, a fostului meu tovarăș de tranșee. Am rămas frământând, pe fața albă a mesei, boabe din miezul de pâine.

Erà numai un cinic? Èrà un înțelept?

FUGARUL

COBORAM cărarea printre alunii cu vergile argintate de brumă. Frunzele moarte se desprindeau la fiecare pas. Lunca se despoiasc în câteva nopți, iar copacii întindeau acum brațe înfrigate în ceață. Doar pinii întunecați înfruntau toamna, tăind între crengile albe și svelte ale mesteacănilor, umbre severe.

Eră un răsărit de soare mâhnit. Pe sub norii vineți, razele împungeau săgeți sfioase, care risipeau negurile departe, în vale, deasupra apelor.

Coboram pe gânduri, înviorat de aerul aspru al dimineții. Uitasem pușca pe umeri și câinele zadarnic scormoniă în alunișuri. Priveliștea care se desfăceă în ceața alburie, mă furase. Pe podul alb, peste Siret, un tren de marfă înaintă ca o omidă enormă și leneșă. La un canton un clopot sună muzical un semnal, iar ecoul metalic al toamnei îl prelungi îndelung deasupra miriștilor. Tristețea se răsfire pe câmpuri. Îmi coboră în suflet rece, ca un fior.

Eram gata să arunc țigara stinsă, când la spatele meu răsunară pași grăbiți. Am tresărit; mă soco-

team atât de singur în aceste ținuturi pustii! M'am întors scurt, cu mâna fără voie încleștată pe oțelele puștei. Dar drumețul dinapoia mea, se apropie stângaciu, învârtind între degete o țigară gălbue și bătoasă.

— Mă rugam pentru o țără de foc!

I-am întins cutia de chibrituri iar în timp cât se chinuia să aprindă cu degetele înghețate, i-am cercetat cu deamănuntul fața slabă, nerasă, ochii sticloși și înfundați în orbite; ochi rătăciți și bănuitori care-mi păreau totuș de undeva cunoscuți. Drumețul purta o haină verde și sdrențuită, odinioară tunică militărească, o pălărie roșită de ploaie, bocanci spărți, din cari spânzurau cârpe prăfuite. Aprinse, și înapoindu-mi cutia, îmi mulțumî cu privirea ocolită în lături, sfielnic.

Încercai să-l iscodesc:

— Ești din partea locului? îmi pari cunoscut și nu-mi amintesc de unde.

Omul își înfipse o clipă ochii în ochii mei și întorcând repede capul, se împotrivi.

— N'aveți de unde... Sunt străin, din sus, din ținutul Dorohoiului.

Glasul l-am recunoscut însă. Îmi amintii deodată. Fără să vreau am șoptit:

— Neculae Câmpanu!

Eram să adaug: „Dezertorul”.

Neculae Câmpanu scăpă țigara de spaimă. Privirea i se căscă înfricoșată. Își făcù de lucru căutând-o între ierburile ude de brumă. O căută prea

mult. Simțeam că acum nu mai îndrăzniă să-mi înfrunte privirea.

M'am apropiat cuprins de milă.

— Neculae să-ți dau niște tutun și chibrituri. Am niște coniac; de multe ori li-i fi ducând dorul. De mine să n'ai teamă...

Dezertorul își ridică genunchiul dintre ierburi și mă privi cu neîncredere. Între degete țigara jilavă, tremură. Poate pe sub gene, măsura într'acest timp potecile pe unde s'o rupă mai repede la fugă.

I-am descărcat din geantă tutunul și scăpărătoarea, și-o sticlută de coniac, și un pumn de merinde.

Neculae Câmpanu nu știă ce să creadă. Neașteptata mea dărnicie i se părù poate o cursă. Dar biruit, își adună lacom comoara, strecurând-o în buzunarele tunicii. Fața înăsprită, cu obrajii murdari și păroși, se îndulci deodată. Uitătura se îmblânzi, potolită.

— Să-ți dau și câțiva lei, Neculae.

Fugarul se împotrivi: — „La ce bun banul?”

I-am împins câteva hârtii, în silă...

Nerăbdător să-i aflu necazul, l-am îndemnat să coboare câțiva pași lângă izvor; acolo este o cioată, unde se poate stă de vorbă, fără grijă. Odată cu toamna, locurile rămân pustii, arar calcă picior de om.

Neculae se supuse. Trecù înaintea mea, deschizându-și drum printre crengile fragede de alun. Pășia repede. Îl simțiam cu auzul încordat cu ochii

străpungând îngrijorat adâncurile. Câinele, răsarit pe neașteptate din tufișuri, îl făcù să tresară. Dar îl recunoscù și se întoarse înduioșat către el, încercând să-l desmierde.

— Aista-i, Castor săracu!... Îmbătrânește și el...

Până s'ajungem, erau prieteni. Castor îi săria cu labelle pe piept, clătinându-și bucuros coada stufoasă.

— Când am plecat, erà numa' atâta, mă desluși Neculae, arătându-mi o palmă dela pământ.

Făcui socoteala: cinci ani. Păreà un veac.

— Când ai plecat erai om, Neculae. Uită-te. la tine acuma... Te așteaptă nevasta și copiii acasă. Când ai de gând să te cumițești?

Fugarul se așeză pe cioata putredă și nu-mi răspunse. Cu ochii în pământ, tăceà, scobind în țărână cruci cu vârful nuielii. Fața-i se întunecase din nou. Părù într'o clipă îmbătrânit și iarăși sălbatec.

Eram prea aspru. Știam că Neculae Câmpanu își făcuse datoria cu cinste în războiu, fusese rănit, zăcuse trei luni într'un spital. Erà oștean cuminte, când, pe neașteptate câteva luni înainte de eliberare, după ce-și ceruse zadarnic de două ori permisie, a dispărut din regiment fără urmă. Mai știam că acum doi ani dăduse târcoale satului, câțiva cărăuși îl zăriseră prin porumburi, iscodise doi copii cari păzeau vitele în coasta pădurii.

Apoi într'o bună noapte, când niște drumeți din cealaltă comună, se întorceau dela târg au găsit în

mijlocul șoselei, culcat la pământ și bătut până la sânge, plutonierul de jandarmi. A fost oarecare bucurie în tot satul. „Don' plutoner” se purtă crunt; zilele cât a zăcut în infirmierie, toate fețele s'au luminat, răzbunate. Se știà că asta-i isprava lui Neculae Câmpanu, care aveà cu jandarmul o socoteală veche. Ce fel de socoteală, n'am întrebat niciodată. Despre dezertor nu se mai auzi deatunci nici o vorbă. Îl credeam fugit, departe, în alt capăt al țării unde și-o fi găsit vreun rost. Și apoi mă gândeam la atâtea amnistii, care trebuiau să-i facă iertate demult, toată rătăcirile...

Deaceea întrebarea mea, când se întoarce acasă și când se cumințește, mi-se părea firească. Îl așteptă o femeie vrednică, voinică, doi copii vioi și o gospodărie de frunte. Socoteam că acest dor l-a adus din nou pe tărâmurile noastre.

Dar Neculae Câmpeanu tăcea. Cu vârful nuielii săpase înflorituri încurcate pe țărâna jilavă și părea adâncit cu totul într'această trudă copilărească. Poate își căută cuvintele. Poate ar fi vrut în acea clipă să-mi spună multe, să-și deschidă sufletul zăvorit, să-mi ceară un sfat, să se jăluie. Fața i se întunecă pământie. Încleștă dinții. Cu talpa șterse deodată toate ieroglifele zugrăvite pe țărână și se ridică să plece.

— De-acu' mă duc!

Îl întrebai: — unde? Cu mâna îmi arată roată depărtările și din umeri dădù cu nepăsare: — oriunde

— Bine Neculae! zic. Nevestei n'ai nimic de spus?

— N'am. Nici n'am muiere. Ea e-a jandarmului, cu el se culcă...

Neculae Câmpanu îmi întoarse spatele. Ridică sgribulit poteca printre aluni. Funigeii tremurau fire albe de mătase în vârful crengilor. Un vânt de ghiață se stârni din șesuri: Dimineața se posomorî cenușie.

DOI DASCĂLI

C

U vădită nemulțumire, oaspele meu își luă rămas bun.

Învățătorul cel tânăr se depărtă spre porțița grădinii, cu pălăria trasă pe ochi, pășind îndesat pe potecă și retezând furios, cu varga albă, vârful înspicat al ierbei.

Nu ne înțelegeam. Două ceasuri îmi vorbise despre toate tainele politicei, despre partidele cele noi, despre „moartea oligarhiei”, despre incapacitatea vechilor alcătuiri politice.

Dela masa mea de sub nuc, îl priveam acum corborînd cărarea, posomorît. Voinic bărbat! Fruntea cam îngustă, cam nepotrivită redingota pe care o îmbracă la zile mari; mănușile de Duminecă, cu degetele unsuroase, cam nelalocul lor par în mâinile uriașe, clădite să răstoarne un bivoliț dintr’o lovitură. Dar astea’s amănunte peste care se poate trece ușor. Învățătorul nostru a prins nota vremii, o s’ajungă repede și sus. Repede mai ales.

O viespe cu trupul subțire și inelat dădù cu îndărătnicie târcoale perelor de pe masă și-mi schimbă firul gândurilor. Îmi întorsei ochii spre livadă

spre șirul perilor încărcăți de rod, spre stupii rânduți în fund, lângă straturile cu flori bogate în miere și parfum.

Între frunzele crestate și coclite de stropeală, butucii din spatele nukului își aureau strugurii brumați și grei, pârguiți de timpuriu... Soarele se înclină. Grădina se coceă în zumzetul albinelor; din pământul proaspăt stropit, din roadele sătule de seva dulce, din răzoarele cu multicolore flori, se înălță un răsuflăt cald, bucolic; de belșug și nesfârșită tihnă.

Și fără vrere, gândurile mi-au fugit îndărăt, dela oaspetele meu care coboră furios către sat, la dascălul cel vechiu, odihnit de mult în pacea cea veșnică. La moșneagul după ale cărui sfaturi, bătrânii mei și ai altora, și bătrânii tuturor caselor, dimprejur, au sădit în preajma caselor, livezile astăzi cu roadele pârguite. Eră umil și departe de a purta capul dârz, ca urmașul său de acum. Eră cu umerii încovoiați, cu o haină săracă pe care o țineam minte din vremuri imemorabile; iar în zilele de sărbătoare, nu l'am văzut învestmântat niciodată cu redingotă de cioclu și nici cu mănuși stângace. Despre tainele politice habar n'avea. Broșuri de propagandă nu-i tixeau rafturile dulapului de cărți. Nu împărția școlarilor nici celor rumâni, cari mai știau să deslege o slovă; decât cărți cu sfaturi gospodărești, cu istorisiri bătrâne, cu minuni din alte ținuturi.

Nu cred să fi visat vreodată chiar în cele mai îndrăznețe ceasuri — când fiecărui om îi tresar în cap gânduri bune — năluca să alerge după vreun scaun de deputat. Din puțina carte ce învățase și învăța pe alții la rândul lui, înțelesese că nu-i mai mare cumințenie pe lume, decât aceea să te astâmperi în locul ce ți-se cuvine.

În satul nostru s'a trudit așa dar, ca o neobosită și harnică furnică, mai mult de un sfert de veac. Tăpșanurile sterpe din jurul caselor, și-au deschis, după îndemnurile lui, brazde fecunde. Casele s'au înconjurat de umbrele pomilor cu rod. Toată valea s'a luminat de livezi înflorite, albinele grele de mierea suptă și cu picioarele încărcate de polen, se întorc seara din îndepărtate fânețe, iar satul întreg pare atunci un stup, forfotind de vieață și vrednicie.

Poate bătrânul dascăl și-a înțeles greșit menirea. Poate va fi trebuit să lase copiii să colinde zăvoaiele și dânsul să împartă broșuri de propagandă; să facă repetiții parlamentare în bătătura cârciumii, să pregătească „biruința democrației”. Știu eu? Învățătorul cel tânăr, care i-a aruncat toate cărțile lui cuminți și domole, la pod, pentru a rânduî în rafturi colecții de discursuri, nu-mi pomenește de el, decât cu un adânc dispreț. Eră un om prea vechiu. Născut să moară rob.

E drept. Însă în grădina din fața școlii, cu straturi de mirositoare rozete și garoafe altădată, a năpădit astăzi pălămida. Vița sălbatecă s'au uscat înșirată

pe sforile rupte. Cuibul cenușiu al rândunelelor e sfărâmat sub streșină, de praștiile școlarilor. Iar lângă treptele de piatră, o *floarea-soarelui* singuratecă și gigantă, crescută la întâmplare, își înclină trist fruntea, în ceasul asfințitului.

BALUL

INAINTE de a ajunge la pod, ploaia s'a potolit. Soarele spărgă norii de sgură: în spre apus se luminară bucăți de cer, albastre și adânci. Dar în sulițele de raze, ultimele picături se cerneau încă, mărunte și fine ca o pulbere.

Moșneagul opri caii la pas. Pe șoseaua jilavă, sub bolta plopilor din care vântul scutură stropi, copitele răsunară sonor. De o parte și de alta, pe pajiștea udă, soarele scăpătat printre copaci așterneă ostroave aurite de lumină. Șesurile surădeau înfrăgezite după ploaie. Deasupra apelor se risipeau negurile.

Tovarășul meu se întoarce și arătându-mi sălciile pletoase și mestecăanii de pe țărm, — umbre topite în ceața de toamnă prea timpurie — îmi împărtăși gândul:

— Se duce vara, boierule!

M'am ferit să răspund. Doream tăcerea. Asfințitul acestui sfârșit de vară spălat de un ropot de ploaie, cu zărilor cuprinse de neguri și cu ecouri noi, coboră deasupra câmpurilor coapte o întristare elegiacă. Nu îndrăzneam s'o turbur. Dar bă-

trânul nu se dădù bătut. Îmi cerù mai întâi să scape un foc pentru țigară apoi pornit pe vorbă, se răsucì iarăși către mine:

— S’au muiet caili. Trebuie să mânăm la fecioru-meu, judecătorul. Avem mâncare și odihnă bună... Și-mi văd și nepoatele.

Gândul nu mă încântă de loc. Judecătorul îmi eră veche cunoștință. În satul acela cu câteva băi sărate, cu două-trei vile sărăcăcioase, cu un Cazino de scânduri și cu mosafiri adunați pe vară din sărăcimea pretențioasă a orașelor moldovenești, eră poate personajul cel mai însemnat. Aveà însă domnul judecător o nevestă vestit de cârtitoare în tot ținutul, și două fete subțiri, clorotice și urâte, cu bubulițe roșii pe frunte, ființe aduse la țară dela marginea unui târgușor. Se văitau de plictiseală, de lipsa unui cinematograf, de întârzierea cu care factorul aduce gazetele, odată la două zile. Ospitalitatea lor nu mă ademenià. Însemnă o seară pierdută în jurul unei mese, îmbelșugate, e drept, dar obligat să ascult toate bârfelile ce fierb până la două poște împrejur. Iar domnișoarele Virginia și Jeny, aveau să mă descoase lacome, până târziu, cerându-mi amănunte despre actorii și actrițele Capitalei, despre oamenii pe cari i-am cunoscut odinioară, și al căror nume îl cetesc acum tipărit în ziare cu o venerație provincială. Deaceea am încercat să schimb gândul moșneagului care ținea morțiș să mă ducă la fiul și nepoatele intrate în rândul „boierilor”.

N'am izbutit. Odată cu înserarea, am urcat deci printre vilele cu acoperișul de țiglă roșie, până sus la casa domnului judecător. La sunetele clopoțelilor, capete curioase de femei, se iviră după perdele. Câțiva *viligiaturişti* care se plimbau în mijlocul drumului, își strigară îngrijorați copiii să ferească din calea docarului. O doamnă își șterse furios, cu mâneca, stropii de noroiu înfloriți pe capotul lilă.

Acasă la judecător am găsit o adevărată revoluție. Miros de benzină, servitoarea alergând pe scări cu două perechi de pantofi albi în mână, nepoatele moșneagului cu părul prins în fluturi de hârtie. Ne-a deslușit într'o clipă, din prag, domnișoara cea mare.

— E balul de închiderea sezonului... Vine și lume dela mănăstire! A sosit un otomobil cu ofițeri dela Piatra.

Judecătorul m'a luat în primire, m'a îndreptat într'un iatac cu miros de mere, șerbet și flori uscate. Mi-a adus singur apă, săpun și prosop.

— Cucoanele și servitoarea sunt prea ocupate cu „pregătirile”...

De treabă om, feciorul moșneagului. A învățat școală cu multe necazuri luptând mai greu decât cu sărăcia, cu o minte greoaie și îndărătnică. La sfârșit, tot a biruit. De douăzeci de ani împarte dreptatea în neînsemnate orășele și sate ale Moldovei, purtând după el, la fiecare mutare, o gospodărie din ce în ce mai încărcată, înfiripată cu

dureroase economii, pentru zestrea celor două fete, care se apropie acum de vremea măritişului. De treabă om. Primitor, vesel, deschis la un pahar de vin, dar prea mult supus nevestei cu gusturi şi gură de târgovaţă mărginaşe. Aşa încât nu-i de mirare, că îl găsii cuprins şi pe dânsul, de frigurile celor din casă. M'a lăsat singur şi s'a repezit să-şi pună gulerul nou, redingota şi să-şi pregătească mânuşile proaspăt albite de benzină.

Am luat masa în fugă; domnişoarele gustând nervos din vârful furculiţei, doamna respirând greu în corsetul care-i sugrumă pieptii îmbelşugaţi. Moşneagul întrebă între două mâncări, dacă poate şi el să privească din uşa balului cum îi „joacă” nepoatele. Doamna se întunecă o clipă. Pentru două fete gata de măritiş, un bunic cu iţari şi suman nu prea face o reclamă aleasă. Dar judecătorul îl îndemnă să „se ferchezuească o leacă şi să grăbească, bucuros”. Cât despre mine nici vorbă, — măcar o jumătate de oră, trebuia să-mi întovărăşesc gazda.

Iată dar cum, pe negândite, am căscat aseară la una din acele sinistre petreceri, cu miros de praf şi sudoare, cu vuiet răguşit de orchestră şi cu perechi învârtindu-se până la ameţeală pe parchetul presărat cu ceară. Balul a fost într'adevăr la înălţimea celor făgăduite în program. Țiganiile neobosiţi au scârţâit pe strune cu cea mai lăudabilă însufleţire. Ofiţerii sosiţi în automobil, pudraţi şi strânşi în uniforme noi, au dansat cu o graţie

nepotolită. Perechile: femei cu vopsea muiată de căldură și cavalerii cu bățaturile chinuite în ghetе noi, au parcurs kilometri nenumărați, învârtindu-se în jurul scaunelor, de unde mamele cu brațele încrucișate în poală sau agitându-și evantaiurile demodate, priviau cu admirație nesfârșită, cuceririle odraslelor.

Da, balul a întrecut făgăduelile! Nevoiașii funcționărași de provincie care au petrecut o lună sub brazii severi din dosul cazino-ului, tocându-și economiile până la ultimul franc, vor duce cu ei o frumoasă amintire. Femeile cu buzele mușcate de carmin și cu ochii adânciți de kohl, au uitat o clipă slugile, economiile dela coș, copiii cari scâncesc acasă, au gustat cu nesaț o noapte măcar, din fericirea atât de invidiată a celor despre care în cărțile adolescenței, au cetit că-și risipesc viața numai în trândăvie, dans și iubire. Praful ridicat până în tavan, mirosul greu de parfumuri ieftine, de ghetе și de sudoare; exasperantele valsuri chinuite de lăutari, bățaturile strivite și toaletele pătate de mâini murdare și ude de nădușeală, au încheiat cu o ultimă apoteoză, vacanța celor ce mâine se vor întoarce la biurourile cu condici, la copii cari rup pantaloni, la socotelile coșului de dimineață, la toate măruntele mizerii, o clipă sburate din mintea tuturor.

Da, balul a fost neîntrecut. Fecioarele cu bulițe roșii pe tâmples, tineri cu gulerul muiat de sudoare, s'au învârtit fără odihnă. Femei cu sânul

prea rotund și cu picioarele zidite pentru a susține formidabile edificii, au parodiat la pieptul tinerilor cu mâneci prea scurte și stângace, dansurile cele mai noi: tango, foxtrot și toată imbecila coreografie a negrilor din Caraibe și Hawai.

A fost aleasă târziu și o regină a balului: o fată de preot, timidă și speriată cu ochi rotunzi de antilopă fricoasă, cu părul sălbatec, adunat cu greu într'o pieptănătură stranie, cu sânii îndrăzneți și vioi sub dantela transparentă. O, biata regină a balului! Cu ce emoție se va fi strecurat dimineața sub cearceaf, cât va fi chinuit-o insomnia celei dintâi victorii femeiești, săracă și ridicolă, dar divină; și cât de curând sânii se vor topi, ochii își vor stinge luminile în cearcăne, mijlocul fraged va curge greoiu și sluit. Ce trist; a mort și zădarnice amintiri vor mirosi florile din astă noapte, uscate într'o cutie cu panglici, scrisori și fotografii decolorate; atunci când bărbatul care sforăie, va dormi cu mâinile noduroase sub cap...

Înnăbușit de praf, de fum, de sudoare, am ieșit afară, la aer. Luna coborà rece peste vârfurile brazilor negri. Din pădure curgea un val de aer, proaspăt și parfumat de rășină, ca un balsam. Vântul desmierdă trandafirii. Între pietre, izvorul clipotia. O stea se desprinsese și picură în albastrul nopții. Ce noapte pură!...

Ce tăcere dincolo de zidul molizilor!

M'am strecurat pe o cărare spre casă. În urma mea, rezemat de ușor, moșneagul privia încă ne-

sățios, înăuntru, la cele două nepoate cu urechile anemice și cu bubulițe roșii pe obraz, care fără odihnă, foxtrotau cu o gravitate savantă și tristă. Căci tristă era petrecerea lor, ca aceea a micilor cățeluși de circ supuși grelelor cazne.

I O N

F

AȚA bătrânei se chinui dureros într'un spasm de plâns mut, fără lacrimi. Ochii priveau înspăimântați telegrama murdară, îmi cerșeau o nădejde și rostogolindu-se zadarnic în orbitele uscate, nu puteau storce izvorul de lacrimi ușurătoare. Bătrâna nu mai știă să plângă.

I-am măsurat ceasurile. Până la prânz aveam încă timp să prindem trenul, peste noapte să ajungem la Iași.

Acolo aveam cunoștințe vechi, prieteni; în casa de sănătate unde a fost dus feciorul cu mintea răătăcită, va căpătă altă îngrijire. Cu voia Domnului se va îndreptă. Minunile nu mai sunt rare astăzi.

Mințeam cu seninătate și bătrâna îmi sorbiă cuvintele. Nădejdea încolția iarăși sfioasă.

Dar mințeam. Știam că bolnavul nu va mai găsi alt sfârșit decât în cămașa de forță, ori paralizat, ori pe masa de disecție. Cu o înspăimântătoare precizie, cartea explică amănunțit, cum nebunia trebuie să macine fără cruțare, ultimele sclipiri ale cugetului.

Prietenul meu, feciorul bătrânei, pășise definitiv în altă lume, cu demoni și dumnezei necunoscuți nouă, de unde nu mai e întoarcere.

Amăgit însă de propriile născociri, am hotărît s'o întovărăşesc până la ospiciul unde nebunii îşi distribue între ei, ziua împărăţiei inexistente, iar noaptea îşi urlă în celule, spaima. Abia în drum, când coboram spre gară şoseaua printre copacii cu frunzele de ocru şi de sânge, m'a cuprins dureros întristarea. Bătrâna tăcea cu scheletul braţelor încrucişate pe piept, cu ochii ţintiţi în gol. Deasupra miriştilor aspre şi decolorate, unde flori violete tremurau înfiorate de vânt, nori grabnici îşi târau umbra. Pădurile arse de bruma toamnei zăvoriau orizontul cu porţi de aramă. Din prundurile Moldovei cutreeră o suflare îngheţată şi umedă.

De atâtea ori făcusem împreună drumul acesta, la sfârşitul vacanţelor de odinioară! Eu coboram poate posomorît şoseaua până la halta de cărămizi roşii, de unde trenul ne purta spre tumultoasa Capitală.

Poate întorceam ades privirea întristată îndărăt, spre ogoarele de porumb, revărsate în coasta dealurilor, spre luncile desfrunzite, spre apele răsfirate între sălcii şi plopî.

Dar tovarăşul meu privia ţintă înainte, respiră uşurat până în adâncul plămânilor, croia planuri înfrigurate şi nerăbdătoare. Oraşul îl hipnotiză. Plecă cuceritor ca un amant şi ca un vrăjmaş. În vagonul sărac de clasa treia, la lumina murdară, a lămpii cu ulei, pe banca galbenă de lemn, între cismele unui jandarm care sforăia tiranic şi caf-tanele negustorilor jidovi cari şoptiau în jargon,

neobosit tovarășul meu clădià atunci edificii ametoitoare și fragile. Așemeni căutătorilor de aur, aventurați spre ținuturi cu prodigioase filoane, nu cunoștea nici un hotar realității. Cu un optimism de țaran dârș, cerea vieții să nu-i refuze nimic. O dorià înșet, și, târziu biruită, viața părea că începe a i se supune.

Seara, când întâmplarea ne încrucișă uneori în labirintul Capitalei, îmi strângea brațul înfrigurat, târându-mă spre străzile inundate de lumina crudă a becurilor, unde mulțimea se revărsă peste trotoarele prea înguste.

Ochii se aprindeau de scânteieri halucinante.

Echipagiile cu resorturi elastice, automobilele cu lentilele farurilor orbitoare, limuzinele capitate, în care după geamul de cristal zâmbiau cu buze înfrăgezite de carmin, femeile; procesiunea aceasta a biruitorilor, îl ameția ca o băutură puternică.

Istovit după douășprezece ceasuri de muncă deasupra tomurilor cu știința aridă, coborà din mansarda săracă, pentru a-și pompa din spectacolul acesta crepuscular, o energie întinerită. Surâșul ademenitor al femeilor îl șfichiuià. Morga atotputernicilor îl indigna ca o provocare directă. În fiecare amurg se întorcea oțelit, ca după o baie răcoritoare de ură și de dorință.

Da, vieța părea că i se supune, în sfârșit, îmblânzită. Căci la ultima întâlnire, strâns în hainele tăiate după cel mai nou model, înfrăgezit la figură

ca un adolescent, mi-a privit compătimator sărmanul pardesiu punctat de stropi. Eră fericit. Biruiă. Porți noi se deschideau înainte-i. Iar, pe când eu cu nebuniile celei dintâi tinereți potolite, mă resemnam orizontului cenușiu în care îmi târîi astăzi larva — feciorul văduvei cuceriă sgomotos toate înălțimile. Știri vagi și fugare, aruncate pe un colț de scrisoare mă țineau în curent uneori. Nu mai aveà timp să urce în satul sărăciei noastre. Din depărtare, ca unui prieten docil și obscur, rămas în urmă, simțîa doar din când în când nevoia să-mi împărtășească nădejdlile. Apoi tăcù. Bătrâna nu-mi mai aduse nici o scrisoare, a cărei lectură s'o asculte cu evlavie. Feciorul uită. Eră puternic. Dar singur.

În această singurătate l-a găsit nebunia, sorbită cine știe când, pe buzele unei femei de o noapte. Telegrama precizà dureros. Nu mai eră de așteptat decât un sfârșit apropiat și dorit.

Am intrat pe poarta ospiciului cu acoperișuri roșii și cu alee de salcâmi desfrunziți, în dimineata aceea plină de soare, caldă, cu miresme jilave de fân și brazde, ca un început de primăvară. Nebunii se plimbau în halaturi albe. Pășiau cumiști pe cărările, unde trosniau frunze uscate. Cerul albastru, aerul cristalin, le strecură în ochi o lumină de convalescență.

Paznicul ne-a dus pe alei întortochiate, până la pavilionul din fund, la cei condamnați pentru totdeauna. Priviri sticloase ne săgetau printre gratii.

Dintr'un subsol răsună o melodie monotonă. Țipete înnăbușite muriau pe culuoarele glaciale. Bătrâna se cutremură scuturată de un fior. Paznicul râse:

— Aci sunt regii!

„Regii” urlau în celule și în cămăși de forță.

Ușa unei cămări scârțâi.

— Aci.

Bolnavul în halatul alb, cu spatele întors, călare pe un scaun de scânduri, strângea frâne imagine. Ocolind pe lângă perete, i-am ieșit în față. Bătrâna îngenunchiă, strângându-i mâinile:

— Ioane, Ioane!!

Dar nebunul întoarse ochii goi, nepăsători, își șterse cu mâneca șuvițele cleioase, care-i atârnavă la colțul buzelor, și mână mai departe frânele-i invizibile.

În genunchi, bătrâna îl privi, obrazul tăiat de încrețituri mărunte se chină iarăș de plâns. Stoarsă din adâncuri, o lacrămă mică, neputincioasă, se rostogoli în bărbia aspră.

Nebunul râse. Dădă din umeri.

Se întoarse să avânte mai departe, în spații nevăzute, vehiculul închipuit.

Și acum știu de ce mi-am amintit deodată, din mitologia pe care o buchiseam odinioară împreună; gravura unde carul lui Phaeton, fiul prea îndrăzneț al Soarelui și al Clymenei, cădea trăsniț de mânia lui Jupiter.

ZAIR

Î

NTÂAMPLAREA se deslănțuise sub ochii noștri, repede și crud.

Ne aflam în fața obstacolului hotărîtor: parapetul înalt, șanțul cu apă, și imediat, înainte de reculegere și de ritmarea elastică a fugei, cele două bare distanțate, ascunse după gardul de nuele.

Găetan III, ținuse ca întotdeauna fruntea. Eră ca întotdeauna o încântare pentru ochi. O palpitare pentru inimi. O amețală care crispă mâinile, făcea să tremure buzele de jos, ridică mulțimea în vârful degetelor și scotea, după fiecare salt arcuit, din piepturile cu respirația întretăiată, un scâncet de ușurare și de admirație. Cinci mii de oameni, participau bolnav și spasmodic, la întrecerea care pentru calul favorit, însemnă numai o joacă într'o carieră necunoscând încă înfrângerea.

Am văzut calul sosind proiectil în galopul svâcnit, încordându-și resorturile de oțel ale mușchilor fini, țâșnind aerian, prelung și curb, ca o splendidă vietate eliberată de legile gravitației. O atingere, imperceptibila șovăială de reculegere, pe urmă din nou, scurta cadență a galopului și al doilea salt. Ni s'a părut că auzim osul troznind. Un strigăt de du-

reroasă nedumerire; de spaimă și de așteptare brutal amăgită, umplù câmpul, rupse rândurile într'o mișuneală de furnicar în panică, peste care ai fi presărat piper negru.

Ceilalți cai ajunseră în grup, săgetând fulger peste obstacole, în icneala surdă a copitelor și în zumzetul șeilor cu pielea nouă.

Găetan III, cercă să se ridice, o clipă fu sus, scuturând piciorul frânt, moale și cu pielea spartă de osul alb; se prăbuși în genunchi și se culcă pe coastă, cu ochi dureroși, neînțelegând ceeace pentru el nu aveà înțelegere.

Restul alergării nu mai înfățișă interes pentru nimeni. Caii goniau pentru ei. Toată mulțimea le întorcea spatele, erà aci, invadând barierele: femeile ascunzându-și privirea și vrând totuși nerăbdătoare să afle, bărbații cu încruntarea severă a sprincenelor și cu dinții încleștați, să-și domine cutremurul.

Stăpânul calului, om ușcățiv, înalt și cu nu știu ce înfățișare, el însuși, de cal de curse, își făcù loc anevoie, alături de medicul scurt, grăsun, asudat și cu mișcările paralizate de tocul și de curelele unui binoclu enorm. Cu mâna înmănușată, desmierdă cu alinătoare îmbărbătare gâtul cu reflexe metalice, botul umed, ochii cu privirea umană. Calul necheză ușor. Părù că cere ajutor și imploră iertare. Medicul, cu un genunchiu în pământ, pipăi osul sfărâmat, tendoanele sfâșiate — examen de altfel inutil, fiindcă pentru cel din urmă nepriceput nu

mai încăpea îndoială. Se înălță, scuturându-și praful de pe genunchi și făcù semnul de condamnare.

Atunci, am văzut omul de seacă și glacială corectitudine, uitând pentru o clipă mulțimea curioasă a privitorilor. Plecându-se să-și apropie obrazul uscat de botul și de ochii calului celui mai drag din grajdul celebru, culcându-i încet capul în iarba scurtă și cu o hotărîre bruscă, scoțându-și revolverul din buzunarul dela spate, lipi jucăria neagră de urechea calului și descărcă unul după altul, două gloanțe.

Găetan III mai cercă să ridice fruntea osoasă, cu ochii lărgiți de spaimă. Sbaterea fu scurtă. Trupul stătù din tremur, capul se rostogoli moale, în globul ochilor năvăli încețoșarea opacă și Găetan III trecù din viață. Femeile țipară ascuțit. Bărbații priviră ceva nevăzut, cu asprime, în gol.

Omul își puse la loc revolverul, cu încetineala calmului comandat până la ultima margine, aprinse o țigare, preocupat să-și supravegheze tremurul mâinei. Și într'adevăr, mâna nu tremură, dar omul uită să sufle în flacărea chibritului ori să-l arunce, și focul îi arse vârful degetelor, prin pielea mănusei.

Prietenul îmi strânse brațul, cu unghiile înfipite până la carne, prin mâneca hainei.

— Cum îl înțeleg! rosti surd. Și cum semănă privirea calului, exact cu privirea lui Zair...

— Care Zair? am întrebat, crezând că e vorba de alt cal de curse și de un sfârșit identic.

Prietenul poate nu auzise. Sau poate nu găsiă locul potrivit să mă lămurească. Îmi părû îndată, cu totul departe de amintirea acestei întâmplări, de mine necunoscută. Salută două doamne, în cele mai distinse toalete de sezon. Pe urmă, o altă femeie, singură, întorcând după el o mutră delicioasă și alintată, de minusculă păpușă fără nici un gând statornic în capul ușuratec de scatiu. Și apoi alte grupuri, bărbați, dar mai cu seamă femei, toate lăsând să întârzie asupra lui, privirile acelea lungi și furișe, sau altele drepte și provocătoare, cu care întâmpină întotdeauna oamenii enigmatice și încă tineri, rămânând nepăsători la toate invitările lor și tratându-le cu acea îngăduitoare ironie, cuvenită unor exemplare umane, fără logică, fără gravitate și fără un dram de cuget sub frivolele pălării.

Căci un astfel de om, de o distanță și batjocuri-toare curtenie, a fost și a rămas prietenul nostru. Multă vreme, în anii trecuți ai tinereții, am socotit această răceală voită, drept o savantă și totuși elementară tactică masculină. Ne spuneam că nu face alt decât să dea ascultare acelei definiții care a asemuit femeia cu o umbră: de alerga după ea, fuge de tine, de fugi de ea, aleargă după tine. Prietenul nostru, nu alerga după nici o femeie — iar pentru aceasta, îndelungi ani îl pizmuiseam, ca unii care nu ne arătasem vrednici de un asemenea vicleșug tactic. Numai târziu, când iernile i-au nins deabinelea tâmpile fără să-i cunoaștem vreo romanță sentimentală oricât de banală și fără să-l vedem lune-

când în ispita care ne-a făcut rând pe rând, capete de familie, cu varii și grave răspunderi și mai ales cu prea crâncenele ispășiri ale rătăcirii de-o clipă, am înțeles că prietenul nostru, fusese un înțelept iar nu un prea îndemânat cuceritor. Pricini mai adânci și desigur tainice, îl învățaseră să nu prețuiască îngerul căzut pe pământ și cântat de poeți siropoși, altfel decât se cuvin niște iresponsabile și capricioase animale de lux și de agrement. El avea pentru toate, indiferent de vârstă și de frumusețe, un exces de politețe, de amabile și ironice rezerve, cum se obișnuiește între dușmanii care-au suspendat ostilitățile într'un armistițiu ce poate sfârși dintr'un moment în altul. Și fiindcă le întorcea spatele, toate alergau și acum după el. Ceeace pentru noi, muritori de rând, nefericiți în obscure și nespovedite mizerii sentimentale, a rămas întotdeauna prilej de umilință, după cum fusese mai înainte, de acră invidie.

Acum, întorcându-ne pe sub teii Șoselei, admiram încă odată, amândoi, magica transfigurare pe care o pune amurgul cu raze oblice, pe toate figurile fără nume ale mulțimei.

S'ar fi spus că nu eră acelaș norod, urât și trivial al străzilor. Își lăsase hâzănia sub zidurile orașului, ca niște cenușii vestminte de rând. Sub umbra deasă a copacilor bolțiți, circulau cu alt pas și cu o fără de grijă festivă. Automobilele defilau rapid, cu fluturări de eșarfe multicolore. În trapul țăcănit al trăsurilor, treceau legănite pe arcuri, perechi

vorbind despre altceva (se cunoaștea din privirea prelungă și din gesturile desmierdând aerul) decât despre grijiile și bucuriile lor vulgare, la care vor reveni iremediabil, îndată ce vor intra în inima orașului, începând dela Capul Podului, înainte.

Revărsarea cea mare puhoiă dela Curse.

Cu oarecare mândrie, că pot atribui semenilor un simțimânt desinteresat și înalt, am crezut că citesc pe toate aceste chipuri, semnul unei nehotărâte tristeți, după întâmplarea cea crudă la care fuseseră martori. Am spus-o aceasta, însoțind-o de nu știu ce laude înflăcărate, pentru omul modern care iubește animalele cu atât mai mult cu cât mașinismul veacului nostru îl dispensează de folosința zilnică a sclavilor fără glas.

Prietenul se întoarce zâmbind:

— Așa dar, crezi că a jucă la curse sau a crește un cățel împanglicat de salon, un motan trândav ori un papagal chel care te asurzește cu aceleași fraze repetate idiot, e dovada celei mai generoase iubiri de animale? Mie mi se pare că înseamnă numai un fel ipocrit al omului, de a-și afirma încăodată tirania. Observă, că pacostea aceasta e specialitatea femeilor fără copii și a fetelor bătrâne. Fiindcă nu pot chinui pe nimeni, cad cu catastrofa iubirii lor asupra unor biete dobitoace, pe care le depravează, le cocollesc și le transformă în desgustătoare jigodii degenerate. În iubirea adevărată de animale, se află ceva mai grav, aproape mistic, așa cum știau și mai știu încă să pună primitivii.

— Ciudată iubire, am întrerupt, împins de demonul contradicției. Ciudată iubire a primitivilor!... De-o pildă, destinul faimosului bou Apis. Dacă nu mă înșel, când preoții Egiptului socoteau că a sosit momentul onorurilor supreme cuvenite acestui bou-Dumnezeu, îl înnecau în apele Nilului. E adevărat, cu toată pompa de circumstanță și într'un extaz plin de smerenie. Însă boul, cu toată dumnezeirea lui, rămâne pentru totdeauna un biet bou înneecat.

Prietenul nu se dădă bătut:

— Iubirea nu exclude moartea. A da moartea celui pe care îl iubești, e adesea o dovadă ultimă. Să trecem peste extazul religios, ritualuri primitive și alte amănunte care complică povestea noastră. Să ne întoarcem la omul de adineaori. Acela nu-și iubiă calul?... Ai văzut, cum nici n'a tresărit când și-a ars degetele cu flacăra chibritului? L'am înțeles și i-ași fi scuturat mâna ca unui frate în nenorocire, dacă n'ași fi văzut câtă oroare are de spectacol. L'am înțeles, fiindcă toată întâmplarea mi-a amintit moartea lui Zair... Să stăm și să-ți povestesc.

Ne-am oprit pe o bancă singuratică.

Prietenul nu vorbi decât târziu. Și îmi părù că nu vorbește decât pentru el singur, să se elibereze:

— Povestea lui Zair este povestea mea. N'am spus-o niciodată. Dacă se cere spovedită e semn că am îmbătrânit. Tinerețea fabrică amintiri pentru bătrânețe. Iar bătrânețea, începe din clipa când alergi milog după un semen care să-ți asculte suve-

nirurile tale, chiar dacă nu mai au nici un interes pentru nimeni. Tu ești cea dintâi victimă. Nu protestă. Am o singură scuză. Ai să afli acum, răspuns la întrebările care cincisprezece ani, au căutat să iscodească de ce am trecut singur prin viață și de ce mă întorc și acuma singur, într'o casă pustie și fără căldură, unde îmi țiue tăcerea ursuză în urechi.

Iată!

Zair mi-a fost cea dintâi bucurie. Cea dintâi pasiune.

Eră un cal cu ochii catifelați și cu picioare nervoase de căprior. Darul bătrânilor mei, după nu știu ce izbândă neînsemnată la examene. Împlineam șaisprezece ani. Vieța îmi apărea înainte hohotitoare de lumină, cum sunt acele dimineți de Maiu care se deschid peste pământ ca o mare fericire. În cea dintâi zi de vacanță, mi se părea că nu mai ajung dela gară acasă, unde mă așteptau toate alintările și toate nebuniile.

Eram un copil târziu și unic, într'o căsătorie patriarhală, departe de oraș, la o gospodărie de modă veche, cu un cerdac bătrân deasupra Siretului, printre oameni simpli, dezarmați, și buni. O lume care astăzi a dispărut, cum se șterge tot ceea ce n'a înțeles semnul timpurilor. Ai mei luptau cu greutate despre care n'aveam habar și care în egoismul tinereții, nu m'ar fi turburat chiar dacă le-aș fi cunoscut. Ipotece crude, dobânzi și ani de grindină, tembelism, prea mulți argați și nădejdea unui mi-

racol; care să umple hambarele, să duduie morile și să șteargă magic, datoriile catastifelor. Auziam vag despre acestea și mi se păreau îngrijorări îndepărtate, ale unor oameni din altă planetă.

Când am coborât din cerdacul cu viță, în întâia dimineată și am văzut calul înșeuat, am priceput fără să-mi fi spus nimeni. Am ghicit după privirea înduioșată a mamei ieșită în prag să-și caute de lucru; după zâmbetul tatei lăsând la o parte ceașca de cafea neagră, după râsul pe sub mustață al argatului care așteptă ținând calul de frâu. M'am repezit să-i îmbrățișez pe toți — și pe Moș Pintilie cu barba țepoasă și calul cu botul umed.

— Îl cheamă Zair, — mi-a spus tata cu simplitate, — și e din neamul arab, dela Baia.

— Fii cu băgare de seamă! s'a îngrijorat mama. E încă în mintea ta, abia s'a învățat de câteva zile să rabde șeaua.

— Hehe! Chiar de-ar fi el mai amarnic decât Duțipal și-o găsit stăpânul în conaș! grăi Moș Pintilie, care în ceasurile libere se îndeletnicea cu silabisirea Alexandriei, socotindu-mă un vrednic urmaș al lui Alexandru cel mare, Macedoneanul.

Sfaturile și cuvintele cu gând de laudă, mi-au trecut pe lângă urechi, fără să le înțeleg sensul. Eram ca în amețeala unui vis. Am sărit în șea și am svâcnit pe poartă, dus mai mult de mânia calului decât de vrerea mea. În urmă a rămas țipătul mamei și minunarea argatului cu mâna la gură.

Într'un ceas am fost prieteni. Și așa am rămas. După goană, peste câmpuri și în umbrele luncilor, poposeam într'un ungher de nimeni știut. Îl lăsam liber, iar eu culcat cu urechea la pământ, ascultam în iarba mărunță respirația planetei. Sau cu fața în sus, priveam lunecarea ireală a norilor subțiri și albi, pe mătasea albastră a cerului. Ronțăitul calului, eră prietenos și bun, aproape, ca o prezență fidelă, mai scumpă ca a unui frate cu graiu omenesc. Mă simțeam împins ușor cu botul umed. Zair, nerăbdător, îmi dădea ghes: — Haide! Destul... Vrei să ne apuce noaptea aici?

Și goana la întoarcere eră nebunească, peste șanțuri și peste trunchiuri de copac răsturnate, pe care și eu și Zair, le căutam în aceeași mută înțelegere.

Altă dată, ne opream în lunca Siretului. Acolo, unde umbra sălciilor se balansă deasupra apelor și unde sborul pasărilor de sus se putea urmări în cerul din apă. Intram amândoi la adânc. Iar după baie, Zair cuprins de o voioșie copilărească, se rostogoliă în nisip, tăvălindu-se pe spate, agitându-și picioarele subțiri ca o gănganie uriașă, necheză, strănută, svâcniă din copite și fugiă singur, fără șea și frâu, peste lanuri, până ce nu mai auzeam cu urechea lipită la pământ, cadența galopului. Se întorcea târziu, viclean, cu ocoluri lungi, ca un copil ghiduș, pășind tiptil într'un joc de-a va-ți ascunsele. Cred că aveă humor; mi se părea câteodată în ochii umezi și catifelăți, că văd ca o lumină de răsomenesc.

Așa a trecut o vacanță și a doua. Plecarea toamna, era tristă. Cu panerul în trăsură. Câinele care privește întrebător... Nechezatul lui Zair, din grajd... Scrâșnetul porții trântite și drumul sonor, prin pădure...

În a treia vacanță, Zair mi-a fost și complicele unui început de dragoste. O fetișcană cu sărutul acriu, ca fructele crude de primăvară. Ajungeam în pădure; Zair necheză, era semnalul lui... Pe urmă singur, ca un confident discret, plecă să ne lase fără martori. Când se înclină soarele spre asfințit, necheză repetat, ca un deșteptător care ne treziă la realitate: — „Haide! Destul. Se întoarce priscarul și iar mormâie, bufnind și trântind!”.

Plecarea, în toamna aceea a fost mai posomorâtă. Cu vântul gemând trist ca un arcuș în crengile goale. Cu ploaia potopind plumburiu zărilor, deodată strâmtate, sub cerul noros și încruntat. Plecare stăpânită de-o presimțire. Căci a fost fără întoarcere.

La Iași m'a ajuns vestea, Tata vindea tot și încă mai rămâneă cu povara unor rămășiți de datorii. Cea dintâi vacanță de Crăciun, într'o căsuță friguroasă de târg, cu cămări întunecoase, a fost un chin. Mama albise. Tata se închidea cu cheia, să caute ceasuri întregi deslegare în condicile de datorii. N'am avut curaj să întreb despre soarta lui Zair. Dar l-am recunoscut într'o zi, la sania stăpânilor celor noi. Întâlnire neașteptată și crudă. Sania era oprită în fața unei prăvălii. Am ocolit de cea-

laltă parte, unde erà calul, și am chemat șoptit: Zair!

Cum a tresărit încordând gâtul și întorcând ochii — și cum a scâncit un nechezat slab, ca un răspuns! Vizitiul străin, coborîse și cărà un maldăr de pachete în brațe. Mi-am apropiat obrazul de botul rece al lui Zair; apropierea a fost ca o îmbrățișare, lungă și desnădăjduită. Când m'am desprins, în sanie urcase o copilă înfășurată în blănuri, plecându-se să privească plină de curiozitate. Vizitiul a dat biciu. Am rămas singur, în strada pustie și înghețată. Copila s'a mai răsucit în blănuri, să mai privească odată în urmă, la necunoscutul acela care îmbrățișase un cal.

Am plecat înainte de sfârșitul vacanței, pretextând nu știu ce griji urgente de învățătură. Anii au trecut anevoioși, în încăperi cu chirie, de student sărac, cu ceasurile împărțite între cursurile dela facultate și orele de preparații, la odraslele altora. Târziu, noaptea, când ochii refuzau să mai prindă sensul cuvintelor tipărite, împingeam cartea sub lumina fumegoasă a lămpii... Închideam ochii. Mă chemau amintiri stăruitoare, care mângâiau această tinerețe săracă și mai tristă ca moartea. Iar în toate imaginile răslețe și umbrite, mai limpezi decât toate și mai halucinante, erau diminețile când goneam cu Zair, ceasurile încinse de dogoarea soarelui pe nisipul de pe malul Siretului, drumurile noastre în poiana de mesteacăn, unde țânțarii zumzăiau mărunț și o arătare elastică și albă se apropià furiș, la

chemarea nechezatului. Mă podidiă o mahnire care-mi gătuiă respirația. Scuturam fruntea să alung chemările acestea zădarnice și trăgeam cartea din nou aproape, până când zorile păleau flacăra sfârșită a lămpii.

Într'acest timp a murit tata și începuturile carierei mele s'au împovărat de datorii aspre.

Am rătăcit din oraș în oraș, după capriciul și bună voia marilor diregători ai Dreptății, până ce am izbutit să mă apropii de ținutul copilăriei, lângă casa unde mama își sfârșia zilele. Nu eră o tovărășie de îmbărbătare. Apăreă ca o umbră neauzită în prag; noaptea îi auzeam dincolo de perete, oftatul prin somn. Eră stăpânită de o singură grijă; să plătim până la ultimul ban, rămășițele dealtfel neînsemnate dar pentru noi încă prea grele, ale datoriilor moștenite cu semnătura sacră a tatei. Jumătate din leafa mea de neînsemnat magistrat începător, mergeă să completeze capete și dobânzi: îmi limitasem numărul țiğărilor, hainele făceau luciu în coate, tinerețea îmi eră ucisă de preocupări de sgârțit. Nu se lumină de nicăiri nici o zariște. Treceam prin vieață singuratec ca un huhurez, cu inima uscată și cu ochii închiși la toate bucuriile.

Camarazii îmi scorniseră o poreclă: Virtuosul! Și virtutea, e ca florile de paie, nemuritoare, dar fără să fi trăit niciodată, fără miros.

Atunci, într'o zi, îndatorirea unei anchete m'a purtat la moșia care a fost a noastră. Am făcut drumul într'o birje cu mădularele dihocate, scuturân-

du-și fiarele ruginite pe șoseaua din pădure, peste podul sprijinit pe plute, sus, pe deal, la conacul cu fața inundată, sus, pe deal, la conacul cu fața inundată de soare. Am oprit la primărie. S’au adunat fețe cunoscute, oameni care mă știuseră copil și veniau să-și arate amintirea pentru urmașul foștilor stăpâni ai acestor locuri. Se înghesuiau cu pălăriile în mână, cercetându-mă dacă le mai cunosc numele, înfățișându-se unul pe altul, când șovăiam să recunosc un obraz, înăsprit de ani și de bătaia arșiței: — „Aista-i Iftimie, băiatul lui Niculai Chelaru. S’a însurat și are doi copii... Aista-i Ilie, care vă meșteruia smeele... Aista-i nepotu lui Moș Pintilie. O ajuns mare boier. Inspector peste vacile dela curte”. Și toți se grăbiau să mă pună în curent, cu schimbările din atâția ani, pe care firește le desaprobaui, fiindcă mâna noilor stăpâni se arătase energică și ochiul supraveghia mai ager la toate risipele.

Cercetarea cerea timp și ascultare de martori. La amiază, m’am dus la han și abia mă așezasem înaintea mesei de scândură veche, când un argat veni să mă poftască la curte.

Biletul era scurt, amabil, dar imperativ. Scris și semnat de femeie. Cu o încheere, care făcea aluzie la casa ospitalieră a copilăriei, pe lângă care nu puteam trece ca un străin.

M’am supus. Mă chema într’adevăr cerdacul cu perdea de viță, livada bătrânească, nevoia de a cunoaște schimbările ce vor fi fost.

M'a întâmpinat în capul scărilor, o femeie în care am recunoscut îndată fosta copilă din sanie. Minunată făptură, cu pielița de culoarea străvezie și caldă a femeilor cu părul roșu, cu ochii de un albastru pur, în care gândul se citește limpede ca în apa cristalului. Înainte de a urcă scăările, o uram, cum uram pe nevăzute, toți stăpânii așezărilor noastre pierdute. M'a cucerit dela cele dintâi cuvinte, dela cel dintâi răs prietenos și nevinovat, care i-a desvelit în gura de mărgean dinți sclipitori ca zăpada.

După masă eram prieteni și poate mai mult. Începutul, a altceva care e mai mult și e mai puțin, decât prietenia.

Mi-a povestit cu simplitate, cum trăiește singură și cum conduce cu o vrednicie de bărbat, gospodăria lăsată pe mâinile ei, de un părinte care e mai mult prin străinătăți și în Capitală, prins de complicate și vaste afaceri. Cum au capturat-o locurile acestea, de care nu s'ar despărți sub nici un cuvânt. Cum a făcut singură temeinice schimbări, înălțând casa să aibă mai multă lumină, aducând mașini perfecționate pentru răscolit brazdele și pentru strâns bucatele câmpului. Mi-a arătat o bibliotecă de cărți savante, m'a purtat să-mi arate livada cea nouă, întinsă alături de cea veche, pe care a voit să o respecte, „fiindcă sufletul trecutului, trebuie respectat”.

Spunând, ochii limpezi au inzistat asupra mea, așteptând un cuvânt de recunoștință. Am plecat

privirea. Femeiușca aceasta, înfăptuiă ea, ceeace nu fuseseră vrednici să înfăptue părinții și bunicii mei. Pe urmă a stăruit, dacă nu voi sfârși până seara, să trimit îndărăt birja hodorogită și grefierul, ca să mă aducă a doua zi, în oraș, cu automobilul. Bine înțeles, numai dacă am încredere, să-mi las vieața pe mâna unei femei, fiindcă va merge ea singură la volan. Toate acestea hotărâte autoritar, fără drept de replică. Întrerupându-se să desprindă veriga de chei, cerute de o servitoare, să dea o poruncă vătafului așteptând afară cu pălăria în mână, să-mi arate o carte rară, adusă dela Paris, din Italia, de pretutindenii unde două luni din iarnă se odihnește de munca de acasă.

Îmi destăinui că n'o înfricoșează perspectiva de a se trezi mâine, fată bătrână. Ea iubiă câmpul și libertatea, socotind că prețuesc mai mult decât ochii unui bărbat. Iar privirea provocatoare, mă sili încă odată să aplec ochii. Poate am roșit. Poate în clipa aceea, am simțit că încep să o iubesc. Căci se căscă o tăcere între amândoi și amândoi ne-am ocolit ochii.

Am continuat cercetarea distrat, cu gândurile în altă parte. Cred că am trăgănat-o înadins, fără să-mi dau seamă. Și noaptea, am rămas să dorm sub acoperișul casei care nu mai eră a noastră. Să dorm?... Mai exact, să mă răsucesc, frământat de insomnie. În întuneric, ascultam foșnetul molatic al crengilor în geam. Eră camera care fusese a mamei. După ce am stins lumina, vedeam cu ochii

deschiși în beznă, oglinda bătrânească, în a cărei sticlă aburită apăreau fantomatic și ireal, toate amintirile trecutului. Aci era masa de toaletă a mamei, dincoace divanul pe care întârziă citind, ridicându-se într'un cot, când auzia galopul lui Zair apropiindu-se... Știam, că dacă voi aprinde lumina, toate lucrurile din jurul meu, vor apare străine și necunoscute: alt divan, altă oglindă. Dar realitatea închipuirilor din întuneric, era mai puternică decât realitatea cea adevărată. Am adormit în zori, târziu și cu o senzație de nemărginită fericire, durând prin somn. A doua zi, m'a dus vertiginos, într'un uragan de praf, eliberându-mă numai cu legământul că mă voi întoarce în cea dintâi Duminică.

Mai era nevoie să mi-l ceară? Am revenit în prima Duminică și într'adoua și în toate câte au urmat. Când auziam goarna mașinii sunând la poartă, eram gata, aruncând o ultimă privire în oglindă, să-mi cercetez nodul cravatei ori o invizibilă zgârietură a briciului. Tot ce fusese uscat și înăbușit în tinerețea mea săracă și fără zăriște, se răzbună acum. Mi-era de două ori amețitor aerul pe care-l respiram în casa aceea, în cerdacul acela: fiindcă îl respiram amândoi și fiindcă era atmosfera casei și cerdacului în care copilărisem. Totul era amintire și viitor: se împleteau una cu alta, îmi deschideau o fericire de care mă înspăimântam, fiindcă mi se părea nefirească și nemeritată.

Mă temeam și n'aveam de ce. Bătrânul, cel veșnic pe drumuri și purtat de vastele lui afaceri, po-

posise între două trenuri. Îmi strânse mâna încântat, declarându-se fericit că-l liberez de o ultimă grijă. Pe urmă iar porni, gonit de nu ştiu ce neastâmpăr de posedat.

Şi totul se sfârşi într'o singură zi.

În mijlocul unei sonate la clavir, se opri, întreprupând un acord şi întorcându-se să-mi spună bucuraoasă:

— Termină cafeaua şi haide să-ţi arăt proiectele mele. Am făcut singură un plan. Dă-râm grajdul şi clădim altul, sistematic. Am şi chemat antreprenorul, mâine dimineaţă are să fie aci.

Pe urmă, plecându-se să-mi desmierde obrazul cu alintarea unei şuviţe de păr:

— Numai, dacă n'are să te desguste o femeie cu preocupări atât de vulgare şi bărbăteşti!

I-am sărutat îndelung mâna, din vârful degetelor până la cot.

Am coborât. Nu mai văzusem niciodată grajdul. Mi s'ar fi părut o iscodire urîcioasă, de fost şi viitor stăpân.

Caii întoarseră capetele cumiţi, cu ochii buni. Îi netezi pe rând, le întinse câte-un pătrat de zahăr, îmi lămuri din ce grajd celebru se trage fiecare. Mă purtă la cealaltă intrare să-mi arate cum va dură clădirea cea nouă, după toate orânduelile ştiinţei şi igienei.

Dintr'o iesle cu fân, coborî o umbră de om, sprijinindu-se de perete şi pipăind cu piciorul înainte de a paşi. L-am recunoscut. Eră Moş Pintilie şi eră

orb. Fidel, rămăsese lângă grajdul lui, nefolositor, ca un câine bătrân.

— Nu pot să mă scap de el, îmi lămuri stăpâna. Mi-e frică să nu dea într'o zi foc grajdului... I-am spus să stea acasă. Îi dau tain, un fel de pensie... Se întoarce aci și moșmonește până noaptea târziu, ca un strigoiu.

Moș Pintilie, așteptă vinovat, cu ochii lui albi de orb, îndreptând fața sbârcită spre noi.

— Iar te prind aci, Moșule! Am să pun într'o zi să închidă ușa cu lăcatul și să te ducă acasă de spate.

Moșneagul gângăvi ceva nelămurit, pipăind văzduhul înainte cu mâna.

Pe urmă, stăpâna se întoarce:

— Mai am aci un parazit... Un pensionar bătrân și paralizat.

Spunând, lovi cu vârful pantofului, calul culcat în paie, care întoarce capul, voi să se înalțe în picioare și renunță.

— Zair! mi-am înnăbușit chemarea în gâttej.

Pantoful mai lovi de câteva ori. De fiecare dată, în inima mea. Calul nu se clinti, cu aceeași privire resemnată a argatului bătrân și nefolositor.

— E extraordinar, cum nu poți convinge oamenii deaci să economisească gurile inutile! De zece ori am spus să nu-l mai găsesc aci și de zece ori, toți dau vina unul pe altul.

Apoi mă prinse de braț:

— Pe aci, pun să sape un canal de scurgere. Un canal de ciment și aduc apă, cu o pompă absorbantă.

Mâna tăia energic spațiul, cu gestul unui comandant poruncind deplasarea trupelor pe-un câmp de bătălie. Mi-am desprins ușor brațul. Toată seara am fost tăcut.

Tot ce-mi păruse încântător, în făptura aceea plină de neastâmpăr și lipsită de suspine sentimentale, îmi fu deodată odios și respingător. Noaptea m'am răsucit fără somn. M'au prins zorile. Iar când au însulițat cele dintâi raze ale soarelui, hotărîrea mea eră luată. Am coborât tiptil în ogradă, am mers la grajd, m'am apropiat de Zair, desmierdându-i coastele osoase, gâtul deșirat... Cred că m'a recunoscut. I-am apropiat obrazul de bot, și răsuflarea lui caldă, îmi vorbea atâtea, din altă lume, din altfel de lume... Am tresărit. Alături, apăruse, argatul orb, întrebând cu glasul alarmat al infirmilor care sunt ruși de lumea din afară:

— Cine e acolo?... Ce vrei!

— Sunt eu, Moș Pintilie...

M'a recunoscut și el, după glas. S'a oprit, di- buind în bezna din fața ochilor, poate să mă pipăie, poate să se convingă.

Lăsă mâna să-i cadă. Spuse încet:

— Iaca... Stăm aici, doi păcătoși. Până ce ne-o scoate pe amândoi, să ne svârle corbilor.

N'am răspuns nimic. Zair așteptă, cu gâtul înălțat, cu ochii lui mari, buni și bătrâni. Am scos revol-

verul, i-am pus țeava în ureche și am tras două gloanțe, unul după altul.

Pe urmă am fugit, ca să nu mă mai întorc niciodată.

Aceasta e povestea mea și povestea lui Zair. Acum, ai să înțelegi de ce m'am osândit să mă îngrop singur, într'o casă pustie și fără căldură, unde îmi țiuie tăcerea ursuză în urechi.

Prietenul tăcù. Becurile se aprinseseră de mult; frunzele copacilor în lumină păreau decupate artificial, în zinc. Un râs de femeie, sonor, spintecă molateca tăcere a nopții de August.

SOCOTEALA

ÎN creștetul dealului, șoseaua se desparte.

Calea domnească apucă în jos, spre ținutul Romanului; drum larg și prelungit lin peste șesul Moldovei, cu plopî scorburoși și străbuni pe marginea șanțurilor, cu poduri albe de fier peste ape, cu hanuri de poștă care-și ruinează a pustiu zidurile boltite. În sus, spre munte, ridică un drum mai sărac și pietros, șerpuit îndrăzneț între dealuri ce se prefac departe în culmi păduroase, întunecate de codrii molizilor și cu văile fără curmare răsunând de țipătul ferăstraiei.

Altădată, pe amândouă drumurile eră fierbere și nepotolită zarvă. Carele cu pâine scârțâiau spre satele munților, deacolo coborau alte poveri, cu scânduri. La fiecare jumătate de poștă o crâșmă cu umbrar răcoros la ușă și cu bățătura largă în jur pentru dejugat boii, îndemnă drumeții la sfat, la un ulcior de vin și la o scurtă și trecătoare înveselire.

Căraușii se cunoșteau ca dintr'acelaș sat, primeau să-și afle necazurile, știau metehnele unul altuia, cinsteau o cană mai mult când unul hăt! din celălalt ținut, își aducea aminte între două ulcele,

că acasă are să găsească, după socotelile lui, numărul plodurilor mărit încă cu unul. Eră atunci pe drumul mare, forfotă, înveselire și belșug.

Acuma, calea de fier care își răsfiră dincolo de prundurile Moldovei șinele negre și cantoanele cu acoperișuri roșii, a risipit toată viața.

Șoseaua e pustie. Căruțe, trec doar dela un sat la altul. Iar hanurile și-au închis obloanele. Cele mai multe s'au măcinat cu vremea. Drumețul singuratec, ca să-și alunge urâtul, întoarce fără voie ochii peste ape, spre trenul micșorat de depărtare, ce fuge sprinten dela o haltă roșie la alta, umplând valea cu șuer și târînd după el o egretă albă de fum.

Și hanul din deal, dela crucea drumurilor, e pustiu și pornit pe ruină. Din acoperișul cu șindrila smulsă de furtuni, n'au mai rămas decât bârnele. Sub bolți chiuie vântul. În locul porților și ferestrelor cu gratii de fier, spărturi negre își cascadeă în tunicul. Vara, tufișuri de măsălarică și de cucută cu mirosul otrăvit, ridicate cât un stat de om, năpădesc locul unde altădată popasuri cu îndelungi povestiri fuseseră vestite în tot ținutul. În amintirea nimănui nu mai trăiesc acele întâmplări. Nici despre numele hangiului nu se mai știe nimic. Nici despre hangița care după obiceiul timpului, trebuie să fi avut ochi de șerpoaică și răs ispititor, ce va fi oprit multe nopți, drumeții din cale. Acuma în vârful dealului sunt numai ziduri pustii și petre mâncate de ruină...

Acolo, dosiți după un perete, doi oameni așteaptă „ceasul socotelilor”. E poveste veche. De două luni pândesc ceasul acela. Și acuma, pentru a-și îndârji curajul, deșeartă pe rând câte o înghițitură din sticla cu spirt. După gâlgâitul băuturii pe gât, amândoi își șterg promoroaca de pe mustăți și se privesc, fără să rostească cuvânt. Hotărârea lor nu mai are nevoie de vorbe. Nici nu i-a apropiat altceva decât această hotărâre. Altfel, în sat, între ei, nu putea fi nici o potriveală. Cel mai scund, cu ochii vicleni, cu fața suptă și cu sumanul roșcat de sărăcie, trăiește fără nici un căpătâi. Celălalt, gospodar cu stare, cu pătulul întotdeauna împlinit toamna, cu casă de frunte în sat, până acum două luni nu îndreptase spre omul cel mărunț și cu ochii vicleni, decât priviri de batjocură, ca spre un nețrebnic ce eră. Doar în iernile cele grele, îl ajutase cu o traistă de mălai, adăugându-i pe deasupra și câteva povețe aspre și muștrări fără cruțare.

Și acum stau alături, cu ciomegile la îndemână, pândind la drumul mare, ca și cum la asta ar fi fost tovarăși de când lumea.

— De acuma trebuie să cadă din *menut* în *menut*! rosti omul cel scund, clătinând restul spirtului pe fundul sticlei.

Celălalt nu răspunse, cu urechea ascuțită la sunetele drumului, cu privirea iscodind câmpul alb. De trei zile ninsoarea contenise, și un ger fără vânt încremenise troenele. Dealungul șoselei, sârmele telefonului se încărcaseră de ciorchini albi, iar zum-

zăitul firelor se auzià monoton și nesfârșit, ca un cântec de coarde înnăbușite. Nici un om pe tot drumul. Asfințitul cădeà grăbit dintr'un cer fără soare, leșietic și înghețat. Departe, pe câmp, se răs-firă o clipă, cu tânguii răgușite, un stol de cioare. Apoi în vale, un tren de marfă vù peste pod, negru și leneș.

Omul cel scund se mișcă să se desmorțească, suflă în pumni, își frecă degetele și prinse să răsucească o țigară. Când sfârși, întinse tabacherea neagră și celuilalt. Tovarășul făcù semn cu mâna că nu fumează. Un nod îi stà în gât. Cum ar fi vrut să se sfârșească toate, mai repede!

Omul cel scund își privi scrumul țigării, care nu cădeà, cu luare-aminte, ca și cum deacolo, aveà să prindă o hotărîre. Apoi își rosti gândul:

— Îi es eu 'nainte... Îi spun că m'apucă noaptea pe drum și-l rog să mă primească'n sanie... El a să suduie și-a să-mi zică că mi-o dat 'mnezău picioare... Atunci...

Omul nu-și sfârși vorba, mută numai ciomagul de sub un braț, sub celălalt. Apoi râse fără hohot și închise ochii, voind să vadă par'că dinainte, în închipuire, toată desfășurarea peripețiilor ce-au să se întâmple. Celălalt nu-și putù alungà gândul, că tovarășul care pregătià lucrurile cu atâta liniște, erà de bună seamă un mare nelegiuit. Și iarăș dori să se sfârșească toate cât mai repede, chiar dacă ar fi fost să-l trântescă un glonț de carabină, jos, în zăpadă...

Gâtlejul i se uscă din nou și deșertă cele din urmă picături din sticlă. Odată cu fierbințeala, îl cuprinse o amețală turbure. Zidurile afumate se înclinau înaintea ochilor, păreau că încep să se învâртеască. De câte ori trecuse pe lângă hanul acesta, — și cum și-ar fi închipuit oare atunci, el, om liniștit, pe care îl așteaptă nevasta și copiii acasă, că aveà să pândească odată aici, cu gândurile ucigașe, ca un tâlhar de drumul mare! Dar nu simți nici o părere de rău, nici o șovăeală. De două luni, de când ieșise dela postul de jandarmi, cu coastele zrobite, nu gândise la altceva decât la ceasul acesta, al socotelilor. Nu mai erà de două luni om. Acum venià rândul lui.

— Aha!

Omul cel scund, care stătuse chincit sub zid, sări în picioare. La cotitura din vale se ivise o sanie.

Erà mai întâi cât un grăunte negru de mică, cât o îndepărtată furnică în câmpul alb. Apoi se desluși. Acum urcă în pasul calului și amândoi încordându-și ochii, cunoscură mantaua albastră. N'au rostit nici un cuvânt. Știau fiecare, fără să-și spună, ce au de făcut... Ce bine le-ar mai fi prins încă un gât de rachiu, cel din urmă! Amândoi fură într'un gând. Dar sticla erà goală și o aruncară departe, în zăpadă. O clipă ochii lor rămaseră țintiți la dansa, cum intrase strâmb, pe jumătate, în troian. Și ce încet se apropià sania! Jandarmul lăsase hățurile moale, erà cu capul plecat, cu fața ascunsă... Când fu la câțiva pași, omul cel roșu se ivi de după zid,

cu mâna încleștată pe ciomag, rânjind. Tovarășul nu auzi ce vorbesc. Vâzù numai prin spărtura ferestrei, cum jandarmul se trage de o parte să-i lărgască lor, cum celălalt face un semn de nedumerire din cap. Apoi iar vorbesc. Ce dracu! s'au pus la sfat!... Nu merge așa; trebuie repede, repede! El nu mai poate așteptă. Trebuie să se sfârșească. N'a așteptat de geaba două luni ceasul acela, n'a înghețat o jumătate de zi la pândă, ca să dea înapoi, acumă când se împliniă ceasul!

Și omul dârz, păși apăsă peste troian, dădù ziua bună, dușmănos.

Jandarmul îl privi fără mirare, ca și când ar fi fost cel mai firesc lucru să-l vadă și pe dânsul, acolo, în pustia asta înghețată.

— Erai și dumneata?

Apoi făcându-i loc:

— De bună seamă că ți-i să nu te-apuce și pe dumneata noaptea... Unde merg doi...

— Aha! i-e frică! își spuseră amândoi într'un gând... Dar fiindcă nu puteau lungi vorba fără nici un folos, suiră în sanie. Drumul mergea pustiu încă un ceas. Aveau când se răfui. Vorba eră să găsească un început de harță. Sania porni. Cei doi, de o parte și de alta a jandarmului, își trudeau mintea să găsească cuvântul care s'aprindă focul.

— Noi avem o socoteală, începù omul cel scund, cu hotărîre. O socoteală veche... Și-amù ni-s rupte coastele...

— Și cu mine ai, adăogă celălalt, abiă stăpânit.

Nu aşteptau acuma decât să pună jandarmul mâna pe carabină, ori să suduie, învineţit la faţă şi cu vinele umflate, aşă cum făcea la post.

Jandarmul privi înă departe linia albă a drumului, unde se împreunau stâlpii de telegraf, fără nici o tresărire, par'că n'ar fi auzit cuvintele.

Omul cel scund se răsuci, căutând un cuvânt greu. Aşa nu se putea repezi la dânsul. Fără împotrivire, fără un început de harţă, eră ca şi cum ar fi să dea într'un om legat. Şi-l ştia doar crunt şi fără frică. Liniştea asta le strică toate socotelile. Omul cel scund se mai răsuci odată cu picioarele în paie. Deodată rânji. Găsise. Sub pătură desvelise un cărucior vopsit cu roşu, o paiată de pâslă.

— Ci-ţi pasă 'mnitale... Duci jucărele la cop-chil... Şi pe noi ni baţi, ni rupi coastele ca la câni... Iacă ci facem noi cu jucărelele 'mnitale...

Şi începù să izbească cu piciorul în căruciorul roşu, în paiata turtită care scoase sub călcăiu un ţipăt muzical.

Dar jandarmul nici nu tresări. Privi mai departe, neclintit, peste urechile calului. Apoi se întoarse, târziu:

— Nici nu-mi mai trebuiau... Eră Ionică bolnav, ziceam să-i fac o bucurie... Acuma mi-o vinit răspuns în drum, la Fântâna-neagră, c'o murit...

Omul cu mantaua albastră tăcù, cu fălcile încleştate. Părea că priveşte ceva nevăzut, acolo în capătul drumului alb, unde se împreunau sârmele

de telegraf. Cei doi nu rostiră nimic. Nici nu-și ridicară ochii unul dela altul.

Apoi cel scund se învârti în paie, scotoci undeva la piept, în sumanul zdrențuit și scoase tabacherea neagră. O întinse jandarmului:

— Răsucești di coalea... Aiasta potolește năcazu.

Celălalt, omul cel hotărât, care nu înțelegea să ierte, se plecă peste marginea săniei, lasă să-i cadă bâta alături, în drum, încet, ca un lucru netrebuincios deacuma.

Asfințitul coborà plumburiu, dintr'un cer fără lumină. Zăpezile se înălbăstreau departe. Toți trei tăceau.

Numai omul cel scund și ticălos, pâcâia din țigară, scui pă alături, și obrazul lui pământiu părea luminat de o împăcare, pe care nimeni nu i-o văzuse niciodată.

ÎNTOARCEREA EROULUI

LA primărie trebuia s'aștept.

Domnul primar cu șeful de post, avuseseră în Pâraie „un caz” de cercetat, și la întoarcere se abătuseră pe la crâșma lui Hascăl, despre care se spune că a adus săptămâna trecută două vase de vin strașnic, din jos. Lămuririle mi-le dădea telefonistul, un băiețandru cu fruntea îngustă, plină de bubulițe roșii, dar de o oficialitate foarte solemnă, în straele de târgoveț. E drept; se cunoștea bine că îl cam chinuia gâtul, sugrumat într'un guler de cauciuc prea înalt, fără nici o legătoare deasupra nasturelui aurit. În schimb, reprezenta autoritatea cu o îndestul de gravă demnitate. Se vede însă că vinul lui Hascăl fusese într'adevăr „fain”. O jumătate de oră, cetisem *Universul* până la anunțurile mortuare, răsfoisem deciziile ministeriale din „Monitor” și părintele comunei nu se mai arătă. Afară calul bătea nerăbdător din copite. Pe treptele scării străjerul ațipise în soare. Sub streșină, o rândunică, cea dintâi; își tocmiă harnică, cuibul din anul trecut. Iar în geamul murdar, un zarzăr împingeă crengile subțiri, cu mugurii gata să ples-

nească. Soarele primăvăratec mă îndemnă afară și mă gândeam să-mi amân necazurile pe altă dată, când telefonistul pipăindu-și butonul dela gât, răsuflă ușurat:

— Iacătă-ii, vin!

Într'adevăr, domnul primar veniă discutând foarte focos, cu jandarmul strâns închingat în mantaua albastră. Înaintea lor, pe marginea șanțului, pășia, păstrând o distanță respectuoasă, un necunoscut, mărunț, cu vestmintele jumătate ostășești și cu spinarea încovoiată, sub apăsarea unui uriaș sac cazon.

Domnul primar își ceru iertare pentru întârziere. Arătându-mi necunoscutul, îmi explică:

— Am avut de vorbă cu dumnealui.

Șeful de post confirmă, rezemându-și carabina de peretele afumat:

— S'au îmulțit indivizii Dom'le! Trebuie să-ți pierzi câte o jumătate de zi, până le afli rostul.

Individul tăcea resemnat. Învățase pe semne că orice împotrivire e fără folos. Și întorcând ochii pe fereastră, începù să privească nepăsător afară, ca și cum nu erà vorba de dânsul.

Domnul primar îmi făcù cu ochiul.

— Hm! S'a cumițit acum! Așa fac toți. Se potolesc, când n'au încotrò.

Necunoscutul priviă atent afară. Dar fu așa, ori amăgire, mi-se părù că-i joacă ochii în lacrimi.

Șeful de post trase un scaun, își întinse cismele lustruite sub masă, zurnăindu-și pintenii, și deschi-

zând o condică, mi-se adresă curtenitor, netezindu-și mustața cu îngrijire răsucită:

— Sfârșiți Dumneavoastră 'ntâi...

Cazul „individului” începuse să mă intereseze. I-am spus că aștept. Eram curios să-i aflu vina.

Și am aflat astfel că Neculae Mocanu, dela Moara Grecilor, din ținutul Vasluiului, soldat din regimentul 78 de infanterie, căzut prizonier la Turtucaia, după lungi peregrinațiuni în Bulgaria, Germania, Turcia, Asia-Mică și Polonia; se trezise într'o bună zi de primăvară, la crâșma lui Hascâl din Poiana Negrei, fără nici o îndreptare „la mână”. Povestea eră într'adevăr romantică și greu de crezut. „Individul” o istorisiă încurcându-se în date, confundând țările și neștiind să răspundă limpede, la întrebările șirete și scurte, ale domnului sergent șef de post.

Straiele de pe dânsul erau într'adevăr nemțești. Prima parte a istorisirii: tabăra bulgărească cu strămutări de fălci îndurate acolo, păscutul pe marginea drumului, tifosul și setea nepotolită cu zilele, — toate mai mergeau. Domnul șef de post aflase despre aceasta din gazete. Mai puteau fi adevărate și câteva din celelalte întâmplări încă. Ofițerii germani, cari i-au ridicat și i-au dus până la Constantinopol, apoi în Asia-Mică și în Caucaz, la săpatul tranșeelor, și, în sfârșit, în Germania, la minele de cărbuni... Deaci istorisirea începea însă a deveni de tot turbure și fantastică. A trăit o lună în pânțelele pământului, la scobit cărbuni, un an, doi?

Neculae Mocanu nu avea altă mărturie decât straiele jumătate de ostaș, jumătate de miner, de pe dânsul, și câteva cuvinte nemțești: Arbeit, Brot, Aufzug Gewehr, ruckwerts, Schlacht, ce-i reveniau pe buze la întâmplare și nu întotdeauna la locul lor. Pacea s'a încheiat de mai bine de doi ani. Prizonierii s'au întors de mult acasă. Neculae Mocanu însă ține morțiș că el și încă alți câteva sute, au lucrat în mină până acum două luni și că, numai în ajunul unei cercetări de ofițeri străini sau așa ceva, au fost călătoriți spre hotarul rusesc și de acolo lăsați liberi să-și caute de drum. Despre acestea toate „individul” nu putea aduce nici o dovadă.

De două săptămâni calcă pe pământ românesc, spre casă. Peste două zile ar putea ajunge. Are acolo o bojdeucă cu o încăpere și tindă, la marginea satului, zece prăjini de grădină cu gardul încă neisprăvit, dela prins mobilizarea tocmindu-l: o datorie la popă, doi juncani — „trebuie să fie'n putere acù de nu i-o fi vândut muiera” — și mai trebuie după socotelile lui, să aibă un *copchil*, că la plecare 'i-eră „fomeia” să nască până 'ntr'o lună.

Aceste istorii, vedeți bine, nu puteau ține locul documentelor de drum cerute de legile țării.

Iar Neculae Mocanu nici nu putea spune de ce plasă ține Moara Grecilor. Nu putea explica nici cum a trecut dintr'o țară în alta, fără nici un document, nici nu putea desluși cum de-a fost eliberat tocmai acum, când ceilalți prizonieri, de un an și alții de mai mult, au fost sloboziți la bordeele lor.

La aceste întrebări ale domnului șef de post, „individul” n’a știut răspunde. A încercat cu lacrimi. S’a întors din nou la povestirea necazurilor îndurate, la foame, la bătaii, la Arbeit și la Schlacht, tânguindu-se că nu-i creștinește să fie oprit din drum, tocmai atunci când se apropie de casă, și tocmai în țara românească, după ce și dușmanii l-au lăsat în plata Domnului. Și-a arătat și rana de sub cămașe, care-i strângea pielea înăsprită ca urmele unei mușcături de fiară.

Domnul primar și domnul șef de post, au răspuns la aceste tânguiri, cum se cuveniă, dând neîncrezători din cap, și scriind cu zor fețele procesului-verbal. Apoi când toate fură sfârșite, ca mângâiere, Neculae Mocanu fu vestit că va rămâne câteva zile la post, până vine răspunsul dela comună și dela regiment, cu semnalmente.

Atunci, „de-or fi adevărate cele spuse, o să-i dea îndreptările cuvenite postul de-aici, să nu mai aibă necazuri pe drum. De nu!...” Domnul șef de post făcù un gest aerian, menit să explice elocvent, ce s’ar întâmplă atunci.

Neculae Mocanu, care cinci ani a învățat că împotrivirea nu e totdeauna cuminte, a înclinat resemnat fruntea. Și-a desfăcut sarcina din spate, și așezat pe marginea roasă a băncii de lângă ușe, a început să aștepte.

Afară rândunica ciripiă vioaie, își terminase cuibul. Iar zarzărul bătea cu crengile îmmugurite în geamul murdar, cu o chemare discretă,

LÂNGĂ O PIATRĂ VECHE DE HOTAR

ÎN mijlocul codrilor, orășelul acesta provizor și izumzând de înfrigurată activitate ca o pri-sacă, fusese o neașteptată apariție.

Treizeci de kilometri, șoseaua scobită în piatră păruse că se afundă în ținuturi neumblate. Valea se îngustase. Crestele împădurite se apropiau de o parte și de alta; deasupra cerul albastru se strâmtă și la fiecare cotitură, altă stâncă amenință să zăvorească definitiv calea. Șuvoiul își sfărâmă apele străvezii și reci, de lespezi tăiate din ce în ce mai colțurat. Iar rugii murelor cu flori târzii și albe, atârnavă între crăpăturile catifelate de mușchi, din ce în ce mai îndrăzneț, neatinse de mână omească. Aerul se răria odată cu urcușul, răcoros și umed. Miros aspru de rășină și mintă îmi învioră oboseala. Nu se auzia țipenie și nici răsunet de secure în adâncuri. Doar în sihlă, țipătul pasărilor sălbatice îngână metalic cu ecoul văgăunelor.

Mă așteptam să mă ducă drumul la poarta unui șchit. Chilia unui pustnic săpată într'un perete vântat de peșteră, m'ar fi uimit mai puțin decât această

poiană care mi s'a deschis deodată ochilor, populată cu uriașe hangare de scânduri, cu coșuri de fabrică și cu șine de fier, cu nenumărate vile albe acățate până la jumătatea muntelui, și cu furnicarul acela de lucrători cari alergau după vagonete. răsturnau butucii cu țăpine și umpleau valea de larmă.

Mai târziu, stăpânul acestor ținuturi, cu o neascunsă mândrie mă purtă în fabrica cu cele nouă gateri, unde ferestraiele despicau trunchiurile gigante și drept, cu o precizie de uriașe jucării mecanice. Mă invită să admir mașinile cu cuțite licioase, mă conduse, la vilele clădite cu tot confortul civilizat, îmi arată falansterul construit pentru lucrători, înfirmieria cu paturi curate și dulapuri rânduite cu medicamente; îmi laudă modernele instalații electrice și explică minții mele profane, ingenioasele procedee cu care știuse captă neistovitul izvor de albă energie a râului.

Uluce și funiculare suspendate aerian, deasupra râpelor, aduceau butucii până în pragul fabricii; o linie ferată transportă scândurile umede încă, până la cea mai apropiată gară, la patruzeci de kilometri de cealaltă parte a muntelui. Drumul vechiu pe care venisem fusese părăsit. Slujiă acum doar câtorva cătune pierdute în poieni. Pretutindeni, o disciplină de cazarmă, mișcă la ordin ca un singur om cele câteva sute de lucrători, aduși din satele sărace ale Moldovei și din pădurile Marmației.

De sus, apoi, din balconul locuinței directoriale, care domină din cel mai înalt plaiu toată valea, mă îndemnase să contemplan priveliștea desfășurată jos, asemeni unui prea încărcat și ireal tablou de reclamă industrială. Eră într’adevăr o minunată priveliște. Ca prin lentilele unui benoclu întors, toate așezările se puteau cuprinde dintr’o amețitoare ochire. Stivele geometrice de scânduri, maldărele de trunchiuri, vagonetele purtate pe linii întortochiate, locomotivele minuscule care târau butucii cu coaja desghiocată, lucrătorii furnicând după o ordine pe care o bănuiam savantă și o simțiam calculată în vederea celei mai sgârcite economii de energie.

În mijlocul codrilor, după o zi de rătăcire pe drumuri ce le socotisem pustii, această priveliște mă întorsese cu gândul la acele miraculoase orașe crescute din pământ în pădurile virgine ale Canadei, ori în coloniile nesecătuite ale Africei, abia încăpute pe mâinile trusturilor. Tot ce lectura cărților de călătorii și fantezia îmi închipuise acolo, regăsisem aci într’o realizare ingenioasă și strictă. Și stăpânul, confortabil cufundat între brațele fotoliului, cu privirea desprinsă dela spectacolul de jos numai atunci când voia să-mi surprindă pe figură un semn de nestăpânită admirație, făcând să joace țifrele, îmi calculă debitul anual, miile de vagoane trimise în Orient, parchetele încă netăiate, pădurile angajate în munții vecini, milioanele care se vor acumula cu o fatalitate matematică din care

orice surpriză e exclusă. Îmi explică cum războiul îi adusese câteva milioane prin simpla cădere a granițelor. Mă făcù să înțeleg cum devenise cu putință această înfiripare, care trebuia să fie numai sâmburele celor ce vor veni. Vechea instalație, creată sărăcăcios și timid de foștii stăpâni, fusese cumpărată într'un ceas de strâmtorare; pe locul acela adusese mașini noi, clădise din temelii încăperi după alt plan îndrăzneț și vast; transportul se simplificase, îndreptat deodată spre arterele din interiorul țării, ce nu fusese îngăduite celorlalți. Toate se lămuriau, căpătau vieață, se concretizau în fraza acestui inspirat al afacerilor și nu permiteau nici o îndoială. Câteva locuri, rezervate în consiliul de administrație atotputernicilor politici dintr'o tabără ori alta, asiguraseră privilegiu sub orice guvernare. Când totul va fi cu desăvârșire organizat, va putea plecă din aceste pustietăți fără nici o grijă roțițele angrenajului se vor mișcă și fără apropiata lui supraveghere.

Aceste lucruri mi-le împărtășiă mulțumit de sine și fără modestie, în timp ce odată cu negurile înălțate din văi, becurile electrice începură să clipească. Noaptea învăluia muntele, rece și umedă. Directorul ridicându-se sfârși:

— A avut, după cum vezi, și războiul surprize plăcute... pentru cine a știut prevedea...

Acum, urcam împreună o potecă pietroasă, cu puștile subsuoară, în căutarea unei sălbătăciuni. Pădurarul, cu mâinile păroase, ne deschidea dru-

mul între tufişurile înnodate de rugi. Înaintea mea. gazda care-mi făcuse cinstea acestei plimbări, păşiă elastic, uşor şi deprins cu pantele repezi.

Îi admiram dela spate mlădierea sveltă a trupului încă tânăr, haina de vânat simplă şi scumpă, puşca cu oţelele încrustate, cismele roşii şi mersul acela agil şi sigur de om pe care nu-l înspăimântă înălţimile. Din când în când se opriă lămurind:

— Aci vom tăia la anul...

— Dincoace deschidem parchet nou...

— La vale aşternem un pod şi tragem o linie...

Țânțarii bâzâiau mărunț la urechile noastre. Pa-sări țâșniau în sboruri fără sgomot. Deasupra codrilor soarele începea să ardă și rășina picură în scoarța molizilor boabe parfumate. Pe alocuri, de sub ierburi aromate, se prelingeă o ață transparentă de apă. Buraticii se legănau pe frunze lucioase de feregă. Pădurea ne înghițiă în adâncuri, și gândeam că se întinde astfel revărsată de pe un creștet de munte pe altul, nesfârșită și bogată, sute și sute de poște cât ține spinarea Carpaților.

Cu răsuflarea tăiată de oboseală, suiam acum tăcuți, căutând cu piciorul pietrele sigure. Spre vârf pădurea se răriă. Între brazi se deslușiau luminișuri.

Tovarășul se întoarse explicându-mi:

— Pe celălalt *versant* e parchetul tăiat, dăm la aer...

În creasta muntelui ne-am oprit. Văile se despicau la picioarele noastre cu fânețele poenilor ne-

cosite cu șerpuirea albă a șoselei, cu linia îngustă aruncată peste poduri de lemn deasupra șuvoaielor verzi de apă. Un tren fluieră aprig și coti după stânci.

Jos, două ape se împreunau, sonore și sgomotoase, între blocuri vinete de granit.

— Cea de colo, *Apa roșie*, ăst'lalt *Uzul*.

Apoi arătându-mi cu degetele înmănușate, scobiturile ce încingeau muntele din fața:

— Ce vezi acolo, sunt urmele tranșeelor...

Da. Uitasem. Și aci s'au pândit oameni să se omoare. Tainica tăcere de acum, fusese și aci ruptă de focul puștilor de prăbușirea obuzelor, de exploziile de mine de sguduirea proiectilelor de schijă. Prin râpe, patrule au coborât nu pentru vânatul fiarelor, ci al altor oameni, aduși din cine știe ce colț de continent într'acest decor apropiat de cer, pentru a-și trimite unul altuia plumbi ucigași.

Astăzi mi-se păreau acestea imposibile. Cerul de cleștar eră atât de limpede, pădurile atât de tăcute, munții atât de solemni și singurateci, apele poticnite în stânci, atât de nevinovate: în măreția aceasta atâta tihnă neturburată de amintirea nici unei muștrări, încât îmi fu cu neputință să-mi închipui pe șoseaua din vale scârțâind chesoane, de după stânci sfărâmându-se cu detunături obuze, în șanțuri târîndu-se la pândă oameni cu gânduri ucigașe.

Și pentru ce, Doamne pentru ce?

Ne mișcarăm fără să rostim un cuvânt. Poteca se prăvălia de cealaltă parte a muntelui, repede, între tufișuri de smeură trecută și între arbuști cu cren-gile răsucite de vânturi. O ciută trecu ca o vedenie răcoroasă și sprintenă peste pietrele Uzului, înainte de a avea când apucă puștile...

La jumătatea drumului ne-am oprit lângă piatra vechiului hotar. Sub un stufiș de sorb, cu strugurii roșii de mărgean, era un biet capăt de stâncă rotunjită de ploi și de acum de prisos. Alături o cruce de războiu, înclinată de vânturi, la căpătâiul unui mort necunoscut. Atât. Și cerul neclintit și misterios atât de aproape de noi.

Voiam să întreb ceva, pentru a-mi risipi emoția stupidă.

Dar tovarășul meu își rezemă arma de cruce, îi întoarse spatele, îmi întinse port-țigaretul de marochin cu țigări parfumate, și arătându-mi în fund un munte uriaș, cu creștetul păduros înălțat deasupra tuturor celorlalți îmi destăinui:

— Acum tratăm pentru ăsta... Dacă reușim, sunt acolo câteva milioane!

Am înclinat capul spre pământ. Între pietrele calde se înșiruiă o oștire răsboinică de furnici roșii. Tovarășul meu apropiindu-se să-mi întindă flacăra brichetei, strivi sub talpa cismeii câteva și rupse o clipă firul armatei pitice.

Și n'am mai întrebat atunci; pentru ce, Doamne, pentru ce!...

PE ARIEȘ ÎN SUS

O săptămână, răspunzând la chemarea unui prieten, am colindat munții Apuseni pe valea Arieșului.

Eram dornic să cunosc acele țărâmurii. Țara Moșilor îmi păruse întotdeauna un ținut de legende. Știam pitulată undeva, acolo, sub umărul unui munte, casa lui Iancu. Strănepoții tribunilor aveau să-mi povestească înflorit, întâmplări minunate. Toată literatura romantică a adolescenței, îmi răscolise reminiscențe turburi. Iată de ce am plecat cu oarecare grabă — și de ce n'aș mărturisi-o? — și cu o tinerească emoție.

Între munții cu granitul sur, Arieșul, șoseaua și linia îngustă a trenului șerpuesc împletindu-se cu poduri de piatră. Apele umflate de ploi izbesc lespezile cu vuet de cascadă. Un tren minuscul coboară ca o jucărie și țipătul mașinii în aerul limpede al codrilor răsună proaspăt din văgăună în văgăună.

Cuibărite între stânci, casele cu acoperișul țuguat de fân, fumegă în asfințit. O talangă de turmă, tânguie în poieni, cristalin. Și deasupra, în albastrul

de mătase al cerului sprijinit pe culmi, șoimii rotesc calm, cu aripile nemișcate.

Într'un asemenea sat, cățărat la poalele unei păduri de fagi, am poposit către seară. Prietenul meu mi-a deschis cămara pentru oaspeți aleși. În-tâia oară călcam în ținuturile, despre care atâtea nopți, în anii cei grei, îmi povestise cu ochii umezi și dornici... Pe atunci nu mai nădăjduia să-și revadă cătunul. Fugit peste graniță, îl pândeau legile kezarocrăiești, aspre și neiertătoare cu valahii.

În cerdacul cu perdeaua de viță sălbatecă, încălziți de câteva pahare cu vin generos, ne-am amintit de acele timpuri. Cernute de ani, întâmplările cele mai dureroase apăreau învăluite într'o ceață prietenoasă. Dejunurile sărace pe un colț de masă cu un sfert de pâine și câteva fărămituri de brânză, în frig, în odaia noastră cu geamurile sgâlțâite de viscol, ni-se păreau acum oște dumnezești.

Ne-am amintit și de cărțile cetite noaptea, la flacăra murdară a lumânării, ghemuiți sub plapomă, cu mâna care întorcea foile, înghețată. Și de vecina noastră ne-am amintit, de eleva la conservator, care până târziu își declamă dincolo de perete, rolurile: pentru a cărei ochiade ne-am certat de atâtea ori, și care ne-a împăcat atunci când am zărit-o îmbrăcată în blănuri scumpe, răsturnată într'un automobil la Șosea, în tovărășia unui bătrân cu mustățile cănite... Aceasta ni-le aminteam; iar seara coboră din creștetul munților umbre albastre. Arieșul își

sbăteà apele în vale. Mesteacănul dela poartă își răsucia frunzele argintii la răsufletul vântului.

Dar prietenul meu alunecă, povestind, la mărturisiri. Întoarcerea nu i-a dat decât o bucurie înjumătătită.

Văzut de aproape, satul lui nu eră decât ceeace sunt toate. Câteva case de oameni nevoiași, legați de necazuri mărunte, storși de micii tirani rurali: popă, învățător, primar, jandarm, făceau cu toții politică în lege. Oamenii, hărțuiți dela unul la altul, nedumeriți nu pricepeau decât că s'au mutat stăpânii dela Pesta la București. Prea mare deosebire n'aveau de unde descoperi.

Se tânguiă prietenul meu, și în umbrele înnop-tării din ce în ce mai negre, un surâs silnic îi chinuă buzele...

Într'a doua dimineață coboram un pripor printre fagi. Roua picurase, pe frunze, boabe străvezii.

De sub feregile jilave, buratecii făceau a ploaie. O fetișcană cu marama albă culegea mure târzii, din rugii înfloriți a doua oară. Am întrebat-o pe unde coboară poteca mai deadreptul. Ridicându-și ochii lucioși ca păcura, îmi râse:

— Că toate drumurile mi-s driep-te, numai să știi mere...

— Și numai să nu 'ntâlnesc în cale dimoni cu ochii ca păcura! încercai să glumesc.

Fetișcana mă privi ținută, își clătină coadele pe umeri și întorcându-mi spatele, își văzută de mure, mânioasă.

Nu mă lăsai bătut.

— Frumoase mure, zic. Nu mi-i da una de-o poftă?

— Frumoase, că li-a făcut Domnul. De dat? Ai mâini... Culege-ți, pădurea-i împărătească...

Hotărât, nu eră chip să-i mai smulg un surâs. M'am întors la ultimul mijloc, atotputernic cu femeile.

— Frumoasă maramă!

— Frumoasă mi-i, că de mâinile miele mi-i lucrată.

— Și frumos o știi purtă...

— Că n'oi purtă-o pentru Dumneata!

— Se vede...

— Bine că vezi! Ziceai că meri după mure.

— Păi mi-ai tăiat pofta, încercai s'o înduioșez.

— Las' că vouă vă triece 'ndată!

— Cui, „vouă”?

— Vouă, din regat.

— Apoi eu sunt din Abrud. Nici n'am văzut „regatul”, vrui s'o încerc.

Mă fulgeră cu ochii întunecoși și ridicându-și mâinile albe spre cer, se miră:

— Bine știți voi minți! Cum vă mai rabdă pământul?

Hotărât! mi-am zis, am dat peste cea mai îndrăcită femeie de pe Valea Arieșului. Mi-am luat ziua

bună supărat. M'a lăsat să mă depărtez câțiva pași și când să cotesc cărarea, îmi strigă:

— Și dumneata te-aliegi dieputat?

M'am întors cu toată indignarea de simplu și etern alegător.

— Deputat? De unde-o scoseși și p'asta?

— Altcum, ce cați pe la noi?

— Să văd locurile. Munții. Să te văd culegând mure. Să nu-mi răspunzi la ziua bună...

— No, că aieste-s povești. Dela voi n'au venit decât domni cari au spus că dau pământ, că schimbă creșterii, că mută luna pe cer, numa să-i aleagă dieputați. Anvară o lună n'au mai sistat. Și acum cine drac îi mai vede?

Astfel, în munții Apuseni, am fost și eu întâia oară, inocentă victimă a palavrelor electorale.

*

* *

O săptămână am bătut munții, satele. Biserici ascunse în văgăuni, poieni cu otava fină și cu turmele vitelor, care rumegă molcom, ridicând ochi indiferenți și umezi, la pasul trecătorilor. Am legat vorbă cu munteni leiți ca ai noștri din munții Sucevei ori Neamțului. Doar mai închiși și mai străini de cele ce se petrec dincolo de Cheia Turzii, de unde începe pentru dânșii altă lume. Despre țară, legi, București, n'au pătruns aci decât lucruri vagi, aproape ca din alt continent.

Mi-au spus câteva necazuri: n'au pășuni înde-stule, prea multe amenzi, ar dori să aibă îngăduială

să fabrice Țuică, după cum spun cătanele că e voie în țară. N'au porumb. Popa și primarele se ceartă în fiecare zi, fac „politică”, oamenii stau flămânzi, pretorele nu coboară decât odată la trei luni, dă ordine să-i adune găște sau vine cu domnii la vânat.

Mă rog, ca la noi, însfârșit.

Iar prietenul meu, care ani de zile îmi zugrăvise aceste tărâmurii în colori de basme, ascultă posomorît, sfărâmând între degete frunzele smulse dintr'o creangă. Nu mai îndrăzniă să ridice ochii în sus, spre culmile împădurite, peste care soarele tomnatec plimbă lumina palidă, ca o sfielnică desmierdare.

TRIPTIC BASARABEAN

DELA Saharna, drumul urcă drept și pietros printre vii. Schitul pitit după prunii livezilor și chiliile săpate în stâncă, au rămas în urmă, străjuite de un câine flocos, ce ne lătră încă departe, neobosit și dușman.

Răsucit pe speteaza căruței, nu-mi puteam smulge ochii dela priveliștea din vale. Apele vinete, ale Nistrului se întunecau în asfințit. Pe celălalt țărm, în Ucraina, un cal pășteă tihnit în tufișul de sălcii, și lucrul mi se părea anormal și straniu, într'un ținut unde ziarele mă învățaseră că e numai haos, sânge și foc.

În vârf, moș, Axinte opri caii mărunți să răsuflă. Soarele se stinse deodată, înghițit de nori. O adiere de vânt răsuflă neliniștită. Iar noaptea coborî repede, a ploaie.

— Are să ne ude o lecuță pân'acasă. Noroc de burcă!...

„Burca” eră mantaua moșneagului, și mi-o spună, să se răzbune astfel de îndărătnicia cu care la

amiază, înșelat de arșița soarelui, m'am împotrivit să arunc în căruță, altă haină, decât mantaua de doc. I-am lăsat deci, satisfacția acestei ușoare răzbunări. Știam bine că la cele dintâi picături are să mi-o pună pe a lui singur pe umeri, mulțumit să se adăpostească, după obiceiul cărăușesc, cu gluga unui sac. Și ca să-l îmbun, i-am întins o țigară de-a noastră, cu vârful aurit.

O luă lacom, fluierând minunat printre dinți.

— Hm! ia bun lucru. La voi toate bunătățile, și la noi, dincoa de Prut, *mninica*...

L'am muștrat, cum se cuvine, pentru acest „dincoace”. I-am arătat că nu mai există „dincoace” și „dincolo”, că suntem una, cu legi, drepturi și îndatoriri la fel. Pe când șfichiuiă caii, tăcut, la drum, i-am zugrăvit basarabeanului meu apropiata perspectivă a unui rai pământesc și național român, care va lua ființă zămislit curând, acolo la sfatul înțelepților din Capitală. Iar când târziu am încheiat, convins că l-am câștigat cu basmele mele — căci basme erau — s'a întors arătându-mi cu biciușca orizontul întunecat, spre Prut, de unde fulgere luminoase se apropiau, odată cu furtuna:

— Aieste's horbe! Di dincolo, voi ni-ți trimite, ca și pân'amù, nacealnici, Câ-ți hi având pre mulți sâ vedi...

Atât. Și nu știu, de întunerec ori de grija ploii, fața i s'a împietrit deodată, posomorîță și dușmănoasă...

În ceardacul umbrit de vița sălbatecă acățată pe sfori, gazda mea făcea toate onorurile ceaiului de dimineață. Pe masa cu fața albă ca zăpada, izvoriseră ca din pământ toate bunătățile. Farfurii rotunde și ovale, pahare mari și mici; brânză, pește, friptură, jambon, compot, și un vin, și un rachiu de drojdie! Iar în mijloc, sfârâia samovarul uriaș, ca un motor sub presiune. E renumită doar ospitalitatea basarabeană...

Domnișoara Ania mă amețise cu întrebările: — Cum e la București? Au fost frumoase alergările? Ce fel de teatre sunt? Avem scriitori ca Artzibașef, Cuprin, Cristowski Bunin, Cehov?...

Și mai ia o felie de jambon, și puțin unt, și un păhăruț de vin, și fructe... Strașnic ceai! Deaproape două ceasuri tot „gustam” de ici și de colo. Începusem a vedeă lumea în trandafiriu și buzele cărnoase ale domnișoarei Ania, și albul de porțelan al dinților, și ochii cu priviri, pe rând: provocătoare, naive ori viciene, mă sfredeleau ca o arsură. Apoi când mă socoti îndestul de aprins, sbură de lângă mine, în casă, de unde izbucniră acordurile unui clavier.

Andrei Simionovici împinse până la mine o cutie de țigări, și mă îndemnă să deșert încă un pahar de vin, ultimul. Fusesse tot timpul tăcut, îl rodea un cuvânt, pe care i-l ghiceam fluturând pe buze.

I-am deschis dar calea, invidiindu-i tihna în care trăește, belșugul fără seamăn, gospodăria scăpată ca prin minune de prădăciunile „slobodnei”.

— Ce rai, ce mai frumusețe! sfârșii, îndreptând mâna spre iazul care lucia printre pomi, în fundul livezii.

— Rai? Nu! îmi răspunse Andrei Simionovici. Raiul i-aici în suflet; și în sufletul nostru-i întunerec ca moartea. Sunt Moldovan, și iată că după doi ani, n'am mulțămire dela Moldova. Stăpânirea voastră-i ca și-a Muscalilor. Noi am dus pe țărâmurile aieste, departe de târguri și fără drumuri, o vieață tihnită ca la începutul lumii. Dacă ne plătim dărilor, nu ne turbură nimeni. Trăiam și muriam în pace. Ne lăsau toți în plata domnului.... De când ați venit, i-o frământare, și-o nemulțămire, și necazuri, par'că se fierbe lumea dela început.

Andrei Simionovici tăcù mâhnit. Domnișoara Annie se furișase lângă mine și iarăș ascultă, cu buzele strânse, cu bărbia prinsă în pumn. O rază de soare răzbi prin desișul de frunze, jucă pe cristalul paharelor, și toți o urmăream muți, cu gândurile în altă parte, înstrăinați deodată.

Vântul trecù printre noi, ca o presimțire.

III

Prin geamul deschis, zorile se deslușiau albastre. Vasca dădù perdelele în lături. Cu degetul la buze, ne făcù semn să tăcem. Ciripeau rândunelele... Un

val de aer, năvăli umed de rouă, înviorat, măturând fumul înăcrit al țigărilor.

Peste o oră plecam.

Și după prietenii aceștia de câteva zile, ai întâmplării, aveam o părere de rău, pe care de mult n'am mai cunoscut-o.

Plecam. Două luni colindasem ținuturile Basarabiei, sdruncinat în căruțe primitive, purtat în trenuri leneșe, dus în trăsurile cu cai sprinteni. Am răătăcit fără țel, cercetând oameni și locuri. Nicăiri, nici în Ardealul cu nesfârșite păduri de basme, nici în Bucovina cea cu dealurile ei împodobite ca o grădină, n'am întâlnit mai chinuite și mai adânci suflete, ca în ținuturile acestei Californii sălbatece încă. De nicăiri nu m'am despărțit cu o smulgere mai dureroasă. Căutam un cuvânt duios de plecare, pentru acești oameni, care, ciudat, ca și cum nu mi-ar fi frați, mi-au vorbit o noapte întreagă despre toate, numai despre slujbe și lefuri, nu...

Vasca se'ntoarse dela fereastră, suflă în lampă. În lumina albastrie a dimineții, figurile noastre aveau o înfățișare lividă, de conspiratori.

— Ca în mansarda noastră din Alexandrowskaia, la Moscova! îmi rosti cineva gândul.

De ce n'am găsit atunci cuvântul de despărțire? De ce acum, după ani, când răsfoiesc aceste file îngălbenite, crește în mine o mustrare, ca în visurile cele rele, când ținuit privești cum se înneacă un frate, și mâna nu i-o poți întinde?

VERA ARCADIEVNA

ȘI în noaptea asta am auzit plângând cocorii...

Iar astăzi dimineată mi-am găsit grădina argintată de brumă. Pe o floare veștedă de toamnă un fluture albastru sgribuliă cu aripile lipite, înghețat. Cea dintâi suflare a dimineții l-a desprins fără vieață. Octomvrie a cernut neguri în văi. Pădurea fumurie și-a împrăștiat frunzele în câteva nopți.

De ce m'am trezit pe buze cu un nume uitat de mult? Vera Arcadievna, Vera Arcadievna!...

Ca și acum plecau cocorii, bruma pudra flori ofilite, fluturii târzii își sbăteau aripi muribunde. În orașul tinereței noastre, apăruse atunci pe culoarele facultății, unde ne-am ros și noi odinioară coatele, o străină ciudată. Fugită din țara cu stepe bătute de crivăț, cu închisori de piatră și cu mansarde unde studenți nebuni urziau comploturi și asasinate; — rusoaica aceea cu părul roșu, cu ochii albaștri și nevinovați de copil, ne turburase pe toți, cari răsfoisem fugar cărțile lui Kropotchin, Bacunin ori Jean Grave. Aducea cu dânsa sufletul neastâmpărat al imperiului cu spânzurători; și în câteva săptămâni, o duzină de români blazați și

ironici au fost convertiți sumar. Nu mai vorbeau decât de revoluția socială, de moartea burgheziei, de apropiata justiție a proletariatului... În camerele sărăciei noastre volumele lui Samain și Heredia se prăfuiau. Alte cărți noi, cu coperta însângerată, le luaseră locul... În cafenele, complicatele desbateri estetice nu mai entuziasmau decât câțiva tineri cu părul hirsut. Glasurile profeților cari prevestiau ruina societății, izbucniau detunătoare, dominând șoaptele consumatorilor pașnici...

Vera Arcadievna, ce minune făcuseși cu sufletele noastre de timpuriu înghețate!

Dar într'o dimineață de toamnă, când rătăceam amândoi în grădina cu frunzele scuturate, desgropând cărțile nu știu cărui proscris al Rusiei, Vera Arcadievna se opri obosită. Pe o bancă de sub teiul desfrunzit, își ghemui trupul înfrigurat și sfârâmând cu degetele fine ciucurii unei crizanteme care se risipi, îmi destăinui alte dureri. Eră singură. Desamăgită. Prea depărtată de tovarășii cari rămăseseră la „datorie”. În noi nu găsisese decât prieteni vremelnici și superficiali. Ne entuziasmam prea repede. Ne ameția numai mirajul cuvintelor. Avem alte suflete: străine, ușuratece, goale, egoiste.

Vera Arcadievna își aduse aminte că e femeie, și singură. Plânse. Vântul înfioră pe alee frunzele uscate. În deal, la cazarmă o goarnă sună metalic.

De ce i-am încleștat atunci degetele subțiri în mâna mea, unde se sbăteau fricoase și neliniștite ca aripile unei pasări prizoniere?

.

Odată cu cei dintâi fulgi, Vera Arcadievna a plecat spre Șvițera, unde o chemau alți prieteni, mai puțin ușurateci. Eră o dimineată înfrigurată când am întovărășit-o singur la gară. Pe peronul ud, vântul șueră pustiu, rostogolind foi de hârtie. Ușile trântite detunau în încăperile goale. Câțiva călători sgribuliți... Ce singur și trist m'am întors pe străzile glodoase, strângând în neștire în mână, floarea albă pe care am uitat să i-o prind la pieptul ei mic!

Entuziasmul nostru revoluționar s'a potolit apoi curând. Ne-am regăsit cărțile dragi de odinioară. Tomurile cu coperta roșie au rătăcit în fundul rafturilor, și-au răsucit foile necercetate. Într'o bună zi au luat drumul anticăriilor. Amintirea călătoarei s'a șters... Într'această dimineată cu brumă, cu flori veștede și cu frunze risipite de vânt, din ce adâncuri adormite, regretul târziu m'a chinuit o clipă?

Și de ce numele ei, acum când paradisul Verei Arcadievna s'a împlinit; de ce îmi amintește brutal, fecioria copilelor sfâșiata de dorința beată a unui soldat leton?

STEJARUL DE PE CULME

PE creasta rotundă a dealului, un stejar singuratec sprijină bolta cerului ca o colonadă. E bătrân; poate supraviețuitorul unei păduri ce de mult nu mai este. E obosit, căci în fiecare primăvară, mugurii plesnesc din ce în ce mai târziu, și, din ce în ce mai de vreme, toamna-i ruginește frunzele. Iar vântul, în fiecare an îi frânge crengi uscate, din ce în ce mai multe...

Până la stejarul acesta întunecat, unde copil, credeam că se reazimă cerul ca o cupolă de sticlă, îmi plimb uneori seara, singurătatea. Poteca suie printre ogoare ghiftuite de ploi. Un răsuflăt de vânt se strecoară umed, tremură frunza porumbului cu un fâșiit sonor, risipește mireasma fânațului cosit departe, în vale. Și soarele coboară într'o tăcere care neliniștește gâzele.

Acolo sus, învăț a uita. Căci amintirea ucigătoarei voastre inutilități, din care am gustat și eu cândva, mă devoră uneori... Amăgirea voastră mă rechiamă încă. Iar singurătatea mă înfioară ca moartea.

Stejarul cu trunchiul torturat de furtuni, mă primește atunci sub frunzișul lui ca într'un adăpost

familiar. El mă întoarce cu ani în urmă, când lumea sfârșiă la dunga vânăta a pădurii; când nu gustasem încă din băutura amară a himerelor voastre. Întinerit, simt alt sânge, mai vioiu, pulsându-mi în artere. Un optimism timid și neîndemânatec, încolțește iar de sub cenușa trecutului.

Și atunci îmi apăreți deodată atât de departe, și atât de neînsemnați, și svârcolirile voastre atât de zădarnice! Cu ochii cuprind toată valea desfășurată la picioarele mele ca un covor policrom, fertil ca un ținut binecuvântat. Apele Moldovei își sting lucirile învăluite în neguri. Copacii înalță departe umbre romantice, ca în peisagiile divinului Corot...

Ce tihnă și ce măreție aci, în ceasul acesta când la voi, acolo, se aprind luminile vitrinilor, gem cafenelele, se'nșiruie procesiunea echipagiilor, se revarsă trecători prea mulți pentru trotoarele neîncăpătoare, și când larma mulțimii e tăiată de strigătele vânzătorilor de ziare, ce vă aruncă ultima ediție cu proaspetele știri de senzație.

Socotiți voi acolo, că înțelegeți, deslegați și cărmuiți mersul vremurilor. Credeți că în mâna voastră e cuțitul și pâinea. Că în babilonica voastră Capitală se hotărește soarta milioaneilor de oameni, cari, tăcuți în acest ceas, ignorându-vă cu nepăsare, merg la odihnă. Credeți că fără voi, dacă o ploaie de sulf și de foc v'ar mistui cu cafenele, cu cabaretele, cu Camera și cu Ministerele voastre cu tot, ca odinioară biblica Sodomă; credeți, că toată viața acestei țări s'ar opri brusc, paralizată. Și această

amăgire, vă susține cu fragile cârji sufletele voastre fără alt reazim.

Iată însă că holdele își leagănă spicul superb, pomii rodesc și florile fânețelor îmbălsămează darnic văzduhul: departe de voi și fără voi. Iată că aci, și pretutindeni, în cel mai îndepărtat cătun; într'această înserare, atâtea și atâtea milioane de oameni își încheie ziua cu o împăcare sufletească, primitivă recunosc, naivă recunosc, mărginită poate, recunosc; dar pe care vă compătimesc că nu veți bănuî-o niciodată. Cu ce mulțumire vă aruncați voi obosiți, în așternutul unde vă așteaptă o noapte cu visuri rele, ce vă prelungește și prin somn svârcolirea de fiecare zi? Cu ce surâs de mulțumire și încredere, veți începe ziua, mâine dimineată, înainte de a vă lăsa înghițiți de frământarea stearpă a Capitalei voastre?...

Stejar bătrân, ce cuminte înțelepciune învăț sub bolta frunzișului tău încrestat! Ce lecuit de rătăcirii pășesc îndărăt, spre căsuța cu mușcate roșii la fereastră, la cuibul cenușiu sub streășina unde doar-me perechea mea de rândunele, la câinele ce mă așteaptă în poartă răbdător și cu ochii iubitori, ca nici un prieten alt.

Și cu câtă tihnă voi deschide diseară cartea lui Carlyle, la pagina celor două mari tăceri: a stelelor tăcute, de deasupra noastră, mormintelor tăcute ce așteaptă dedesubt...

EDITURA LIBRĂRIEI SOCEC & Co., S. A.

OPERE COMPLECTE DE DELA VRANCEA

AU APĂRUT :

APUS DE	INTRE VIS
SOARE	ȘI VIAȚĂ
Dramă istorică	Nuvele

VIFORUL	PATRIA ȘI
Dramă istorică	PATRIOTISMUL

HAGI-TUDOSE

Tipuri și Moravuri

VOR APĂREA :

LUCEAFĂRUL	TRUBADURUL
IRINEL	LINIȘTE
STĂPÂNEA ODATĂ	
STUDII ȘI PORTRERE LITERARE	
DISCURSURI POLITICE	

Lei 60.—